348

EDITURA UNIVERS

Nevena Stefanova

este, fără îndoială, una dintre cele mai interesante personalităţi din generaţia de mijloc a scriitorilor bulgari. Se naşte la Sofia în anul 1923. Este absolventă a Academiei de Arte frumoase. Debutează în 1936. Din volumele de versuri şi proză publicate de-a lungul anilor amintim: FĂRĂ NUME (poem — 1945), POEZII (1948), SCUTUL PĂCII (1952), GLASUL ŞESURILOR (1954), VERSURI (1957), FILM ÎN CULORI (proză umoristică — 1957), CĂLĂTORIE ROMANTICĂ (1959), VERSURI NOI (1963), SCRISORI ŞI VERSURI (1967), POEZIE (1970), ULIŢE NECUNOSCUTE (1971).

O evocare autobiografică de mare sinceritate şi de o fidelitate totală faţă de sine şi faţă de noi toţi ne oferă în

Mulajul de ghips

(1972 — ed. I, 1974 — ed. II), carte luminată de un cald lirism, de gingăşia scrisului feminin, de experienţa unei existenţe mult încercate. Această incursiune în trecut — periplu fantastic şi real deopotrivă în lumea copilăriei şi adolescenţei — are şi menirea de a oferi o imagine vie a vieţii artistice bulgăreşti din perioada interbelică.

COLECŢIA GLOBUS

Lei 6

14

NEVENA STEFANOVA MULAJUL DE GHIPS

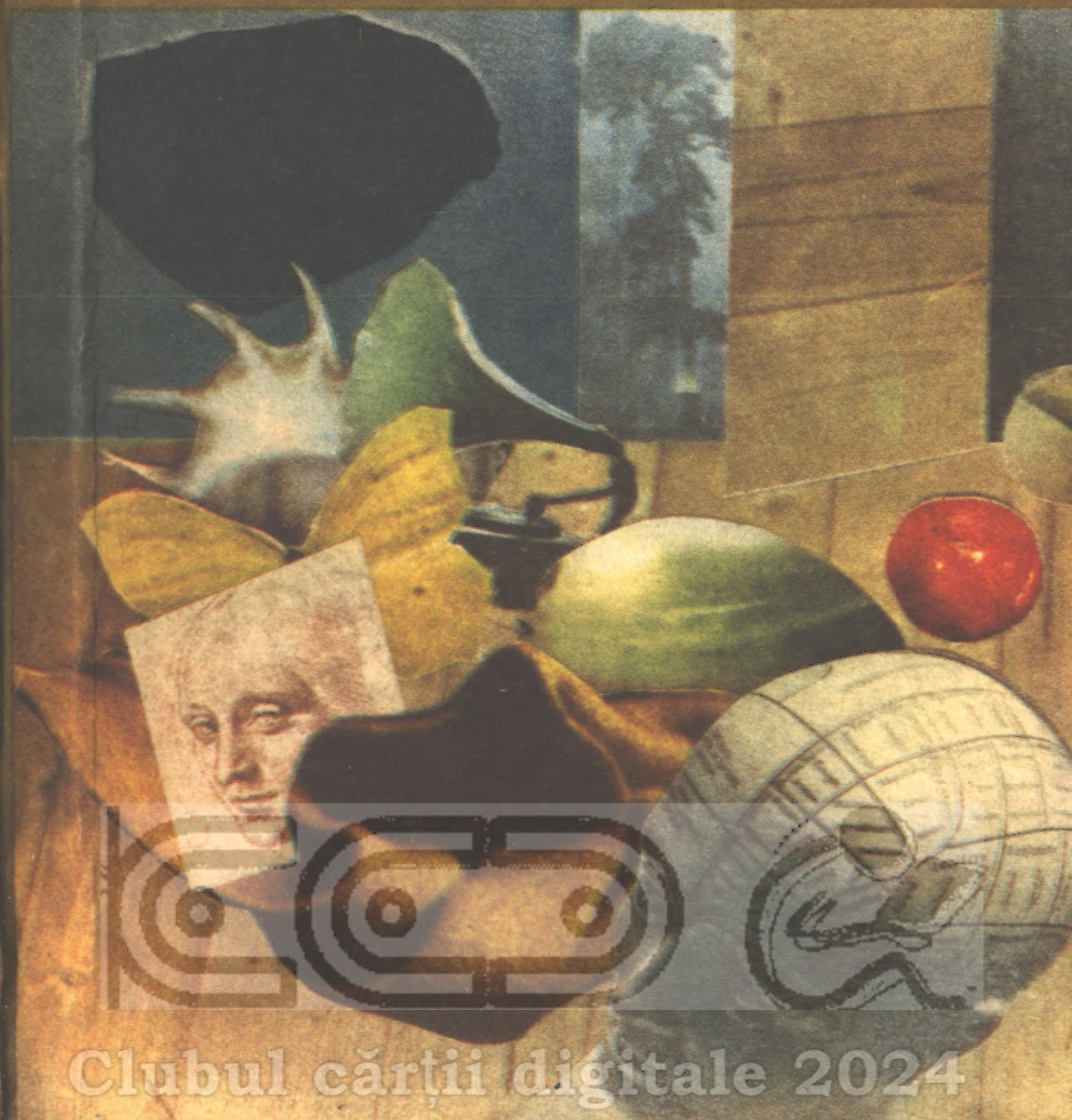
1980

NEVENA STEFANOVA

MULAJUL DE GHIPS

/roman/

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu; Ilustrația: Sergiu Georgescu

НЕВЕНА СТЕФАНОВА
Гипсовата отливка
Български писател
София
1974

GLOBUS

NEVENA STEFANOVA

Mulajul de ghips

Traducere de
GHEORGHE DINU

EDITURA UNIVERS
București
1980

Lector : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Bun de tipar 18.08.1980. Coli tipar 6,5.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1148 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

PARTEA ÎNTÎI

„ALISA"

ÎN PODUL VECHI

Am urcat în vechiul pod al casei noastre, poate pentru cea din urmă oară : casa noastră — această sacrosanctă proprietate — nu mai este acum nici un fel de „proprietate" : supusă exproprierii şi ticsită de chiriaşi, care aveau pretenţia să aibă acces şi la pod, casa urma să fie demolată peste cîteva luni, cînd trebuia să înceapă construcţia noilor blocuri ; sincer vorbind, nu-mi stîrnea nici o părere de rău. Doar mama regreta, invocînd unele argumente îndreptăţite. Ea m-a trimis în pod să adun ce se mai găsea pe-acolo ;

fotografiile mărite ale predecesorilor, prinse în rame grele ; resturi din biblioteca bunicului — democratul ;

şi din a celuilalt bunic — social-democratul ;

manuscrisele răposatului meu unchi — socialist de stînga ;

şi almanahurile tipărite de revista „Novo vreme" [1] ;

[1] „Timpuri noi".

cuferele cu tot soiul de vechituri ;

strînse în suluri, cîteva pînze vechi — de pe vremea trecutelor mele ambiţii picturale ;

fotoliul desfundat, înecat în praf ; scheletele unor fotolii vieneze ;

lămpile de noapte cu abajururi mari, brodate la început de mama, apoi de molii ;

vasele de ceramică, pictate şi arse în cuptor de mine ;

mulajul de ghips şi bustul de marmură din tinereţele mele, opere ale unui sculptor absolvent care a început ca mare speranţă şi a sfîrşit ca anonim dascăl de ţară ;

precum şi cele ce s-ar putea numi „şi altele" : nimicuri inutile,

trambalate dintr-un pod într-altul, la fiecare mutat.

Urcasem hotărîtă să lichidez o moştenire nefolositoare. Nici o amintire din jur nu mă înfiora cu şoapta ei. Cu atît mai mult, cu cît chiriaşele de la etajul de jos mă dezgustau cu flecăreala lor.

Din pricina prafului care năpădise totul, au început să mă cam usture ochii. Sau se prea poate să fi fost un reflex condiţionat : podul fusese pe vremuri martorul tînguirilor mele disperate, atunci cînd orgoliul îmi cerea să mă ascund de privirile celorlalţi...

Am mai scotocit cîtva timp : ştiam că mai era pe acolo şi un teanc de scrisori de dragoste —

dacă nu le-oi fi ars cumva într-un moment de luciditate. Scrisori destinate unui iubit care demult nu mă mai interesa ; dar cine se respectă trebuie să distrugă, dacă nu toate însemnările sale literare, măcar corespondența !

Găsii în cele din urmă cutia lunguiață, îngălbenită, în care însă nu mai erau scrisorile, ci... rămășițele unei cuverturi de pat cu baldachin. Așa-numitul „Tigru din Salonic". Bunica mea, macedoneanca, avea o predilecție deosebită pentru acest tigru, care, cît a trăit ea, i-a stat întruna deasupra patului. Oare ce simboliza ? Puterea ? Sărăcia ? Bunicii mei nu aveau nici o avere. Erau bătrîni și bolnavi amîndoi. Ca să-și vadă de sănătate, ar fi avut nevoie de un certificat de paupertate. Dar mîndria lor înnăscută nu le îngăduia să-l ceară. Și s-au dus — și el, și ea — „cu perdea pe ochi", cum spunea tata.

Eu îl preferam pe celălalt bunic, social-democratul, și nu înțelegeam de ce îl tot cicălea tata, că doar nu avea „perdea pe ochi" și era „un utopist naiv". „Viața nu e o utopie, ci o autopsie", îi striga el, dar bunicul rîdea arătîndu-și toți dinții lui albi și sănătoși. Credea în mersul firesc numit „evoluție". De la el am deprins acest cuvînt.

Iată-i și fotografia : Geneva, 28 mai 1892. Bunicul meu împreună cu K. Kakovski, N. Gabrovski și alți vreo zece bulgari, care urmau Dreptul : tinerei și zvelți, îmbrăcați „după moda franțuzească".

Se pot oare arunca asemenea fotografii ? Nicidecum. Nici poza acestui bunic, nici aceea a unchiului pe care nu l-am cunoscut — el fusese idolul familiei — critic tînăr și plin de promisiuni, mort în primul război mondial, la vîrsta de douăzeci de ani. De pe urma lui nu a rămas decît o fotografie și lădița cu manuscrise, note și însemnări pentru un studiu mai temeinic, niciodată sfîrșit...

După cum nici însemnările mele plastice nu ar fi de lepădat. Toate primiseră nota maximă și-mi prevesteau un viitor strălucit.

Nu voi lăsa decît zdrențele, deși cu ele s-ar putea țese preșuri frumoase...

Jos, femeile continuau să se certe.

Fotoliul trebuie dus la reparat. O să-l îmbrăcăm cu damasc nou, va fi o minune ; un fotoliu vechi, de epocă, într-un interior modern. Ca și scaunele vieneze ! Și radioul „Philips", cu enorma lui cutie de bachelită, e surd ca un butuc, mort și decedat, cum zic englezii. De cînd îl adusese în casă, tata încetase să mai cînte la vioară. Sta ceasuri întregi să asculte. Pe unde nevăzute se transmiteau melodii hawaiene, cîntate parcă de sirene, urlau și vuiau uragane oceanice, vociferau alte continente... Acesta a fost primul meu contact auditiv cu lumea din afară. Mi se părea vagă, neguroasă, și mai ales, nu știu de ce, umedă. (Încă nu mi-a fost dat pînă acum să pun piciorul pe alt continent ! Oare voi mai apuca s-o fac ?)

Stam ceasuri întregi ca vrăjită în fața acestui obiect fantastic. O lume întreagă intra cu el în odaia noastră ! Care din copiii de azi ar mai putea aprecia un asemenea obiect ? Acum, pe toate acoperișurile se înalță antene T.V. Totuși... am să-l iau și pe el : cu multiplele lui șuruburi și bobine de sîrmă, a fost o sursă nesecată de impresii...

Busturile erau ad litteram problema cea mai grea. De fapt, bustul de marmură era mai greu, dar mulajul de ghips îmi semăna mai bine. Aveam vreo treisprezece ani. Trecusem atunci pentru întîia oară pragul Institutului de arte plastice. Tiutiunkov mi-a modelat pedant capul și cu aceeași pedanterie l-a învelit în cîrpe ude. Prietenul lui, Vasko, un băiat scund, sprîncenat, cu părul și mustața neagră, se fîțîia prin atelier. Cînd vorbea, își țuguia buzele. Odată, cînd Tiutiunkov ieșise din atelier, Vasko s-a apropiat de mine și, pe neașteptate, m-a sărutat. M-am înfiorat. Am zbughit-o și n-am mai călcat pe acolo.

„... Dar unde sînteți, unde, zăpezi de-odinioară !..." Bineînțeles că voi lua și zdrențele — de ce s-o jignesc pe mama așa, fără motiv ? Doar ea le-a păstrat atîția ani, de fiecare îi este legată cîte o amintire.

Mă ustură ochii din cauza prafului și a semiîntunericului. Smulg tăblia de placaj de pe luminator. Soarele în asfințit năvălește — sau poate să fie numai un reflex al lui — de după dealuri, fostele mele „pampas"-uri, ciuntite și deformate de buldozere...

Podul, cu toată mizeria lui de muribund părăsit, parcă s-a iluminat în clipa asta, a devenit „scînteietor de amintiri", cum ar spune poetul...

Dar ia să mă car de-aici ! Nu-mi ajunge atîta bătaie de cap, să mă înduioșez acum și de nenorocitul ăsta de pod ?

Smulg una după alta fotografiile mărite, portretele încadrate în rame grele. Întîi pe bunicul macedonean, apoi pe cel social-democrat, în ordine cronologică. Pe urmă, pe unchiul socialist de stînga... Rînd pe rînd, pe toți.

Trec pe lîngă chiriașii care amuțesc pentru o clipă. Mă privesc cu zîmbete sardonice. S-ar putea să aibă dreptate, dar... ce înseamnă „să ai dreptate ?" Ce ar fi trebuit să fac ? Să le las lor totul, plocon ?

Și abia cînd am suit și bustul meu de ghips în furgonetă, am observat că nu e gol : înlăuntrul lui, făcut sul, se afla ultimul meu manuscris „Alisa în țara monștrilor" — ce mai pierdere pentru națiune ar fi fost să-l fi lăsat aici !

Picioarele fotoliilor au mai avut ceva de suferit la coborîrea lor pe scări. A crăpat, simbolic, și un colț al oglinzii venețiene. Dar și fără fisura asta, ea privea totul destul de sceptic, într-un verde spălăcit.

Mama mă întîmpină în ușă :

— Chiar mîine trebuie să le trimitem pe toate la topit, îmi spuse, luîndu-mi din mînă ba una, ba alta.

ÎN ŢARA ANTIPAŢILOR

„Oare voi cădea pînă la capătul celălalt al pămîntului? Ce nostim ar fi să ajung la urmă printre oamenii care umblă cu capul în jos! Antipaţi parcă le zice."

L. CARROLL, *Alisa în ţara minunilor*

Obiectele, ca să le spunem astfel, au fost ridicate spre a fi mutate în noul nostru pod: şi jilţul rupt, şi lădiţele cu cărţi, şi fotografiile mărite ale strămoşilor... De ce să le dăm la topit, de vreme ce fiecare mai poate folosi la ceva? Noaptea, mama s-a cutremurat de ce-i putuse trece prin minte. Ştergea cu grijă lucrurile pe care praful urma să le potopească din nou, de astă dată într-un alt pod. Mihail plecase dis-de-dimineaţă, să nu ne vadă cît sîntem de „ridicole şi cu ifose mic-burgheze"...

Bustul de marmură, prea greu, a rămas jos; mulajul de ghips cu manuscrisul meu l-am lăsat deoparte, pentru o cercetare specială. Dar nu am putut s-o încep imediat, căci atenţia mi-a fost atrasă de îndeletnicirea socrului meu.

Chincit pe vine, bătrînul acesta de nouăzeci de ani spărgea de cu noapte, cu toporişca, în faţa uşii, tot ce nu reuşisem aseară să cărăm în pod: scaunele vieneze desfundate, patul de bucătărie, masa, ramele tablourilor mele... Mă uitam cu cît avînt ridica toporişca, cu cîtă nemaipomenită înverşunare lovea. Fără îndoială că, în subconştientul lui, ne identifica, pe mine şi pe mama, cu lucrurile aduse de noi.

Mi-am adunat cîtă stăpînire de sine mai aveam şi am ieşit în uşă:

— Ce te omori aşa, tată, ai să oboseşti!

— Sînt zdravăn, nici că-mi pasă! răspunse voios bătrînelul.

Şi, într-adevăr, se descurca cu o fantastică repeziciune. De furie, m-a apucat durerea de cap şi m-am grăbit să mă retrag. Nu e nevoie să treci prin centrul pămîntului ca să ajungi la fiinţele care umblă cu capul în jos!

În casă, mama se apucase de altă treabă. Răsfoia pioasă un album vechi al maică-si, care urmase Institutul „Froebel" din Dresda. În album, lipite cu grijă încă de acum şaptezeci de ani pe hîrtie cretată — sute de imagini din hîrtie lucioasă. Exerciţii de îndemînare şi de răbdare ale tinerelor pedagoge. Apoi luă în mînă albumul cu figuri decupate din reviste şi din hîrtie împăturită şi ruptă şi îmi puse întrebarea la care mă aşteptam:

— Ţi le-aminteşti?

Doamne, ce memorie am eu! Mi-amintesc fiecare boală, una după alta: oreionul, difteria, tratată de medicul cu chip de „Moş Crăciun". (Totdeauna mă duceau de nas cu Moşul ăsta!) Mi-amintesc de pojar, ca şi de tusea măgărească, vindecată la mănăstirea Rila, de scarlatină, de anghină... Atunci cînd eram bolnavă, răsfoiam şi eu albumul ăsta (decolorat de dezinfecţii!) şi fiecare figură îndoită sau decupată devenea în delirul meu un erou. Numai bunica, fiinţa care-l alcătuise cu grijă în anii ei de studenţie, nu avea chip: ei i-a venit ceasul să moară la patruzeci şi trei de ani, înainte chiar de a-i trece prin gînd

că mi-ar fi putut fi bunică. (Şi iată că acum eu sînt mai bătrînă decît bunica mea !) Se spune că îi semăn. Pe vremuri asta mă cam speria : dacă am să mor şi eu ?

Cam pe atunci am renunţat la albume.

Bine că am învăţat să citesc singură. Aşa am descoperit-o pe „Alisa în ţara minunilor". Îmbolnăvirile începură să-mi placă : oare cînd are un copil mai mult timp să citească ? Şi cînd îi dau mai multă atenţie cei din jur ?

Pe lîngă asta, fantezia mă cutreiera aprig. Începură să mă plictisească imaginile în două dimensiuni, simţeam nevoia altora, mai „consistente". „Alisa" mişuna de eroi care apăreau pe neaşteptate, ca la o adiere, după placul autorului. Ce-ar fi să-mi născocesc şi eu eroii mei ?

Amînam doar momentul în care trebuia să-i aştern pe hîrtie. Îi aveam în cap, „în minte", cum se spune, şi imaginea lor am purtat-o în mine ani de zile, cum poartă marea o sticlă în legănarea valurilor. Terminasem sau terminam Beleartele, cînd m-am hotărît să-i înfăţişez într-o formă artistică. Ceea ce am scris a ieşit ca o autobiografie idealizată — aveam însuşirile oricărui copil-minune. Am simţit însă că ceva nu era cum ar trebui să fie şi am ascuns manuscrisul în golul acestui cap de ghips. Aveam totuşi simţ „autocritic", prin urmare şi un anumit orgoliu.

Energicul bătrînel mi-a întrerupt firul gîndurilor.

— V-am tăiat surcele pentru tot anul ! spuse el patetic. Căraţi în pivniţă toate hîrţoagele, manuscrisele, tot ce e de ars.

Şi atunci, ca o negaţie a negaţiei, m-am hotărît să rescriu manuscrisul abandonat şi am şuierat cu înverşunare :

— Mulţumesc, tată, nu a mai rămas nimic...

REZULTATUL DEZNĂDEJDII

„Mai întîi, gîndi ea... trebuie să-mi recapăt înălţimea adevărată..."

Alisa

De ce, dracul să-l ia, adevăratul sentiment al propriului eu este invers proporţional cu vîrsta ?

Cîndva, credincioasă unei gîndiri facile aproape înnăscute, dar pe care mai tîrziu am cultivat-o cu tot dinadinsul şi am folosit-o ca o metodă de viaţă de-a lungul întregii mele tinereţi, am scris cu toată liniştea un „roman". În clipa cînd l-am recitit însă, am înţeles că nu mai aveam nimic comun cu mulţumirea de sine de odinioară. Mi-a venit în ajutor vanitatea care poartă numele de ambiţie. Se dovedi că ea trăia în mine tainic, cu toate că depăşisem anişorii pe care-i avea acea bunică a mea atunci cînd se îndeletnicea cu figurinele ei decupate. (În locul sentimentului de superioritate, pierdut, apăru imediat vanitatea). Va trebui, da, va trebui... să prelucrez... într-un fel „romanul" meu. Oare-i adevărat că în natură nimic nu se pierde ? Atunci, de ce să-l transform în scrum ?

Ce nu face omul la deznădejde? Înainte de toate speră, şi cel mai mult în sine însuşi.

Deodată mi se lămuri cum va trebui să procedez.

Întîi de toate trebuie să mă eliberez de orice participare, să nu mai fiu propriul meu erou: nici să mă idealizez, nici să mă autoironizez. Şi nici nu e nevoie să fac nu ştiu ce paralele cu acea carte neobişnuită, scrisă cu mai bine de un secol înainte, imitată de sute de ori. Mai interesantă, bineînţeles, pentru vîrstnici decît pentru copii, socotită de unii „paradox al unui joc fără frîu al imaginaţiei", deşi nici azi nu se ştie dacă e un „nonsens logic", o „nebunească schimonosire a lucrurilor" ori o „încercare prin absurd de a se extrage dintr-un haos de noţiuni o formulă matematică a copilăriei"...

M-am consultat cu o creatură de şaisprezece ani, mare drac.

— În ceea ce mă priveşte, mi-a spus, „Alisa în ţara minunilor" îmi place mai puţin decît „Ursul Puh". Ş-apoi, ce ai de gînd să faci? Un cîntec vechi pe o melodie nouă?

— Nici vorbă! i-am răspuns. Pur şi simplu... mi-e milă să-l abandonez... Am să încerc să prelucrez totul, să las numai titlul şi „citatele".

— Dacă asta te linişteşte! oftă ironic făţarnica mea consultantă, prăvălindu-mă într-o deprimare şi mai adîncă. Dar tot nu mă las! mi-am spus în clipa următoare.

După aceea m-am sfătuit cu cea mai bună dintre prietenele mele. Semănam oarecum una cu

alta. Pe vremuri, ne făcea curte la amîndouă acelaşi băiat, apoi ne-a interesat pe amîndouă istoria antică şi mitologia, dar ea a fost totdeauna mai pasionată decît mine.

Rîse şi prietena mea. Se gîndea, desigur, că, din motive necunoscute de ea, hotărîsem să mă refugiez în copilărie. Aş, de unde — copilăria mea a fost atît de frumoasă, încît n-aş fi putut nici s-o imit, nici s-o repet.

— Încearcă atunci să recurgi, oriunde e posibil, la experienţa ta de altădată; caută în comportările tale de atunci raporturile şi justificarea logică a faptelor, mă sfătui ea.

Am consimţit pe loc — ca o „victimă a ştiinţei" — dar cu regret, deoarece trebuia să renunţ şi la ultimele plăceri, „acelea de a-mi mări ori micşora statura" şi mai ales de a judeca lucrurile cu inocenţa adevăratei „Alisa în ţara minunilor".

„— Spune ce gîndeşti!

— Asta şi fac... gîndesc ceea ce spun. Nu-i totuna?"

Şi prietena mea a fost de părere că nimic nu mă împiedică să folosesc drept motto la fiecare capitol cîte un citat din textele mele mult iubite.

— Cel mai important lucru pe care fiecare trebuie să-l facă, îmi spuse ea, este ca atunci cînd iese din lumea fanteziei, din lumea reflectată în oglindă, unde proporţiile se exagerează micşorîndu-se, mărindu-se ori deformîndu-se, să ajungă iar la statura sa obişnuită!

DACĂ CEI VÎRSTNICI AR ȘTI

„— Pisicuță de Cheshire, începu Alisa... N-ai vrea să-mi spui încotro ar trebui s-o iau ?

— Asta depinde foarte mult de locul unde vrei s-ajungi, răspunse Pisica.

— Mi-e totuna, spuse Alisa.

— Atunci totuna e și încotro apuci, spuse Pisica.

— ... numai să ajung undeva...

— De ajuns, ajungi tu — spuse Pisica — numai că ai cam mult de mers.“

Și așa, fetița de care începusem să vă povestesc, nu aducea defel cu mine ori cu Alisa, ci știa numai cartea pe dinafară și o cita mereu, fapt pentru care ai casei îi spuneau în derîdere „Alisa“. Primul scop conștient în viața ei a fost să se facă mare nu numai ca să-și deschidă singură ușa, ci să se facă și remarcată. Să fie remarcată de cei care le veneau în vizită. Dacă nu de toți, barem de cei doi frați uriași, unul medic, celălalt pictor. Ei trăiau în Germania și de aceea veneau, bineînțeles, mai rar. Ce frumoși erau ! Umpleau toată casa cu rîsul și prezența lor, se luau la harță cu tatăl lor ca niște pehlivani, înfigeau un disc de carton în poartă și îl luau la țintă ca în „Wilhelm Tell“, mîncau mult, făceau gălăgie și se contraziceau tot timpul cu amîndoi părinții. Naiba să-i știe despre ce anume vorbeau, dar mereu începeau cu „fascismul“. Atunci chiar și mama uita că are copil.

Iar copilul trebuia să-și bată capul, să născocească fel de fel de năzbîtii, spre a le atrage atenția. Odată a scos din garderob o eșarfă transparentă, s-a înfășurat în ea, s-a împodobit cu o coroniță din flori de cîmp și a început să danseze printre musafiri.

— Ne deranjezi, rosti mama, înfierbîntată de discuție.

— Du-te în curte, la bunici, îi șopti tata. Se vor bucura mult.

Dar ea continua să se poarte, de parcă nici că-i auzea.

— Isadora Duncan ! exclamă pictorul, care, în sfîrșit, o observase, izbucnind într-un rîs voios, în hohote, dar discuția reîncepu după numai o clipă.

— Maimuța asta de Hitler ! strigă mama. Hipnoză în masă... Nu există acolo forțe progresiste ? Ce fac socialiștii, dorm ?

— Regim *totalitar*... adăugă doctorul. (Să țină minte acest cuvînt, pentru joaca de-a nebunii cu copiii din mahala !) Anihilarea individualității umane... distrugerea intelectualității...

Dîr-dîr-dîr... Toți vorbesc deodată, strigă. Ce mai plictiseală ! Pe neașteptate o apucă durerea de cap, dar se hotărăște să mai rabde puțin, în speranța că pictorul o va desena așa cum a desenat-o pe mamă-sa : zburlită și îngîndurată.

Aduce hîrtie și creion și se proptește în fața lui :

— Haide, fă-mi... o schiță.

El ia distrat obiectele în mînă, fără a înceta să vorbească, iar ea se ghemuiește pe genunchii

tatei. „Am nimerit-o ! Nu poate sta un pictor cu hîrtie și creion în față, fără să deseneze...“

Stă ca împăiată. Știe : părul îi e ciufulit, ca al mamei, doar ochii să și-i facă la fel de „îngîndurați“ ca ai ei. În fiecare duminică se duce cu bunicul cel bun la o bere. De fapt, bunicul e cel care bea bere, ea mănîncă doar o prăjitură vieneză. Prietenii bunicului sînt oameni respectabili, poartă pălării cu boruri mari și lavaliere negre. Vorbesc tot lucruri de neînțeles, dar își întorc privirile și spre ea, serioși, de parcă ar fi și ea un om mare. Iar chelnerița i-a spus o dată în trecere că are ochi frumoși. Complimentele sînt și mai dulci decît prăjitura vieneză.

Acum era radioasă, poza cu răbdare, dar pînă la urmă ce a ieșit ? Pictorul o desenase nu pe genunchii tatei, ci stînd pe oală, și fără cununa de flori de cîmp culese chiar de ea, ci cu o panglicuță oarecare. O panglicuță din alea ea nici nu purta. O adevărată caricatură, iar dedesubt dedicația : „Ciurciulicăi“ [1]. Insinuări !

Durerea de cap se înteți de-a binelea. O podidi plînsul. Tata se sperie. Așa este el de felul lui, mai sperios. Mama continuă discuția (discuția este elementul ei !), dar începu și ea s-o privească. De-ndată ce se tulbură, nici mama nu se mai poate liniști o mustră conștiința și-și repetă : „Vai, cum de-am putut s-o las !“

E trimisă urgent la culcare. Doctorul se apleacă peste ea, o ascultă, scoate un ciocănel cu care

[1] În original : *Na Ciurceto* — Izvorașului.

o lovește ușor la genunchi, o zgîrie pe talpă și-i face cu ochiul :

— N-are nimic ! Voi, copiii, sînteți niște tirani, niște egoiști și de o gelozie fără margini. Asta n-am scornit-o eu, o afirmă alții, specialiștii ! Așa-i că e adevărat ? și-l umflă rîsul.

— Nu-i adevărat ! răspunde ea, tremurînd de necaz. Acum el nu i se mai pare nici frumos, nici interesant. În căpșorul ei ciufulit umblă un singur gînd : răzbunare. Durerea i-a trecut, tare-i mai vine să doarmă, dar nu se lasă în voia somnului pînă nu pleacă toți.

Tata, vrînd „să o îmbuneze“, luă vioara și începu să cînte o arie înduioșătoare de Sarasate : „Vai, nu voi mai revedea niciodată locul unde m-am născut“...

Ea îi întoarse spatele, dar, în loc să-l impresioneze, el continuă să cînte cu pasiune, pentru sine însuși, uitînd cu totul de dînsa.

Prea sînt plicticoși oamenii vîrstnici ! Greu e să duci cu ei o viață tihnită de familie. (Asta o spusese maică-sa, cu alt prilej, dar e foarte potrivită și pentru împrejurarea de față !)

Trebuie să-și aleagă un drum — care-o fi. Să se facă pictoriță, de pildă, ca să-i încondeieze pe toți.

Cel de-al doilea scop conștient în viață îi este : *să se răzbune.*

Post-scriptum. *Mi-am jurat să prelucrez „cu strășnicie“ fiecare capitol, dar ezit. Nu mi se mai pare chiar atît de rău. Într-adevăr, doctorii spun : „copilul oscilează între nebunia grandoarei pe care o cultivă în fantezia sa și sen-*

timentul de inferioritate pe care i-l dă contactul cu realitatea". Cred că este așa, din proprie experiență. Pe acele vremuri, ale monarhiei, îmi plăceau mult rolurile de regină, le trăiam jucîndu-le. Copiii din mahala mă luau peste picior, mă porecliseră „Regina Fundăturilor", trezind în mine o vie dorință de răzbunare. Asta Pro domo sua. *Comportarea Alisei se potrivește cumva cu a mea în această privință. In general, îmi pare o barbarie să prelucrez textul: parcă te-ai strădui să-ți transformi propriul copil lăsat la voia întîmplării tocmai atunci cînd ar fi trebuit să-și formeze caracterul...*

E convingător? Vai, nu e.

MAGIE

„— Bine, răspunse Pisica și, de data asta, se topi încetișor, începînd din vîrful cozii și isprăvind cu zîmbetul care mai pluti în aer cîtva timp după ce se făcuse nevăzută."

„Ah! Mi-a mai fost dat să văd pisică fără zîmbet — gîndi Alisa — dar zîmbet fără pisică, niciodată! Acesta este lucrul cel mai ciudat pe care l-am pomenit în viața mea!"

Copiii sînt mari pictori și mari descoperitori ai acestei lumi. Spun asta gîndindu-mă la primele taine pe care Alisa le-a ticluit în viața ei și care aveau același sens ca și desenele omului

din caverne: de a stăpîni cu puterea imaginației ceea ce îți inspiră groază.

Desigur, dușmanii ei nu erau zimbri și mamuți, ci sumbrele plăsmuiri din poveștile fraților Grimm, cunoscute în multe țări, unde seamănă spaime în somnul copiilor, și multă vreme ea nu se putea împăca cu ele, dar îi venea greu s-o mărturisească celor mari, care au și-așa destule motive proprii de spaimă și susțin totdeauna că treburile lor sînt mai complicate. (Copii, fiți indulgenți față de bieții vîrstnici!)

Punctul culminant surveni într-o colibă de vară, șubredă, așezată între viile unui orășel din Balcani, unde-și petrecuseră vara. Cum nu prea avea ce face, se hotărî să bage frica în copiii satului (să-i înspăimînte, dar să-i și uimească cu cîte știe ea!). Și cît era ziua de mare, le spunea afurisitele alea de povești. Tata juca șah în via vecină; mama asculta îngăduitoare văicărelile gazdei, care vedea pretutindeni numai stafii, în pod îi ieșeau înainte vîrcolaci, iar de cînd murise bunica, nici nu se mai încumeta să se urce acolo...

— Ai devenit nervoasă! o asigura mama. Și eu, cînd nu mă simt bine, mă visez urmărită de fantome. Încui ușa, dar ele o tot împing de-afară...

Pînă și ascultîndu-le se cutremura. In ziua aceea a făcut tot felul de nebunii cu copiii din vecini: au fumat țigări din mătase de porumb, s-au luat la întrecere la înfulecat aguridă. Seara a cuprins-o febra. N-aveau cum să cheme un doctor: gazda coborîse încă de după masă, cu catîrul, după cumpărături, în tîrg. Mama o lăsă pentru puțin singură și porni prin pădurice să-l caute pe tata.

De cum se închise ușa, ceva alb se năpusti asupra ei. Mai tîrziu, Alisa observă chepengul deschis al podului, de acolo parcă se ivise „Nimicul". Mai vorbise și cu alți copii despre el. Era fără chip, și asta îi înspăimînta cel mai mult...

Chiar și lampa de petrol scoase o limbă de șarpe și pîlpîi amenințător. Obiectele toate și umbrele lor începură să se miște cu zgomot, și simți că se sufocă de frică. Au început apoi colici, vomitări...

A doua zi febra scăzu, dar ea era atît de sleită de suferință, că sta lungită cu ochii în tavan. Între timp apăruseră anumite schimbări : crăpăturile care abia se vedeau în tencuială, acum mișunau parcă de chipuri, dar nu mai erau chiar atît de înfricoșătoare ca aseară, și se hotărî să le privească. Trebuia să recunoască, dealtfel, că ziua arătau mai curînd interesante decît groaznice.

Săpunit ca să se bărbierească, energic ca întotdeauna, în odaie intră tata, și Alisa, nici ea nu știe cum, se decise să-i mărturisească totul. El o luă în serios și aprofundă problema ; se lungi pe marginea patului și începu să privească tavanul, dar nu zări nimic și, după ce stătu puțin pe gînduri, îi propuse să deseneze tot ce o înfricoșează. „Înregistrează-le !" îi zise. (Ea reținu și cuvîntul, căci era un cuvînt deosebit.)

Sarcina îi luă multă vreme și o făcu să retrăiască cele de aseară, atunci însă nu era decît un biet muritor nefericit, în timp ce acum purta răspunderea de a povesti totul „așa cum a fost". Desena cu însuflețire, fără să se uite măcar la obiecte. Imaginația îi era plină de temeri și de încordare.

Izbuti să le „înregistreze" pe colile albe, dar, din nefericire, acolo încetau să se miște și, din înfricoșătoare, se transformă în caraghioase. „Nimicul", oricît s-a căznit, nu l-a putut reprezenta : de vreme ce el nu avea o fizionomie...

Tata privi atent foile și păru foarte mulțumit. Le arătă și mamei, îi plăcură și ei, deși ea, întotdeauna, era mai pretențioasă.

Alisa înțelese cum stau lucrurile și începu să transforme tot ce era înfricoșător în umoristic.

PLÎNSUL COPIILOR

„— Ce învățați ? — întrebă Alisa.
— Firește, întîi Cotitul și Scrîntitul, răspunse Falsa Broască Țestoasă. Apoi diferite operații aristmestice : ambiționarea, căderea, îmbulzirea, împocirea...
— N-ai mai auzit de împocire ! exclamă Grifonul."

De ce plîng copiii este o întrebare foarte importantă de care, așa cum se spune astăzi, cei mai vîrstnici nu prea sînt lămuriți. Nu prea erau lămuriți nici atunci cînd eroina mea a fost copil. În același timp însă, am fost și eu copil, așa că știu totuși cîteva lucruri.

Copiii plîng din nouăzeci și nouă de pricini. Înainte de toate, cînd simt, cu foarte precisele lor antene, că nu li se dă destulă atenție. Uni-

cul mod de a protesta este plînsul. Şi unicul lor drept cetăţenesc. Mai plîng şi atunci cînd nu pot încă vorbi şi-i doare ceva. Plîng şi din acea tulbure presimţire a fricii.

Spaimele, la rîndul lor, nu sînt mai puţine de nouăzeci şi nouă de feluri, şi, cu toate că a fost vorba de ele nu numai o dată, tot va mai trebui să repetăm cîte ceva, cum fac lectorii.

Să spunem, de pildă, că el, copilul, nu se teme de „Nimicul" care nu are chip, ci de „ceva" care posedă chip, dar un chip care îi este neplăcut. Pe mine, de pildă, mă apucau istericalele cînd sosea la noi „pentru foarte puţin" vecina Numaisăntreb. Vulcanul Popocatepetl era nimic pe lîngă ea. Încă din pragul uşii îşi arunca privirile în toate părţile, de parcă era însăşi Grifonul bătînd cu ghearele toba şi anunţînd: „Să-ţi fie clar ce înseamnă împocirea". În cazul nostru era vorba mai curînd de denunţări. Numaisăntreb nici nu putea trăi fără să mă pîrască mamei: că i-aş fi călcat florile, strivindu-i-le, că m-am bătut cu băiatul ei care nu-mi făcuse nimic (!), că ce sînt deprinderile astea de a fărîmiţa gustarea de dimineaţă... Mama mă fulgera cu privirea. Mă apucau durerile de burtă şi începeam să plîng. Nesuferita de Numaisăntreb pleca, dar durerile se făceau tot mai adevărate şi dispoziţia mamei tot mai rea, şi plînsul meu continua toată dimineaţa.

Cel mai mult mă speriam de umbra mea în adevăratul sens al cuvîntului. Recunosc cît de prostesc pare astăzi, cînd expresia este folosită doar la figurat. Pe atunci, evidentele raporturi dintre înţeles şi subînţeles fiind imprecise, umbra îndeplinea rolul nevăzut al morţii. N-aş vrea să inventez „situaţii noi", nici să fac analogii cu sălbaticii, ori altele, ci numai să recurg la ceea ce-mi amintesc. Mă temeam de umbra mea, deoarece mi se părea că este însuşi sufletul meu, care, în anumite momente, iese din mine şi păşeşte cînd înainte, cînd în urma mea, depinde pe ce stradă o apucam. Puţin mai tîrziu, de mînă cu tata, stabileam că şi „sufletul" lui iese din el, în timp ce felinarele, de sub pălăriile lor de fontă, rîd cu răutate. Apoi a trecut şi teama asta, prefăcîndu-se în amuzament.

Vorbeam însă de antenele desăvîrşite ale copiilor, care acţionează pînă şi în visele acestora. De pildă, părinţii au aşteptat ca tu să adormi şi au plecat de acasă. Tu sari din pat, îngrozită, o iei la goană desculţă pe scări, te arunci în îmbrăţişarea bunicului cel bun şi începi să vomiţi, spre a te răzbuna. Să mai îndrăznească ei să iasă şi altă dată seara!

De ce plîng copiii? Plîng fiindcă nu ştiu. Cîteodată plîng şi pentru că ştiu. Dişo, orfanul, plîngea nu fiindcă nu avea mamă şi tată ca alţi copii, dar mai ales fiindcă, peste toate alea, mai era şi ghebos, ceea ce îl deosebea cel mai mult de ceilalţi. Lora de la şcoala germană plîngea fiindcă părinţii ei se certau mereu. Ea era de partea mamei şi a prietenului casei. Dar cînd tatăl ei a plecat de acasă, şi prietenul a dispărut şi el pe undeva, şi ea a rămas deodată şi fără tată, a plîns mult şi s-a îmbolnăvit de reumatism.

Dar să ne întoarcem la aşa-zisa mea „Alisa". Ea se lăuda că poate să numere pe degete toate

plînsetele din viaţa ei, punînd în primul rînd pe cel din vacanţa de vară din munţii Rodopi. Şi-l amintea în toate amănuntele, deşi toţi susţin că, la trei-patru anişori, copiii nu ţin minte.

Pînă la Pazargik au călătorit cu trenul. După ore de aşteptare (şi miorlăit) — arşiţă, praf, muşte — au pornit-o cu trăsurile spre Peştera. Acolo au închiriat catîri. Ea cu maică-sa au încălecat pe unul, pe celălalt au îngrămădit bagajele, iar tata mergea pe jos, repejor, împreună cu proprietarul catîrilor. În viaţa ei nu trecuse prin nimic mai groaznic. Catîrul mergea pe marginea prăpastiei. Din cînd în cînd, mama ţipa, dar numai din cînd în cînd, ea însă a plîns tot timpul. Cînd au ajuns, şi-a înteţit plînsul, fiindcă se făcuse noapte şi ardea un foc care arunca pălălăi teribile în pădurea întunecată, iar cei strînşi în jurul focului i-au întîmpinat cu urlete de canibali.

De fapt, a plîns tot timpul cît au stat la munte : ce poate fi mai cumplit pentru un copil decît firea cea necunoscută ? El nu poate iubi ceea ce îi e străin.

Universul său este proporţional cu vîrsta sa. Îl sperie pădurea, muntele, îl sperie mai mult decît orice marea, chiar atunci cînd e liniştită şi valurile îi ling galeş tălpile. Îl înspăimîntă bolile „lipite" de coaja fructelor, numai la gîndul că acestea îi provoacă crampe. Iar atunci cînd e bolnav de-adevăratelea, de ceva grav, începe groaza medicamentelor. S-ar putea ca, măcar o dată în copilărie, mama să greşească şi în loc de sirop de tuse să-ţi dea să bei amoniac, după care să alergi la spital ca să ţi se

facă spălături stomacale — şi spaima de medicamente îţi rămîne pentru totdeauna.

Cu timpul se dă uitării şi acel clasic medicament : sărutul, după care, în mod magic, trece totul.

De ce plîng copiii ? Fiindcă cei vîrstnici nu ştiu cum să se poarte cu ei.

Alt mare plînset al „Alisei" (ce coincidenţe cu adevărata Alisa !) nu era pieptănatul şi certatul, ci „aristmestica" cu toate exerciţiile ei, cu „ambiţionarea" şi cu „căderea", şi acel chin al tablei de „îmbulzire".

Şi cum să nu plîngă copiii, dacă mereu se lovesc de lipsa de tact, de ambiţiile, îndărătnicia şi prostia bătrînei, a milenarei omeniri ?

METAMORFOZE

„Ciudate lucruri se mai întîmplă azi !... Mă întreb dacă nu m-a schimbat cineva în timpul nopţii. Ia să vedem : oare eram aceeaşi cînd m-am trezit azi-dimineaţă ? Parcă îmi vine a crede că m-am simţit altfel decît de obicei. Dar dacă nu mai sînt aceeaşi, atunci cine sînt ? Ei vezi, asta n-aş putea să spun."

Pretutindeni, mereu, exemple de imitat. Fiecare le povesteşte despre sine. Pur şi simplu să nu-ţi vină să crezi că au existat astfel de oa-

meni ideali ! Şi că există şi acum, ori mimează că există. În această privinţă, toţi sînt rude cu ea. Şi nimeni, niciodată, n-a fost un copil rău.

Bunicul macedonean îi dă mereu cu „Aventurile lui Telemah“ de Fenelon, pe de o parte, ca să înveţe mai bine franceza, pe de alta, ca să-i dea drept model pe Dauphine. Dauphinei sau Delfinei poate că-i plăcea Telemah, dar ea personal îl prefera pe tatăl lui, pe Odiseu, şi nu dorea să fie nici Penelopa, nici Circe, nici Calipso, nici Nausicaa, ci însuşi Odiseu, şi să comande corabia cu nouăzeci şi nouă de vîslaşi. Copiii din cartier rîdeau de ea, spunîndu-i că asta nu-i de nasul fetiţelor.

Într-o vreme se gîndi să fie Don Quijote. Iar au început să rîdă de ea şi să-i strige : „Dar el e-un nebun ! Fă-te Dulcineea din Toboso !“ Ei nu-i plăceau îndeobşte modelele feminine, care, toate, erau rele : prinţese mofturoase, răsfăţate, plîngăreţe, groaznice iar faţă de una ca Becky Thatcher, se înţelege că Tom Sawyer era de preferat.

Sînt destule motive pentru a regreta că nu s-a născut băiat.

Prima superioritate a băieţilor este puterea. Şi pofta de mîncare. Ea se tot mira de apetitul ăsta. Şi avea de ce să se mire. Gustarea ei de după-masă i-o duce lui Goşo. Mama lui e o „stricată“. Are ochi galbeni, de pisică ; e grasă, cu mers legănat, se tot uită în oglindă, rîde uşor. Şi dacă e să aducă un musafir în casă, îşi goneşte băiatul „să zburde pe maidane“. Despre tat-su se spune c-a fost căruţaş şi beţivan fără leac. Odată, beat fiind, s-a răsturnat cu căruţă cu tot într-o rîpă

şi s-a prăpădit. Goşko era oricînd în stare să înfulece de două ori pe-atît cît mîncase. Dar s-a îmbolnăvit de peritonită şi a murit. Atunci maică-sa l-a plîns în gura mare şi a urlat văitîndu-se. Ceea ce nu era chiar un exemplu demn de urmat.

În cele din urmă, în clasa întîia primară a constatat că fetele au întîietate. Şedea într-o bancă cu Janka. Toţi băieţii se uitau la ea, deşi, dacă e vorba de comparaţie, Alisa ştia că este cît de cît mai deşteaptă decît ea. Asta înseamnă că nu impresiona pe nimeni, şi ea înţelese instinctiv că trebuie să o imite pe Janka, vocea ei subţire, dar autoritară, buzele bosumflate, obrajii trandafirii. Ăştia ţi-i puteai face cu foiţă roşie.

Cînd mama observă petele de pe obrajii ei, mai-mai să i se facă rău. Căută, găsi foiţa roşie şi oglinjoara, precum şi colierul „de sidef“ în cuibul ei de coţofană din curte. Le azvîrli. Apoi o spălă şi o frecă cu înverşunare, îi trase cîteva palme şi-i ţinu un lung discurs. Mama era în genere regina termenilor necunoscuţi : „Marchitanca“ ori „Curtizanca“ (toate rimau cu Janka şi la cercetare se dovedi că însăşi Janka era „moralmente suspectă în cercul ei“ — un fel de mică „Nana“ ?!)

Mai înţelege-i cumva pe vîrstnici ; cît despre tact, nici că se poate vorbi.

În acest fel nefericita fetiţă trecea din rol în rol, plîngea şi rîdea artificial, iar într-o vreme, imitînd pe cineva, începu chiar să şchiopăteze. Se căznea să fie „Nenăscuta Fecioară“, „Zîmbet-Trandafir“, „Mărgăritărel-din-Lacrimă“, eroine triste şi chinuite din basmele populare. „Muma-

pădurii" nu i se potrivea, „Domnița broască" era sub nivelul demnității ei.

Ei, da, toți îi spuneau „Alisa", dar farmecul Alisei a început să dispară încetul cu încetul. Alisa cea din carte își dădea numai sfaturi bune, cu toate că nu lua seama de ele, și cîteodată „se mustra atît de mult, încît îi dădeau lacrimile", pe cînd ea nicicînd nu-și dădea sfaturi, și nu ținea seama nici de ale altora, nu se trăgea de urechi la jocul de crichet (dealtfel, nici nu juca crichet, ci țurca, baba-oarba și de-a Tarzan) și niciodată nu făcea pe prefăcuta, poate doar cînd făcea una tare boacănă.

Odată, la școală, au venit niște psiholoage stagiare pentru „o anchetă". Puneau întrebări, zîmbeau ironic. În afară de asta, schimbau priviri între ele.

Alisa s-a simțit umilită și a trecut la atac.

— Întîi și întîi, vouă, celor vîrstnici, trebuie să vi se pună întrebări. Nu uitați să vă răspundeți cînd vă veți întoarce acasă. Ce fel de copii ați fost : ascultători, neascultători ? Ce eroi sau ce eroine ați iubit cel mai mult ? Pe cine ați invidiat ? Care a fost cea mai fierbinte dorință a voastră ? De ce anume v-a fost cel mai tare frică ?

Psiholoagele-stagiare au zîmbit din nou cu ironie. Ah, cît de mult le-am urît, să nu le mai văd în ochi de-atunci ! „O să mă fac și eu psiholoagă și-am să le arăt eu lor !"

După asemenea senzații puternice, în dimineața următoare i se păru că nu mai e aceeași, fără a învinui pe nimeni. Atunci cine era ?

ȚARA MINUNILOR

„...Învățau tocmai să deseneze — urmă Bursucelul căscînd și frecîndu-se la ochi, deoarece i se făcuse dintr-o dată grozav de somn — și de aceea trăgeau linii și formau tot felul de semne ; tot ce începe cu litera M... de pildă : mărăcine, mătură, memorie, mulțime... știți, se mai spune și minoritate. Ați văzut vreodată un tablou cu o mulțime ?..."

În grădina lor aveau mulți pomi, pomi fructiferi frumoși sau banali, de care tata se entuziasma primăvara, cînd dădeau în floare, iar mama se spetea îngrijindu-i, stropindu-i, curățindu-i de omizi, și altoind soiuri noi. Pe fiecare ramură a unui păr era un alt „sort". Șic mare ! Alisei însă nu-i da voie să se cațere în ei, pentru că îi „prăpădește". Dar cum se poate prăpădi un pom ? Ghetele se prăpădesc, oamenii se prăpădesc, de jale ! În genere, cei mari inventează verbele, cum le trăsnește.

La culesul merelor „țiganca", mama s-a urcat pe o scară și a început să le culeagă, unul cîte unul, și să le arunce tatei, care le așeza cu grijă în coș, dar tocmai atunci sosi Barbălungă. Era și el pictor, numai că nu semăna deloc cu Spaimaurșilor. Nu rîdea, era chiar cam trist. Spun unii că așa erau înțelepții de altcîndva, și ce spuneau ei era înțelept. El privi ce privi și zise :

— Dacă Adam și Eva ar fi muncit ca voi, n-ar fi căzut în păcat ! și nici măcar nu zîmbi.

Dar ei au făcut mare haz. Vîrstnicii parcă rîd cel mai mult cînd aud o prostie.

— Gurile rele spun că lui Mitaka i-a sărit o doagă, şi că mai calcă şi pe de lături. Îşi caută beleaua... continuă el, tot fără zîmbet.

Ea îi asculta şi se mira cum pot nişte oameni serioşi să vorbească în felul ăsta.

— Asta mă încălzeşte ca zăpada de anul trecut, spuse tatăl ei. Dacă-l aduce pe dobitocul ăla, eu zbor din minister.

— A ajuns ţara pentru ei o vacă de muls...

— Nu vacă de muls, ci stînă, adăugă mama, şi Alisa îşi ridică privirea.

— Prostul nici nu pune bine piciorul pe scară, ca şi ameţit.

— Încearcă să mă jupoaie de viu! spune tata, m-a scos din ţîţîni.

— Tare te-ai mai înăcrit!

— Nu mai pot suporta. Simt că explodez!

Ea îi asculta uluită. Parcă ar fi anormali. Şi cică vorbesc curat bulgăreşte... Tata o să „zboare“, nu ştiu care o să-l jupoaie (asta nu se poate!) apoi „s-a înăcrit“, şi toate astea în timp ce prinde merele în mîini şi le aşază în coş... De ce să „explodeze“?

— Ţara minunilor! spuse Barbălungă şi ea ciuli iar urechile. Cine vrea îşi vîră nasul unde nu-i fierbe oala, iar presa bulevardieră se întrece în reverenţe şi panegirice, azi unuia, mîine altuia, şi sporeşte camarila asta de incapabili, iar noi parc-am avea prune-n gură...

Un măr îi căzu în cap, şi ea începu să se văicărească.

— Aşa-l apucă pe copilul ăsta, din cînd în cînd! exclamă de sus mama, fără să vadă ce s-a întîmplat.

— Nu-l apucă aşa, dar o să-i crească un castravete în frunte dacă nu apăsăm cu cuţitul! Vino aici! strigă tata. (Pe vremuri, toate se vindecau numai cu un sărut, iar acum „hai să apăsăm“!).

Hotărît, nu se mai poate suporta. N-o să se dea pe mîna lor chiar dacă i-ar creşte un castravete în frunte.

Şi pentru că „prăpădeşte“ pomişorii fructiferi, fuge de ei şi se caţără în stejarul bătrîn al lui Pencio Slaveikov. Nu are cum să-l „prăpădească“, cel mult să-l scuture de ghindă.

Se instalează sus, în cuibuşorul ei. Nu pentru prima oară a găsit acolo un refugiu! E linişte. Copiii din mahala nu s-au întors încă de la şcoală. Oraşul parcă vibrează în depărtare. Nu i se vede marginea. Se spune că pămîntul ar fi rotund, dar la orizont se înalţă Munţii Balcani. În genere, există oare ceva adevărat pe lumea asta? Ce „Ţară a minunilor“ sîntem? În „Alisa“, asemenea gugumănii spun şoriceii, Pisicuţa din Cheshire, Bursucelul, Iepurele de Martie, Regina, Falsa Broască-Ţestoasă... Iar aici, proprii ei părinţi. Cei din carte nu ştiau să scrie, de aceea desenau diferite lucruri care, toate începeau cu M: moară, mulţime... „ştiţi, se mai spune şi minoritate“. În timpul ăsta, jos, în curtea vecină, se aude o mare muştruluială, toată cu litera M.

— Mă-ta! Mîrlancă! Mahalagioaică! Maimuţă! Mascara!

Apoi gîlceava ia proporţii. Zbiară mama lui Goşko. Se disting unele cuvinte : Astîmpără-te, puiule, mă omori !... Eu nu sînt o... Împuţita aia m-a bîrfit !...

— N-o să-mi pui tu mie coarne ! urlă o voce bărbătească, dar în care începe să se simtă o ezitare. Şi acum nu mai sînt toate cu litera M.

— Că n-ăi fi tu uşă de biserică !

— Mm ! Ţucu-ţi gura, ca să-ţi treacă ! Mama lui Goşko nu mai zbiară. Vocea i-a devenit „galeşă“, miorlăită ca de pisică. Pe urmă totul se linişteşte.

Iar Alisa adoarme în cuibul ei din stejarul lui Pencio Slaveikov, nefericită, însingurată, uitată cu castravetele pe frunte. Visează „mărăcini“, „mături“, „minoritate“ ... „Dar aţi văzut vreodată un tablou cu o mulţime ?“

Deodată aude glasuri care o cheamă. Se clatină mai-mai să cadă. Mama ridică mahalaua în sus. Tata, Barbălungă şi Bunicul cel fricos aleargă încoace şi încolo. Ea coboară tremurînd din stejar. Acuşi o să „mănînce“ un toc de bătaie, sau cel puţin o să-i „lipească“ mama vreo două palme...

Post-scriptum. *Doar acum cîteva zile am trecut pe-acolo. Întîmplător, nu dinadins, nu mă prea duceam să văd casa tatălui meu, care mai dăinuie ca un dinte cariat, o adevărată parodie a ceea ce s-ar putea chema o copilărie fericită !*

Mare parte din ea, nu doar pentru eroina mea, ci şi pentru mine personal, s-a petrecut în acest copac şi pe dîmbul pe care iarna ne dădeam cu săniuţa. Înainte de a şti că pomul acela a fost cîntat de poet, îmi făcusem cuibuşorul acolo, simţindu-mă oriunde ca acasă, în copilărie. Mult mai tîrziu am aflat cine a fost Pencio Slaveikov, cum trecea el cu bastonaşul pe uliţa Rakovski, cum trecea rîul, desigur pe la Perloveţ, cum o lua mai departe spre Korubaplar, dar puţin mai la stînga, spre Gărbatovo. Se ducea în crîngul de stejari şi sta acolo, pe acea „insuliţă“ de unde se vedea cel mai bine (chiar şi pe vremea mea) oraşul. În jur era verdeaţă, răcoare, o mulţime de privighetori (ca şi pe timpul meu), clinchetul turmelor, livezi de vişini, multă poezie... (La fel ca şi pe timpul meu !)

Dar în 1941 au venit nemţii şi, metodic, nemţeşte, au tăiat păduricea de stejari. În acea zi a fost un adevărat cataclism : lovituri de topoare, marşuri. Stejarul lui Pencio a rămas, fiind prea la margine.

Pe locul gol au construit barăci solide, la picioarele dîmbului au săpat un adăpost antiaerian.

Bombardamentele au răscolit destul de mult pămîntul din jur, dar stejarul lui Pencio Slaveikov a rămas tot nevătămat, în picioare, ca o întruchipare a poetului. Apoi nemţii s-au cărat de la noi, au dispărut cazărmile, în apropiere s-a construit o şcoală nouă, un cămin de copii, Sfatul popular a cimentat marginile neregulate ale dîmbului, l-a curăţat de rădăcini. Odată, chiar Uniunea Scriitorilor a organizat un Festival de poezie în Poiană, sub coroana acelui arbore. Multora le-a trecut atunci prin gînd ce bine s-ar potrivi acolo o statuie a poetului, sub umbrarul verde şi viu al stejarului.

E prea tîrziu să se mai scrie despre asta. S-a sfîrşit. Ştiu că problema „s-a pus“ de multe ori, s-a discutat în comitete de iniţiativă, s-a decis, s-a pus punct şi, iată că pînă la urmă tot un oarecare Ganio (se susţine că ar fi murit, dar nu s-a dovedit) a reuşit să capete o decizie şi acum, la o mică distanţă, s-a înălţat o matahală ciu-

dată, de 16 etaje. Privit de la etajul al treilea, stejarul seamănă cu acei arbuşti liliputani pe care meşterii japonezi izbutesc să-i crească în ghivece.

Cînd l-am privit de-acolo, mi-a trecut prin gînd că, într-adevăr, „Ivo Dolea nu s-a născut încă în conştiinţa compatrioţilor săi..."

LEGENDE DIN FAMILIE

„Ar avea rost să baţi la uşă, spuse Lacheul mai departe... dacă uşa s-ar afla între noi. Aşa, de pildă, dacă ai fi înăuntru, ai bate şi eu ţi-aş putea deschide..."

Bunicul cel blînd, cu care se ducea în fiecare duminică la berărie, plecă într-o iarnă grea, după o boală prelungită, şi nu se mai întoarse.

Nu înţelegea cum s-a putut întîmpla un lucru ca ăsta. Odată, la strînsoare, a întrebat-o pe mama :

— Spune, unde s-a dus bunicul ? Cînd se întoarce ?

Mama izbucni în plîns :

— De-acolo nimeni nu s-a mai întors pînă acum...

— Dacă-i pentru mine, se-ntoarce el ! Va bate la uşă şi am să-i deschid eu, dacă n-ai să fii tu acasă. Îşi repeta cuvintele ca într-un descîntec, tot privind peste cîmpie. I se părea că de acolo se va arăta, îl va vedea de cum va ieşi din livada de vişini ; înalt, aplecat puţin în faţă.

Ciudată treabă, el nu s-a mai întors şi nu a bătut la uşă. Şi doar era un bunic foarte iubitor. (Poate că de atunci s-a cuibărit în ea frica de umbre : sufletul iese în timpul nopţii şi nu se mai întoarce ! Umbra creşte, creşte, creşte... şi deodată dispare.)

Mai avea multe rude. Celălalt bunic, fratele şi sora lui, mai tineri decît el. Sora era frumoasă, o doamnă importantă. La ei se adunau cam o dată pe an, la Pomul de Crăciun. Se tot uita la mîinile ei, să vadă ce are să-i dăruiască... Fratele mai tînăr era guraliv, chitarist, cîntăreţ şi... dintr-o bucată. Nu putea sta locului. Aşa îşi închipuia Alisa că sînt gheizerele : bolborosesc ca nişte ceainice, apoi încep să inunde totul în jur şi ridică un abur abundent...

Venea, chipurile, să-l vadă pe frate-său, dar sta de vorbă mai ales cu tata :

— Păi ăia sînt nişte prostănaci. Nu înţeleg nimic din ştiinţă. Ignoranţi. Minţi primitive. (Mai spunea ceva despre „biologie" şi „genetică", ea distingea însă doar cuvinte ca „prostănaci", „cretini", „debili mintali", „senili".)

Bunicul se foia neliniştit în fotoliul împletit din nuiele, începea să tuşească semnificativ şi indignat. Toţi înţelegeau ce voia să spună : „N-o luaţi razna, măi oameni buni ! Ce-s vorbele astea teribile ? Noi, pe vremuri..."

— Ah, da, îşi dădea seama interlocutorul. Fireşte, pe vremuri... nu exista terminologia asta. Atunci, să-i numim „troglodiţi" pe aceşti cretini !...

Tata îl privea cu vădit entuziasm.

Iar bunicul se ridica cu un aer scîrbit și pleca acasă.

Despre el se spune că în tinerețe fusese mare erou și-i „căsăpea pe turci".

Dar cînd ea se cățăra în vreun pom, el da fuga, înfricoșat, strigîndu-i :

— Ai să cazi și ai să-ți frîngi gîtul ! Coboară cu grijă, să nu-ți zdrelești ochii.

Arborele lui preferat era cel genealogic. Tot cu el avea de-a face. Îl desenase pe o hîrtie foșnitoare, ramură cu ramură. Jos, la rădăcină, îngroșate, două cercuri. Cel din stînga — gol ; nu se știe nici numele, nici data nașterii străbunicii aceleia de la care începuse spița.

Dar stră-stră-bunicii bunicului erau notați în balonașele din dreapta : cel dintîi — Gheno, după el — Kriste, după care — Teo, apoi — Nikola.

— Dacă mai trăia bunicul Gheno, ar fi avut trei sute de ani. Socoate deci anul cînd s-a născut !

Ea îl privea încruntată : uite ce fel de om este, cică foarte cumsecade, și deodată-ți toarnă ceva dezgustător, matematic.

Fiul lui Teo se însurase cu fiica hagiului Zafirbei, și iată așa apărură noi ramuri rodnice. În mijlocul arborelui erau alte două balonașe : al moșului și al bunicii Roxandra, venită aici de pe alt arbore genealogic. Alisa nu se prea străduia să înțeleagă cum s-au petrecut toate acestea. (Poate o fi ceva ca răsadurile, ca altoirile, cum făcea și mama la părul din livadă ?).

Galeria de rude paterne se termina cu „biata mătușă Zlatka", o chimistă care surzise, avea veșnic dureri de cap, era cam neputincioasă și

înceată. Freca tacîmurile ceasuri întregi, se spăla cu ceasurile, privea cu ceasurile undeva într-un punct și, cum nu auzea ce se vorbește, se trezea întrebînd : „Cum, ce-a fost ?"

— Nimic, nimic ! o liniștea bunica Roxandra. Mai bine să nu auzi. Vorbesc aici vrute și nevrute, chiar și față de copii. Nici un pic de respect nu au. Pe la noi toți tac mîlc cînd Moș Petre vorbește...

Alisa se încurcă rău acum cu declinarea, cu conjugarea, cu genurile ; o întreabă mereu pe maică-sa, care-și subțiază disprețuitor buzele :

— Vei înțelege cînd o să mai crești ! exclamă ea. Asta e epoca patriarhatului. E regretabil, dar se vede că Moș Petre a fost un adevărat despot, pricinuind copiilor săi incurabile complexe psihice.

Asta i se pare și mai încurcat și speră că tata are să-i explice și cuvintele pe care nu le cunoaște, și ce e cu balonașele acelea. Deși tata cînta la vioară și știa tot, ba chiar să se și prefacă în fel și chip, ca un adevărat actor, în viață n-a fost decît un mic funcționar. Biroul lui se afla într-o încăpere întunecoasă, totdeauna încuiată. Înăuntru, sub mapa de piele — ca o adevărată jivină împăiată — se afla pecetea de stat.

— E în paza mea ! i-a explicat tata, cînd l-a însoțit pentru prima oară la slujbă. Themis e oarbă și oricine i-o poate fura de sub nas.

(Era chiar ziua cînd voia să-l întrebe despre toate.)

În birou avea telefon : un obiect deosebit de caraghios, cu manivelă. Tata învîrti manivela și

vorbi în el, iar la un moment dat îi dădu și ei receptorul :

— Ia ascultă-l acum pe Moș Crăciun.

Ceva bolborosea în receptor, caraghios, parcă batjocoritor. Nu avea nici un sens. (Nesuferiți mai sînt cei mari cu glumele lor !)

— Nu ți-a spus ce daruri îți aduce ? Stai să-l întreb eu. Luă receptorul din mîna ei. Părea foarte important. Haide, Moș Crăciun, Alisa vrea un frățior. Frățior, frățior, să nu greșești ! Haide !

„Un frățior ? Eu ? De unde pînă unde ? Și Moș Crăciun, complice !" Îi păru rău că a vorbit cu el. Acel „bîl-bîl..." de la capul firului suna curat a batjocură.

Și fără asta, viața îi aducea destule încercări, eforturi de imaginație, taine de nelămurit : pisicile au început să miorlăie încă din februarie și să se comporte foarte ciudat. Primăvara, fluturii zburau lipiți unul de altul, iar vara, în fața ochilor ei, a fătat o vacă. Apoi, Moș Crăciun, care, în genere, nu s-a arătat vreodată ; ea știe că frățiorul e mai demult în pîntecele mamei, tresărind acolo tot timpul. Toți o sfătuiau să-l iubească... Biata mătușă Zlatka zicea că asta e de datoria ei, dar din cărți învățase, în afară de „termeni", „maxima" că îndatoririle nu se asociază întotdeauna cu sentimentele.

Bunicul cel fricos se agita din ce în ce mai mult și-i arăta Alisei pe pergament un balonaș gol, foarte aproape de al ei, pe cea mai înaltă ramură a arborelui genealogic.

Hrana era una din cele mai antipatice teme de discuție, și acum, pe lîngă ea, se adăuga frățiorul. Dar pe cînd hrana nu era numai o temă,

ci ceva cunoscut și nesuferit, frățiorul era necunoscut. De aceea îl prefera celeilalte teme.

Și într-o dimineață — o, minune ! — nimeni nu se mai ocupă de gustarea ei. *Frățiorul* — acel *ceva* — se născuse peste noapte. O lăsară în odaie, să-l vadă : *jalnic, o nimica toată.* Iar tata, ca un năuc, o zbughi să se laude prietenilor săi.

Izgonirea din rai, zugrăvită de toți pictorii din lume, în nici un caz nu putea fi mai jalnică. Nu avea însă rost să plîngă, deoarece nu era cine s-o compătimească. După ce stătu și se mai gîndi, mîncă singură *pentru prima oară,* fără nici o poftă. Bunicul sosi, foarte ceremonios, cu sulul lui de pergament și înscrise numele și data nașterii frățiorului într-un balonaș gol, iar bunica Roxandra, plină de importanță, îi dărui acestuia un ceasornic de modă veche, de aur, cu lanț, care, spre consolarea ei, nu mergea.

Nici în zilele următoare nu s-au ocupat de ea, ci de frățior, și cînd rămînea singură, prin cap îi treceau gînduri ciudate : „Dar dacă aș ciocăni eu în pîntecul mamei, m-ar primi oare înapoi ?" Pe urmă și-a spus că ar fi mai bine să se îmbolnăvească, dar nu grav, ca să-i sperie pe toți, și pînă la urmă se hotărî să-i deseneze pe toți, pînă la unul : caraghioși ! și jalnici !

Dar suferințele ei n-au durat mult. Ritualurile față de ea, prima născută, s-au reluat, și, odată cu ele, au renăscut și sentimentele ei de superioritate. Să ai un frățior, se dovedi a fi chiar plăcut : în loc de păpuși și jucării, te poți distra cu el ! Și începu să se laude în dreapta și în stînga și să etaleze afecțiunea ei de surioară, bineînțeles, cînd era în public.

LECŢIA DE RELIGIE

„Alisa se obişnuise să aştepte lucruri neobişnuite, de aceea i se părea plictisitor şi fără noimă ca viaţa să-şi urmeze cursul firesc..."

Doi la religie ! De necrezut ! Tocmai cînd era mai sigură de superioritatea ei faţă de Janka, şi, în genere, de situaţia ei, să se pomenească cu o astfel de palmă ! De ce ? Pentru că atunci cînd profesorul i-a cerut să spună „Tatăl nostru", i-a răspuns că ai săi sînt „atei".

— Şi ce înseamnă asta ? întrebă profesorul.

— Înseamnă că... şi eu, şi tata, şi mama nu credem în viaţa de apoi, şi în alte asemenea... superstiţii.

— Ei, copilă ! rosti profesorul duhovniceşte, cu toate că zîmbea într-ascuns, sînteţi nişte rătăciţi, fiindcă

„... Domnul dezleagă pe cei legaţi,
Domnul deschide ochii celor orbi,
Domnul îndreaptă pe cei gîrbovi..."
Aleluia !

— Dar pe Goşko l-a legat odată mama lui, şi nu Domnul, ci eu l-am dezlegat, şi bunicul a orbit aproape, fiindcă n-a vrut să ceară certificat de paupertate, ca să se ducă la doctor, şi numai doctorii puteau să-i scoată perdeaua de pe ochi, prin operaţie... Şi-apoi Dişo, orfanul, de ce e cocoşat ?

— Copii, iată o ocazie să vă arăt ce înseamnă sensul figurat al cuvintelor, reluă profesorul. Îi îndreaptă pe cei gîrbovi, pe cei ce s-au spetit muncind...

— Ba-i îndreaptă nu pe cei gîrboviţi de muncă, ci pe cei care s-au plecat în faţa celor mari ! Alisa îşi amintea de tot ce se vorbea pe-acasă. Dacă îi iubeşte pe cei drepţi, înseamnă că şi pe cei făţarnici, fiindcă nu există om fără păcat, ci doar prefăcuţi, care se fac numai că sînt credincioşi...

— Haide, să nu mai discutăm acum probleme de religie ! îi tăie vorba, destul de scurt de astă dată, profesorul, apoi se căi, se mai gîndi şi spuse :

— Trebuie să le ştim pe toate ca pe „Tatăl nostru", iar „Tatăl nostru" şi în somn trebuie să te simţi în stare să-l spui. Altminteri... stai prost la Religie ! Şi nota ta se trece în dosarul lui taică-tău... Trebuie să stăm de vorbă cu el...

Se întoarse acasă ca bătută. În felul acesta nu ieşise nici din cele mai cumplite încăierări din mahala. Cum să-i spună tatei să se ducă să stea de vorbă ? Nu o prevenise chiar el, de atîtea ori, „ca pe un om mare", cum sînt timpurile acum şi cum poate „zbura" de la birou ?

Acasă nu era nici mama cu fraţiorul, nici tata, şi Alisa hotărî să pună capăt vieţii ăsteia nesuferite şi prosteşti. Aduse din pod cutiuţa cu otravă pentru şoareci, puse apă la fiert într-un ibric (cine ştie de ce credea că otrava trebuie preparată ca o cafea !) şi, în timp ce aştepta să dea în clocot, îşi închipui cîtă tristeţe va provoca

alor săi tragicul ei sfîrşit, cum vor izbucni în plîns cu toţii, pînă şi profesorul, şi Petio, şi Kincio, şi Nikolai-ochi-pestriţi... Şi frăţiorul, cine o să-l educe ? O podidi un plîns cu lacrimi atît de mari, că sfîrîiau căzînd pe plită, dar nu răcoreau plita, ci voinţa ei de a muri...

— Ia să văd cum arăt cît mai sînt încă în viaţă ! îşi spuse printre lacrimi Alisa, aşteptînd să fiarbă apa. Se duse în hol în faţa oglinzii.

Nu s-a plăcut. Mama totdeauna-i spunea că nu e frumoasă cînd plînge. Gura i se făcuse un fel de opt. Ochii i se înroşiseră, părul îi era ciufulit. Hotărî să treacă la fapte. Şi-a pus bluza cea nouă, croşetată. Luă cutia cu otravă şi o duse înapoi la locul ei din pod. Apoi se spălă. Simţi deodată că o apucă crampele. Se sperie. Înseamnă că omul poate să se otrăvească şi fără să înghită otravă ! Se culcă. Cînd se vor întoarce, îi vor da ulei de ricin.

Dar tata se întoarse înveselit acasă. Cum de aflase totul ? Înainte de toate i-a spus că nu era un bun conspirator, apoi aduse o carte groasă şi prinse a o răsfoi, căutînd ceva în ea ; o preveni că are să audă „cum citeşte diavolul evanghelia" !

„...*Adevăr zic vouă că lumina e dulce*
şi plăcut e ochiului să privească soarele.
Bucură-te, voinice, de tinereţea ta,
şi inima să-ţi veselească tinerele tale zile
şi du-te pe căile inimii tale
şi după privirea ochilor tăi..."

Şi nu i-au dat ulei de ricin ! Aleluia !

MAREA

„...*Raci şi foce, şi ţestoase, joacă jocul*
toţi, cu foc.
Vrei sau nu vrei, tu, odată, tot ai să te
prinzi în joc !"

. . . .

„*Păi ne-or azvîrli departe !*"...
El îi spuse : „Aşa-i pe ape !
Şi cu cît vezi mai departe,
cel'lalt ţărm e mai aproape !"

„Nimicul" apare ba ici, ba colo ; toţi îl ştiu, dar nimeni nu-l poate descrie. Sinistra lui măreţie creşte tocmai pentru că nimeni nu l-a văzut vreodată, de unde şi legenda că cine-l vede moare, deoarece „El" nu îngăduie curiozitatea şi-l pedepseşte pe cel vinovat.

Cîteodată Alisa se hotăra să surprindă şi să descopere ce este „Nimicul", bineînţeles, aşa, ca să nu fie prinsă şi pedepsită, dar totul rămînea numai o intenţie, şi ea continua să facă doar „cele plăcute", sau cel puţin să prefere pe cele plăcute. În felul acesta, treptat, îşi făcuse un nou principiu : atunci cînd era nevoită să facă un lucru, îl socotea „nu chiar atît de neplăcut !" În genere, viaţa e compusă din lucruri plăcute şi neplăcute, egale în cantitate, doar că sînt amestecate, iar omul trebuie numai să înveţe cum să se strecoare printre cele neplăcute sau să le accepte într-un fel.

De pildă, vacanţa de vară.

Tatăl Alisei se născuse lîngă o mare „incomparabil de albastră", într-un orășel „incomparabil". Deseori îl auzea suspinînd : „Oare-oi mai vedea vreodată Marea mea ? !"

„Iar eu nu pot să suport marea — o simt străină și-mi pare monotonă !" era refrenul mamei. Era singurul lucru în privința căruia cei doi nu erau de acord.

Dealtfel, poate oare înlocui Marea Neagră pe cea de Marmara ? Într-una din zile se hotăra locul unde aveau să-și petreacă vacanța. „Un sătuc romantic de pescari", încerca tata să seducă imaginația mamei.

„Țînțari, mirosuri, tigăi, ulei ! răspunde sumbru zeița vetrei casnice. Colite, gastrite, urticarii !"

Tata cînta o arie din „Sadko" :

„Multe perle ascunde o-ce-a-a-nul..."

Și totuși plecau la mare.

Coborau din pod geamantanul făcut „după moda franțuzească", ce se putea lărgi, și începeau să-l burdușească. În ultimul moment observau că sandalele i-au rămas mici, că stocul de cărți e prea mare ca să-l poată citi acolo, iar stocurile de alimente prea mici ca să le ajungă.

Cu o zi înainte de plecare, tata făcea unicul său scandal anual, izbucnind așa, dintr-o nimica toată (ocaziile i le oferea mai întotdeauna Alisa. Începuse, nu se știe de ce, să se opună „din principiu", fără a ține seama de argumente logice).

Dealtfel, toți erau nervoși : și *pater*, și *mater*, și *frater*. Chiar și incomparabil de bunul și blîndul frățior sporea zgomotul general și-și arăta cornițele : voia și el să i se dea atenție.

Un adevărat coșmar ! Armonioasa familie se dezintegra în părțile ei componente, toți se dușmăneau între ei, și fiecare cu sine însuși.

Călătoria începea cu cel puțin o jumătate de zi înainte de ora plecării trenului. („Altfel stăm în picioare pînă la Kaspicean !" — argument logic pe care Alisa îl disprețuia, deoarece avea doisprezece ani și-și făcuse o părere despre „mofturile boemei".) Mama definise vacanțele în genere ca „mofturi mic-burgheze", „torturi inchizitoriale", în timp ce pentru tata ele erau un *„dolce far niente"*. „Ce fel de *«farniente»* ? protesta mama. Cel mai incomod și chinuitor este să gătești pe două cărămizi, să speli rufe în lighean, să calci cu mangal... Și-apoi colite, gastrite, urticarii", repeta ea refrenul.

Tata începea imediat să fluiere aria lui Sadko, dar bucuria i se umbrea. Mulți ani mai tîrziu, mama și fata au înțeles că omul acesta atît de cumpătat era, de fapt, un vifor cu greu stăpînit, și călătoria la mare era pentru el întoarcerea simbolică la visul neîmplinit. De aici, încordarea ce culmina înainte de plecare. (Ah, oricît s-ar spune că memoria noastră își face o cartotecă a amintirilor, din care azvîrle pe cele neplăcute, ca pe niște hîrtii inutile dintr-un sertar cu documente bine ținut, Alisa n-o să uite niciodată această călătorie, nici vacanța asta.)

Era îndrăgostită (și nu pentru întîia oară) de Peiko, colegul ei cu fața ca o lună, pistruiat și cu ochii verzi. Dragostea i se exprima prin lungi priviri și scurte încăierări : se repezeau unul la

celălalt cu cruzime și se băteau pentru cine știe ce fleac, iar după încăierare își dădeau amîndoi seama (nu imediat, ci seara, în singurătate) că nu asta doriseră.

Peiko plecase la țară, tocmai acum cînd erau pe cale să dezlege o mare taină ; tata era nervos, pe frățior îl apucaseră crampele. Ce mai „mofturi de mic-burghez" !

Fiecare clipă o îndepărta de ochii verzi ai lui Peiko, dar în compartiment, vizavi de ea, înghesuit între părinții săi, zări un băiat necunoscut. Grozav de antipatic. Și el, și părinții lui mestecau tot timpul, pe cînd Alisa făcea eforturi să evite măcar și gîndul la mîncare. Peiko îi aruncase odată o vorbă, că a început „să devină o namilă"... O săptămînă n-a pus în gură decît roșii.

Băiatul necunoscut de vizavi avea și el ochi verzi (revoltător de verzi), și ea nu putea adormi, deși murea de somn, fiindcă nu știa cum arată cînd doarme. Dar oriîncotro întorcea privirea, nu vedea decît acești ochi verzi cu punctulițe pestrițe în iriși. Și nu-și dădea seama că băiatul doarme cu ochii deschiși. El a văzut-o de-abia cînd coșul lor a căzut din plasă revărsîndu-și conținutul pe capul ei. Atunci, în panica generală, a tresărit și băiatul de vizavi, și a izbucnit într-un rîs cu hohote care-i scutura tot trupul și semăna cu un cotcodăcit. Părinții se priveau îngrijorați, nu din pricina ei, ci a lui, în timp ce ea făcea pe indiferenta, ca și cum nici n-ar fi atins-o măcar coșul, deși cu siguranță avea cucuie și-i era rușine că pentru tîmpitul ăsta luptase ea atît de dîrz cu somnul, cel mai bun lucru din

lume. Adormi apoi, amărîtă pînă în adîncul sufletului, în timp ce băiatul continua cotcodăceala, iar părinții lui molfăiau în continuare.

Marea se arătă de-abia a treia zi. Se opriră în autogara prăfuită. Muște, mirosuri — mai multe chiar decît prevestise vestala vetrei casnice. Frățiorul reuși, într-adevăr, să-și strice stomacul... Apoi, autobuzul arhiplin coti printre pomi, ca și cum ar fi urmărit mistreții din codrii Longozei. (Călătorii chiar susțineau, înspăimîntați, că i-ar fi zărit !) O babă vomita și se văita : „Aolică, fiule, mor !" (Să fi murit, sigur că toți am fi răsuflat ușurați !)

Și în sfîrșit sosim la țintă. Ghiordekenul copleșit de arșiță. Snobii pronunță acest nume turcesc cu accent francez, dar el arăta atît de oarecare, încît îți inspira numai dezamăgire. Nici pescari, nici romantism. O arșiță grea și secerișul — un fel de muncă necunoscută, cu care bătrîni somnoroși explicau absența proprietarilor. Tata încă rezista eroic.

— Lasă-mă să te ajut ! îi spuse mamei și, sub privirile ei mirate, începu să taie o grămadă de surcele „pentru aprins focul". Apoi, cu o repeziciune febrilă, despachetă lucrurile în odaia țărănească cu miros greu, și... nu putu rezista mai mult.

— Parcă a fost vorba, încă înainte de plecare, ca noi doi să mergem pe plajă imediat ce sosim ! făcu el cu ochiul Alisei, și ea fu pe loc de acord, pentru că atunci cînd omul nu se așteaptă la ceva mai bun, o ia încotro vede cu ochii.

Marea se întrezărea vag în depărtare, abia deosebindu-se de cer. Tata grăbea și mai mult pasul.

Trecură aproape în goană peste cîmpuri, printre arbuşti plini cu şuviţe de lînă de oaie pe faleza care pîlpîia de dogoare ca un balaur, pînă ce, în sfîrşit, marea se apropie de ei, întocmai aşa cum şi-o închipuia Alisa : imensă, mîngîietoare, ieşindu-le grăbită în întîmpinare. Nici prin gînd nu-i trecea că ar putea fi şi perfidă.

— Acum o să învăţăm să înotăm, zise tata. Tu, cu zodia ta, ai să te simţi mai bine în apă decît pe uscat !

Şi o trase cu el în unda răcoroasă, şi, cu cît înainta mai mult, încîntarea ei se preschimba în groază, ori în presimţiri rele, ori şi în una, şi în alta. Fiindcă... După cîteva clipe, tata pur şi simplu îi dădu drumul în apă, acolo unde nu mai atingeai fundul cu picioarele. Începu să se agite cu disperare, dădea din mîini, înghiţea apă.

— Aşa, aşa, fără frică, ăsta-i stilul marinarilor, rîdea tata.

Şi-a venit în fire, culcată în nisipul fierbinte, crezînd că nu se va mai putea gîndi niciodată la baie, nici la înot. Marea se dovedise a fi însuşi „Nimicul", mai cumplit decît şi-l închipuise vreodată. „Nimicul" se adeverise a fi neţărmurit, mîngîierile lui — perfide... Îşi amintea toate clişeele şlagărelor.

Cît timp trecuse ? Nu-şi dădea seama. Tata nu mai era lîngă ea. Deodată, nişte gîngănii mari şi sîngeroase se năpustiră asupra ei. Cea dintîi înţepătură o aduse la realitate. Scoase un ţipăt ascuţit şi o luă la goană. Şi... fără să mai stea pe gînduri, se aruncă în mare. În faţa noului pericol, marea i se păru salvatoare. Fireşte, nu se îndepărtă de ţărm, continuînd să ţipe, dar acum,

mai curînd din răzbunare, ca să stîrnească remuşcările tatei, care se întorcea de departe, făcea semne cu mîna, îi striga ceva din timp în timp, şi, odată ajuns la mal, se apropie parcă nesigur, cu teamă, de parcă n-o vedea...

Într-adevăr, n-o vedea : cum s-a aruncat în apă cu ochelarii (pe atunci nici nu purta ochelari, ci pince-nez !), bineînţeles că i-a luat chiar primul val, sau poate i-a pierdut cînd se agita ea cu disperare şi înghiţea apă.

Era atît de năucit, că nu a fost atent nici cînd a intrat a doua oară în mare. Pe cînd se întorcea acasă şi-a dat seama că pierduse şi verigheta — ceea ce avea să producă o impresie groaznică asupra mamei. Despre lecţia de înot nici nu s-a pomenit măcar. (De fapt, a învăţat ea să înoate din îndărătnicie. Venise timpul cînd a început conştient să-şi învingă cînd o teamă, cînd alta.)

Tata, cu totul neajutorat şi mişcîndu-se orbeşte, s-a mai şi pîrlit la soare în aşa hal, încît tot trupul lui era, chiar de a doua zi, plin de răni. S-ar putea spune că toată vacanţa s-a desfăşurat sub zodia nenorocirilor lui. Nu mai cobora la plajă decît în orele răcoroase ale serii, ziua se învîrtea fără rost prin căsuţa urît mirositoare, ori aşezat sub dud, se trudea cu disperare să găsească definiţia filozofică a pasiunii sale pentru mare. (N-a izbutit niciodată. Ca şi cum ar fi uitat experienţa de-o viaţă întreagă, în fiecare vară se năpustea din nou, cu aceeaşi imprudenţă, şi se retrăgea la fel de înfrînt de propria sa natură instabilă. Prietenii îi spuneau „înecatul voluntar". Mama, din dorinţa „subconştientă" de a înlătura riscurile periplurilor maritime, se îmbol-

năvi în curînd de o boală care avea neapărat nevoie de cură de aer la munte.)

Cît despre Alisa, şi-a învins frica iniţială în etape, cu pauze lungi şi mari eforturi de voinţă, pînă ce...

P o s t s c r i p t u m. *Am şters frazele care urmau. Stop! Ele formează subiectul unei cărţi noi, viitoare.*

INTERMEZZO

„Vaca-de-mare zise-atunci:
Venit-a clipa-n care
Putem vorbi de ţări şi mări,
De ghete, ceară roşie, vapoare,
De verze şi de regi
Şi dacă au aripi purceii."

(Alisa în ţara oglinzii)

Citatul de mai sus din poezia straniului omuleţ Tweedledee nu a fost ales cu exactitate, sau, mai precis, el a rămas ca o firmă deasupra unui „capitol" din opera mea de odinioară „Alisa în ţara monştrilor". Acolo, într-adevăr, era vorba de mare şi de vapoare, chiar şi despre ţari şi ţărişori. (În timpul acela se născuse „moştenitorul tronului" şi în şcoli s-au urcat automat notele cu o unitate. Au mai trecut trei-patru ani, şi s-a scăzut adaosul pe fiecare diplomă. După o beţie, cît de mare o fi ea, urmează neapărat trezirea.)

De „verze şi regi" mi-am adus aminte acum, în timp ce curăţam şi adunam capitolele vechi, cu

o dorinţă asemenea celei care-i cuprinde probabil pe ţari cînd semnează ucazuri de condamnare la moarte (îi cuprinde şi pe criticii literari cînd se pun să toace pe cineva, „ca pe-o varză").

Dar vezi că pe-atunci mă străduiam să o descriu pe Alisa cronologic — o banală şi foarte plicticoasă încercare literară, care însă putea constitui obiectul mai multor volume groase. Descrierea pedantă atrofiază simţul umorului. Trebuie să fim precauţi cu eposul şi să menajăm pe aproapele nostru.

Mi-am amintit, de asemeni, cum acelaşi omuleţ Tveedledee explică de ce se teme să nu i se reteze capul: „— Ştii, acesta este unul dintre cele mai periculoase lucruri ce i se pot întîmpla omului în timpul bătăliei — să i se reteze capul..."

O fi fiind cu adevărat neplăcut să-i tai capul Alisei, curăţîndu-l ca pe o căpăţînă de varză de foile zdrenţuite şi ofilite de vreme. De aceea, fără a mai cugeta la... ghete, ceară roşie, vapoare, la particularităţile genului, la compoziţie şi altele asemenea, mă voi mulţumi doar cu cîteva note despre evoluţia ei.

Invidios şi gelos copil. Înainte gîndeam că invidia şi gelozia sînt stimulente ale ambiţiei. Iar acum nu sînt prea departe de presupunerea că ambiţia nu e ceva ce foşneşte şi apoi piere, ci că e una din nevrozele copiilor. Iar vîrstnicii stimulează cu inconştienţă ambiţiile propriilor lor progenituri... e un vechi adevăr că văd în ei idealurile lor neîmplinite...

Toţi copiii din familiile prietene reprezentau cultul eului propriu al părţilor lor: *Wunderkindismul* (moda copilului minune) avea caracter epi-

demic și semăna groaza, cum zicea Horațiu, în cele mai bune cămine... Alisa se străduia, „dacă nu să întreacă, cel puțin să ajungă" pe fiecare din cunoscuții ei : pe Vladko, cel care desena proiecte de arhitectură imaginînd case piramidale, conice și cilindrice ; pe Valeri, care scria un poem despre prințesa chineză Jin-Pe ; pe verișoara ei, Veselka, cea nespus de frumoasă, care, la numai cincisprezece ani, cînta la pian, compunea cîntece și dansa menuet la „Alliance Française".

În ce privește desenul poate să fi avut oarecare încredere în sine, un sentiment de superioritate care-i dădea deci o anume liniștire sufletească. Dar nici liniștea, nici puterea de concentrare nu sînt tipice la acea vîrstă. Pe lîngă asta, cu cît cineva este mai nesigur de sine, mai neformat, cu atît mai nehotărîte sînt și năzuințele sale. Cu disperată ardoare ar vrea... totul. Din punctul meu de vedere de azi, pubertatea îmi pare a fi o răscruce nevralgică de ambiții și dorințe de imitație, în căutarea propriului eu. Nu susțin că acest lucru este valabil pentru toți. Există (ori mai precis, existau, fiindcă lucrurile s-au mai schimbat de atunci destul de mult) și adolescenți la care ambițiile, înclinațiile, nu se exprimă cu dîrzenie, ci reținut. Și unii, și alții se îndoiesc de propriile lor forțe, dar pentru unii neîncrederea e stimulent, pentru alții, frînă.

Tocmai într-un asemenea moment de multiple pasiuni, de dorințe puternice și ambiții diverse, un grăsun și înveterat păcătos deschise o școală de teatru pentru copii. La care s-au repezit zeci de

tineri alde Kean, Eleonora Duse, Sarah Bernhardt.

Și Alisa, se-nțelege. În fine, nu va mai imita pe unul și pe altul, ci își va desfășura toată gama, întreg registrul, diapazonul, amplitudinea propriilor posibilități (termenii și-i însușise pe parcurs) și... va uimi lumea. Începu să discute despre dramaturgia lui Cehov, Ernst Toller, O'Neill. Nu-i citise, dar n-are importanță. Un scriitor din acea vreme pretindea că nu-l putea suferi pe Shakespeare... (și toți susțineau că nici măcar nu-l văzuseră !)

Teatrul ! Teatrul ! Acum era convinsă că s-a născut pentru teatru, că nu există altă viață decît tainica lui penumbră, cu mireasma picantă a grimei și oglinzile care-i dădeau încredere în sine, și unde totul, pînă la ultima butaforie, deveni o adevărată hrană a aspirațiilor ei.

S u p l i m e n t: *Transcriu acest pasaj, fără a-l redacta sau comenta din punctul meu de vedere de azi. Însă odată tot va trebui să căutăm explicația mirajului, poate cea mai elementară, mai „mistică" desfătare estetică a omenirii, spectator și actor totodată. Ce înseamnă dorința de identificare cu un altul, fie jucînd un rol, fie asistînd la o reprezentare lăsîndu-te pasiv în voia iluziei?*

Tata o aproba, ca întotdeauna, dar cu anume zîmbet. Iar mama, exagerată ca întotdeauna și în toate, susținea că puțini actori pot rămîne oameni normali în viață.

— Da, da ! Toți spun că ești foarte deșteaptă, eu însă am talent ! era argumentul Alisei.

Umbla ca în friguri, inspira cu nesaț aerul înfierbîntat și prăfăria „Odeon"-ului, și aspira la rolul cel mare. Puse capăt jocurilor dragi ale copilăriei, încetă chiar să mai deseneze, se privea cu nesaț în oglindă și se plăcea. „Pe scenă voi părea mai frumoasă ! Toți spun că obrazul meu se pretează la machiaj. De mi-ar da odată rolul ce mi se potrivește ! Eroico-patetic, gen Antigona !" Așa se vedea și, cine știe de ce (desigur, nu întîmplător), nu-și putea închipui că ar putea arăta și altfel — tragi-comică. Asta i s-ar fi părut o jignire inadmisibilă !

În cele din urmă, într-o adaptare fără har a „Prințesei Turandot", după o așteptare atît de îndelungă și atît de multe emoții, rosti replica fatală :

— Sînt pierdută !

Și tata și mama au trebuit, cu foarte mult tact, s-o convingă că replica suna perfect. Încăpățînarea e totdeauna invers proporțională cu argumentele logice. Simțea nevoia să o asigure ceilalți că a atins culmea perfecțiunii, că e inegalabilă, ca să poată pogorî demn de pe scenă, ținîndu-și în mînă peruca, precum Perseu capul Meduzei.

Avertisment: *Părinți, nu siliți copiii să vă înțeleagă ! Voi sînteți prea deștepți pentru ei — și acest lucru îi supără. Gîndiți-vă numai la felul cum a reacționat omul primitiv față de cea mai mare bunăvoință a celor ce se aflau, pe invizibila scăriță a eticei, cu o treaptă mai sus ca el.)*

Și iată că și magia păcătosului bătrîn, înrăit în teatru, s-a risipit așa, cam de la sine. Dar nici acum nu-i veni iluminarea. Fata scria cu profundă pasiune poezii despre nopțile ei de insomnie (deși dormea ca legănată !). Medita cum să-și provoace suferințe sufletești (influența nefastă a literaturii !). Citea pe Tetmajer, Kellermann, cu deosebire pe extatici — Hamsun. Dezgropă pe undeva pe nocivii Hanns Heinz Ewers, Jakob Wassermann. Tot ce spuneau adulții că este psihologic.

Dar durerile sufletești se iscau cu greu ; natura îi jucase un renghi, înzestrînd-o cu un „caracter ușuratic", și chiar atunci cînd îndărătnicia și gelozia au mai scăzut, tot mai rămase destul din strania combinație a bucuriei de viață cu... încăpățînarea...

„Încăpățînarea asta irațională !" (Mama ei nu se putea împăca nici cu încăpățînarea, nici, îndeobște, cu rezultatul iraționalului.)

— Asta e lupta pentru independență, sau ceva asemănător, îi explica tatăl. Conform unei teorii a lui, el se temea mai ales de „complexele de inferioritate", le interpreta destul de ad litteram, susținea că nu există om care să poată totul, că fiecare e bun la ceva și de aceea trebuie să descopere tocmai la ce e bun, pentru a renunța la toate celelalte. Or, ea e bună la desen ; cît despre versuri... oscilează între Balmont și Blok (diferiți ca valoare), între Esenin și poeții blestemați... dar dacă e convinsă că nu poate trăi fără

a căuta o altă cale de exprimare a frămîntărilor ei, atunci, bineînțeles, să persevereze cu îndîrjire...

A renunțat, slavă Domnului, și la orizontul poetic.

De multe ori, mai tîrziu, încerca singură să înțeleagă mecanismul renunțării, sau, mai precis, alegerea unei cariere cu totul diferite — și, pe cît de dramatic, pe atît de ușuratic renunța la orice-și alegea și se înflăcăra repede pentru altceva, respingea curtezanii timizi, se exalta pentru liceenii inabordabili, care cîntau la vioară, discutau teorie, iar pe ea nici nu o luau în seamă...

— Eu singură sînt stăpînă pe capriciile mele! Pot să fac și exact contrariul a ceea ce doresc! declară ea, înfierbîntată, la un „consiliu de familie“ și, dintr-o dată, toți au izbucnit în rîs, deoarece nimeni nu ar fi putut formula mai clar și mai sincer conduita ei.

Cît privește sinceritatea, nu trebuie să te bizui totdeauna pe ea. În epoca metamorfozelor mitologice, în care copiii devin fetițe sau băieți, ei încetează de a mai fi sinceri, sau, cel puțin, naivi. Și cîteodată pierd pe veci această trăsătură pozitivă.

Dar acum mă întreb dacă un „intermezzo informativ“ e suficient ca să caracterizeze întreaga perioadă de vreme? S-a schițat tabloul acestei pubertăți despre care prea puțin se vorbea pe atunci și care nu era problema numărul unu nici pentru părinți, nici pentru cei în cauză. (Ce vremuri fericite !).

SPAIMAURȘILOR

„Da, bănuiesc că treceți dincolo, după ce faceți așa, spuse Alisa, chibzuind, dar nu credeți că e cam greu?
— N-am încercat încă, zise Cavalerul grav, așa că nu-ți pot spune sigur cum e; dar cred și eu c-o să fie cam greu...“

— Se întoarce Spaimaurșilor! Tata le vesti cu un asemenea ton noutatea, de parcă cel anunțat s-ar fi întors de pe tărîmul celălalt.

Cîndva, Spaimaurșilor o desenase pe oală, în loc de pe genunchii tatei. Atunci jurase să se răzbune. Dar pentru ce să se răzbune? A crescut, a pătruns atîtea lucruri... și azi mai simte aceeași nevoie de a fi remarcată (ceea ce presupune acum mai mult efort și preocupare decît odinioară), dar nu mai e sălbatică și răzbunătoare. Doar încăpățînarea asta...

Uriașul se întorcea fără fratele său. Ca medic, fratele luase parte la războiul civil din Spania și acum se afla la capătul pămîntului, într-un lagăr francez. Spaimaurșilor depunea stăruințe disperate să-l scoată de-acolo și să-l trimită să-și încerce norocul cu „Lumea nouă“.

Sosi acasă ca o avalanșă, deși era așteptat. Aducea cu el multă prospețime, rîsete, optimism: se stabili provizoriu în căsuța lor (cu vădit dispreț pentru mobilierul zis „popular bulgăresc“ — lădoiul și scaunele pictate — atît de la modă pe vremea aceea!) pînă cînd avea să-și găsească o locuință. Alerga zile întregi gîfîind, se plîngea

de spiritul mic-burghez al „măicuței Bulgaria“, iar toate gazdele îl priveau ca pe un eventual viitor ginere sau ca pe un fel de molimă cosmopolită de la care o să le ia foc casele.

— Bătrîna Europă îmbrăca o nouă cămașă brună, frățiorul s-a compromis de nici nu se mai poate întoarce aici, iar eu mi-am zis că mă vor lua drept Bai Ganiu, și m-am întors cuminte acasă... explica el rîzînd zgomotos ; radia și scăpărau scîntei din el ca dintr-o cometă.

Îl îndrăgiră toți prietenii tatei ; el aducea prieteni și prietene noi ; pictori, boemi, dar cu totul altfel de cum îi înfățișa Puccini în opera „Boema“.

Alisei îi părea „grozav“ sau „strașnic de interesant“ (în limbaj școlăresc) să asculte discuțiile lor, chiar atunci cînd nu o luau în seamă.

Vorbeau iar despre fascism, de antisemitism, despre războiul care plutea în aer...

— Antisemitismul e cea mai comodă mască pentru un contrarevoluționar ! cita mama ei din Lunacearski sau Cernîșevski. Unul din noii cunoscuți, care se întorsese din America de Sud, susținea că rasa neagră e inferioară și incapabilă de o dezvoltare istorică... Social-democrația și socialismul nu erau chiar așa de incompatibile...

Se stîrneau adevărate furtuni, cei mari discutau nopți întregi, pînă ce răgușeau. Un compozitor, imitator talentat, se ivi tocmai în toiul discuției, cu o mustăcioară trasă din condei și un ciuf pe frunte à la Hitler : începu să dea din mîini frenetic, să latre. Discuția se transformă în hohote de rîs.

Pînă acum, față de toate aceste subiecte, ea era cu totul neștiutoare. Cunoștea doar „Convorbiri cu profesorul de filozofie“, carte ce trecea din mînă în mînă, plină, pe marginile albe ale paginilor, de comentarii aprobatoare sau contestatare. Într-o zi, cu totul conspirativ, tata îi propuse „Determinismul lui Karl Marx“ de Paul Lafargue :

— Ia citește tu ceva despre sălbatici. După ce ai aflat că existența determină conștiința, vei afla aici cum, în conștiința sălbaticului, din concret se formează idei abstracte ca Bine, Rău, Dreptate și așa mai departe. Nu te speria de titlu, e ușor de înțeles.

Cartea despre originea ideilor abstracte și cunoașterea se dovedi interesantă, dar suna oarecum depășit, în iureșul unor idei atît de concretizate și frămîntate ca Dreptate, Răzbunare, Ideal, Eroism. Frumosul mit al lui Prometeu, căruia, după Eschil, „muritorii îi datorează toate artele“, a devenit sinonim cu procesiunile cu torțe ale tineretului hitlerist, sinonim cu autodafeurile...

Istericii campioni ai bulgarismului susțineau originea hunică a bulgarilor și, în același timp, împiedicau ținerea conferințelor științifice antirasiste, aruncînd bombe lacrimogene. Fascismul nu numai că se ridica în două picioare, dar începuse să și umble cu pas greoi, purtînd diferite măști. Hoardele lui Asparuh sau ale lui han Krum stîrneau entuziasmul bînd nu din pahare, ci din... tidve, și se proclamau „boili“ (voinici). S-a dus dracului democrația, dar acest „tineret de aur“ era pretutindeni, iar Alisa nu-l putea suferi, avînd față de el o repulsie superlativă.

De aceea acum începu să prefere cărţilor oamenii vii (şi de ce nu dimpotrivă ?) — oare din pricina transformării instinctului social ? Într-adevăr, cum se face că ceea ce există latent o viaţă întreagă se contopeşte dintr-o dată cu latenţele altora şi determină caracterul şi comportarea ?). Era gata să participe la luptă, nu numai să stîrnească discuţii despre clase. Căuta simpatizanţi. Toţi cei pe care a început să-i „prelucreze“ s-au dovedit a avea, la cei şaisprezece ori şaptesprezece ani ai lor, tot atîta „conştiinţă de clasă“ ca şi ea. Unii pregăteau chiar referate filozofice proprii şi le citeau conspirativ prin locuinţele întunecoase ale elevilor din mahalalele sărăcăcioase unde se adunau cică la „Jour“-uri.

Însă cel mai interesant, ba chiar incomparabil lucru, era cînd mergea în vizită la Spaimaurşilor ; acesta închiriase un apartament la un etaj foarte înalt — un adevărat Montmartre — transformîndu-l într-o comună de artişti. Acolo se aciuise încă un pictor : nenea Elefantul. Era „deştept ca un diavol“, arţăgos ca nu ştiu ce, şi chiar cînd se exprima galant, îi simţeai ironia. Celălalt colocatar era poet. Avea atît de multe cărţi, încît toţi îl întrebau dacă le-a şi citit. Iar pe bibliotecă afişase : „Nu împrumut nimănui“. Dezminţind însă afişul, era foarte indulgent cu ea şi-i alegea chiar el cărţile. Uita în ce clasă e, fapt mai umilitor chiar decît ironica lui galanterie. Cel de-al treilea din această neobişnuită companie era un regizor (poate „păcătos“, cine ştie, dar nu era bătrîn, fuma pipă şi avea un aer foarte misterios).

Mai veneau scriitori, pictori, poeţi începători. Alisa observă pentru prima oară că nu numai ea, ci aproape fiecare din ei dorea să fie luat în seamă, să se arate neapărat mai inteligent, mai interesant.

Îndemînatic şi repezit, Spaimaurşilor şi-a aranjat atelierul după chipul şi asemănarea sa : un pat scund şi solid, o masă mare de lucru, o blană în loc de covor, toate foarte simple, dar încîntătoare. Odată, pe cînd povestea exaltată unei prietene cum arată atelierul unui artist — „ceva aparent obişnuit, dar cu totul neobişnuit — observă că prietena ei nu prea sesizează sensul. Nu putea să i-l lămurească, deoarece nici ea singură nu ştia ce anume era esenţial. Neobişnuit nu era numai aranjamentul, ci şi bogăţia spirituală, fermitatea spirituală şi în acelaşi timp continua devenire lăuntrică cu care Spaimaurşilor ilumina şi fermeca cele din jurul lui.

— El e frumos şi foarte hazliu ! continua ea să-i explice prietenei. Îi zicem Spaimaurşilor fiindcă e greoi ca un ursuleţ, dar dansează mereu...

Prietena (ea însăşi viitoare pictoriţă) strîmbă frumosu-i botişor :

— Nu cumva ai devenit... daltonistă ?

Degeaba, ea tot nu înţelegea nimic, sărmana ! (Entuziasmul este o hrană care nu îi e dat oricui s-o poată consuma !)

Alisa căuta mereu un motiv să se abată pe-acolo, dacă nu-i propuneau chiar ei s-o facă. Întîlnea oameni noi, o întreagă galerie de figuri. Unii i se păreau comici, nişte nulităţi. Începu să

se compare cu ei, dar nu şi cu el. În antreu şi pe pereţi atîrnau inscripţii, afişe, caricaturi. Spaimaurşilor citea cu voce tare cîntece de bîlciuri, tălmăcirea viselor, scrisorile vreunui scrîntit : fel de fel de năzbîtii. De rîsul lui se cutremura întreg blocul.

Încă de pe scări simţea mirosul pipei lui şi capul începea să i se învîrtă : ar fi vrut să fie barem cu zece ani mai mare, să nu-i mai spună „nene", să fie pe picior de egalitate cu cealaltă pictoriţă, colocatară şi ea, care, cu ţigara în gură, se năpustea în cameră şi-i cerea o lamă de ras ca să-şi curețe tabloul.

Dar cel mai mult visa să poată desena ca el, zile întregi, cu peniţă şi tuş, corectînd cu guaşe, şi să nu-i pară rău că aruncă nenumărate variante la coş, pînă va reuşi cîte ceva.

El nu numai că nu era îngăduitor, dar şi ca profesor proceda cam neceremonios : îi arunca la coş desenele în cărbune, care ei îi plăcuseră atît de mult, încît, înainte de a i se arăta, le acoperise cu fixativ pe foaia de bloc.

— Ce zici, sărim „gardul", ai ? zîmbea Spaimaurşilor. (Şi avea ceva copilăresc de frumos în chipul lui limpede, cu nasul mic, cu muşcătura strîmbă a maxilarelor (parcă anume făcute să ţină mereu pipa între dinţi). O bătea pe spate ca să se ţină drept. („Gardul" era Academia de Arte Frumoase.) Nu sînt realist, iar cei de acolo sînt nişte academişti, oameni mumificaţi. Eu îţi voi cere mult mai mult decît ei. Cum ţi se pare, greu ?

Alisa, fără să-şi dea importanţă, răspundea cu cuvintele Călăreţului.

— Încă n-am încercat, aşa că nu pot răspunde sigur, dar mi se pare că va fi într-adevăr cam greu.

PARTEA A DOUA

DIN JURNALUL „ALISEI“

PREFAȚĂ NECESARĂ

Nu știu ce spune în problema asta știința, dar, după părerea mea, una din vitalele nevoi ale omului este să-și placă sieși, iar primul lucru cu care se obișnuiește este el însuși. Ager în mișcare, adică dezvoltîndu-se pe schemele mereu schimbătoare ale mediului, fiecare om (dacă nu întîlnește piedici din afară!) ascultă înainte de toate de propriile sale impulsiuni. Cît privește incertitudinile „dinlăuntru", se face că nu le aude. Toate acestea sînt deosebit de puternice în tinerețe. Scopul firesc al fiecărei vieți nu este oare o relativă mulțumire?

Alcătuit din două jumătăți aproape totdeauna identice, contradictorii și unice ca formă și conținut, prin aceasta nu numai „știutor", ci „multeștiutor", aproape „atotștiutor, subiectul nu este niciodată în stare să se cunoască pe sine. (Bietul Socrate a susținut pur și simplu o teză absurdă!) Este aproape nefiresc ca omul să-și vadă propriul negativ. Chiar cel mai modest, cel mai respectat dintre noi preferă să se vadă retușat și „spălat", chiar și atunci cînd e vorba de un autoportret și nu de o fotografie.

Citind din nou cu împotrivire ceea ce am scos din mulajul de ghips, încep nu numai să mă obișnuiesc, dar să și fac economie de sarcasm în comentarii.

Prima cunoaștere (dacă se consideră că e conștientă autoapărare) e naivă, dar oricine scrie știe asta, și totuși recurge mereu la acest argument.

„Orice fel de om mi-aș alege, ceilalți vor gîndi că am pus cîte ceva și din mine, prin urmare eroul trebuie să fie mai simpatic." Evident, e o motivare copilărească, dar și eu, răsfoind jurnalul „Alisei", am prescurtat singură unele pagini și le-am lăsat la persoana întîia singular.

Alte considerente? Se înțelege, o mulțime, dar cel mai elementar e valabil și pentru... Jean-Jacques Rousseau. Atît de necruțător este în „Confesiunile" sale, că, în genere, a stîrnit înduioșare trei veacuri întregi, pînă cînd și-a găsit nașul: psihanaliza l-a demascat. Ea a lămurit faptul că „...exhibiționismul lui sufletesc, credința că Eul este invincibil, constituie izvorul creației sale artistice". A reieșit că el se identifica cu toate personajele iubite... Îi plăcea să fure și să fie pedepsit... Sentimentul său religios, lăuntric, îl îndemna să contopească într-o singură acțiune plăcerea și pocăința...

Ceea ce ne-a mai rămas nouă — la persoana întîia, a doua sau a treia — nu e oare totuna?

DIONYSOS, BACHUS SAU VASILI NIKANOROVICI

„... — Du-te la care vrei, că tot sînt amîndoi scrîntiți la cap.

— Dar nu vreau să mă duc la niște nebuni, făcu Alisa.

— N-ai încotro — răspunse Pisica — deoarece pe-aici toți sîntem nebuni. Eu sînt nebună, tu ești nebună...

— De unde știi că sînt nebună? întrebă Alisa.

— Altfel n-ai fi venit încoace, răspunse Pisica.

Alisa nu credea că asta este o dovadă, totuși urmă :

— Și de unde știi că tu ești nebună ?

— Mai întîi de toate, un cîine nu-i nebun, spuse Pisica. Admiți asta ?

— Așa cred, răspunse Alisa.

— Ei bine — continuă Pisica — știi doar că un cîine mîrîie cînd e supărat și că dă din coadă cînd e bucuros. Eu însă mîrîi cînd sînt bucuroasă și dau din coadă cînd sînt supărată, deci sînt nebună."

Chiar și ziua coridorul este ciudat de pustiu. Copiile albe de ghips impresionează cu răceala lor. Studenții mai-mai că nici nu se uită la statuia lui Hermes de Praxiteles, ori la Afrodita din Cnida : li se par umflate și greoaie. Cei mai mulți sînt sărăcani din provincie, cu o mentalitate și o sensibilitate foarte departe de calmul și armonia antichității.

Încordați și înrăiți, nici măcar în pauză nu vorbesc între ei, ci își fumează fiecare țigările iuți și se reîntorc apoi în atelier.

Profit de acest moment, ca să cobor în fugă scările, și mă opresc în fața statuii lui David. M-am îndrăgostit de el de la prima vedere, din prima zi cînd am intrat la Academie. Ce-i de mirare ? Mereu mă îndrăgosteam, nu pînă la nebunie, dar ca o nebună, exact așa cum spune Pisica : certăreață, cînd eram bucuroasă, agitîndu-mi coada, cînd eram furioasă... Iar acum stau cucerită de forma ochiului acestui David, îndrăgostită de linia virilă a nasului său, îi mîngîi pe ascuns gîtul și o zbughesc înapoi în atelier.

Sigur că-l iubesc pentru că nu-l pot suferi pe Goliat. Sofia răsună de marșurile „cavalerilor cu ochi albaștri". Ei sînt goliații, giganții, filistinii. Au introdus gustul lor hidos în arhitectură, în pictură, atît de rece, inumană, coloșii în sculptură, marșurile care sună a tinichea, cîntecele sentimentale. „Muncă și Bucurie" — cum să nu ? Au tăiat păduricea de stejari și au construit cazărmi — curat idilă nemțească — în față cu răzoare de flori, dedesubt, cu adăposturi. Au îngrădit terenul copilăriei fericite cu sîrmă ghimpată...

Tata a suferit un grav infarct. În casă s-a produs o mare zăpăceală. E și el un artist ! Pe cînd cînta aria despărțirii din „Ivan Susanin", a dus mîna la inimă și s-a prăbușit. Toți am crezut că își continuă rolul. Deși eram convinși că „joacă teatru", am chemat medicul. Nici el nu și-a dat seama. Abia a doua zi, o cardiogramă a confirmat faptul... A zăcut apoi paisprezece zile, eu îi purtam de grijă cu toată dragostea, îi citeam cu glas tare, iar cînd mă culcam (e de rîs, dar adevărat), îmi spuneam : „Dacă există Dumnezeu, El mi-l va ține în paza Sa !" Există Dumnezeu sau nu există, tata s-a făcut bine, s-a pensionat, a părăsit camera întunecată cu pecetea aceea de stat și s-a apucat de avocatură. Sîntem încă mai strîmtorați, dar așa sînt cei mai mulți dintre prietenii noștri. Sărăcia nu e o rușine. Acum vorbim mai puțin despre artă, ascultăm radio de dimineață pînă seara și schimbăm steguletele roșii și

albastre pe o hartă mare și veche a Europei, țintuită în perete, în bucătărie.

Acum cinci ani, mama și tata au fost la Expoziție, la Paris. S-au întors încîntați : el — de Venus din Milo (de ce Venus și nu Afrodita ?), ea — de Nike din Samothrace. Gusturile lor nu-mi sînt clare. Poate că aici, la Academie, omul își pierde simțul pentru clasicul... transformat în mulaje de ghips. Nici măcar un singur original ! Nu mi-am dat seama că, în loc de oameni vii, voi desena mulaje de ghips murdare, copii ale chipurilor unor împărați romani (cît de mult seamănă unii cu alții !) și printre ei, unul, Marc-Aureliu : trist, demn, impenetrabil...

Pe urmă l-am avut ca model pe moș Vasili, căruia profesorul îi numărase firele din barbă. Ori cel puțin așa susțin cei din cursul superior : care i le-au numărat și ei. În clasa noastră de desen, el a pozat ca „Figură de bătrîn Nr. 1" : din față, din profil, în racursiu de sus și de jos. La noi se simte cel mai bine : se așază în poziția cuvenită și începe să sforăie mijindu-și ochii bulbucați de boala lui Basedow și de alcool. Îl trezim mereu, deoarece „racursiul se schimbă", îl certăm, iar el ne privește ca pe niște copii necopți. Și nimeni nu stă de vorbă cu el — ce să vorbești ? — ia, acolo, un model. De ce s-a făcut model ? Desigur, nu avea altceva de făcut decît să ne pozeze, pînă-i venea iar timpul să bea...

Cei din cursul superior l-au desenat gol pînă la brîu, cu un pocal în mînă și cu o cunună de merișor pe cap. Îl reprezenta pe Bachus (de ce nu pe Dionysos ?), numai că paharul lui era mereu gol. Pictorilor le poza răstignit pe cruce. Fiind, bineînțeles, legat și sprijinit cu tălpile de-un piedestal. Toate acestea erau idei de-ale bătrînului nostru profesor. De treizeci de ani el preda generațiilor ce se succedau, doar modelele fiind mereu altele. Nici moș Vasili nu o fi fost toată viața lui bătrîn...

În timp ce visez și înscriu proporțiile pe coala „Ingres" întinsă ca o tobă, nu mă gîndesc la el, de parc-ar fi neînsuflețit, dar în pauză iată-l că se apropie de mine cu ochii larg deschiși și-mi cere „împrumut", ca să-și dea ghetele la reparat. Ce-mi trăsnește prin minte, că-l întreb :

— Ia spune, înainte de-a fi model, cu ce te-ai ocupat moș Vasili ?

— Am fost notar. Notarul Vasili Nikanorovici Topuhov ! zice el, de parcă ar fi raport. Om cunoscut, cetățean de vază... Tace brusc, ochii i se injectează, apoi continuă pe rusește : Am fugit ca un hoț din țara mea blestemată ! Sînt osîndit pe veci !

Mi-e rușine să mă uit la el. Îi dau banii și mă car.

Moș Vasili se întoarce din pauză, își reia poziția și — extraordinar ! — nu numai că nu adoarme, dar își tot șoptește ceva de neînțeles, fixînd cu privirea un punct în spațiu. Acum trebuie să-l certăm că-și mișcă buzele, dar el nu ne-aude. În capul lui obosit și tont pare că s-a pus în mișcare un mecanism.

Mă apropii de el :

— Vasili Nikanorovici, ce tot spui acolo ?

Nici nu se uită la mine, continuă să mormăie pe rusește :

— Dacă ai o durere fără nădejde... să nu ţi-o ştie nimeni !...

După cîteva zile n-a mai venit. Oamenii de serviciu ne-au spus că, dis-de-dimineaţă, l-au găsit ţeapăn, lîngă uşa din dos, printre lăzile cu gunoi. Unul din ei, un bulgăroi hazliu şi mucalit, ne-a spus :

— Tot vouă o să vă servească : o să-l disecaţi, la anatomie. Ia să trec eu să moţăi în locul lui. Tot pe atîţia bani... de-o pîine...

Nu mai aveam pe nimeni pentru „Figură de bătrîn Nr. 1", „Bachus", „Dionysos", ori „Răstignitul". Pînă ce se va găsi un alt model, desenăm bustul de ghips al lui Voltaire, care ne surîde maliţios.

HOTĂRÎRE IMPORTANTĂ

„— Atunci ar fi trebuit să spun : „Aşa se cheamă cîntecul ?" se corectă Alisa.

— Nu, n-ar fi trebuit să spui aşa, asta-i cu totul altceva ! Cîntecul se cheamă „Mijloace de trai" sau „Te descurci cum poţi", dar se cheamă numai aşa, înţelegi ?

— Bine, bine, atunci care-i cîntecul ?! exclamă Alisa, cu totul năucită."

Trebuie să întreprind ceva, dar nu ştiu ce. În liceu aveam societate, ne adunam cică la dans, în realitate ascultam expuneri despre situaţia internaţională, citeam articole din presa ilegală. Într-o altă „formaţie", mai restrînsă, l-am studiat pe Ludwig Feuerbach, sub conducerea lui Toşko, student la filozofie. Nimeni nu trebuia să ştie cine e organizatorul. Prietenei mele Ester îi plăceau tare mult misterele. Cîteodată chiar mă enerva. De pildă, în legătură cu Toşko, „tovarăşul" ei. Ştiam că îl cheamă Toşko, dar trebuia să-i spunem Boiko.

— Îmbinarea romantismului cu practica ! ne lămurea Ester, privindu-ne atît de inocent, cu ochii ei mari şi verzi.

Chiar de i-ai răspunde, tot nu te-ar înţelege.

— În persoana ta romantismul se îmbină cu dîrzenia aproape pînă la impertinenţă ! i-am spus odată.

— Ai să faci din mine o eroină ! răspunse Ester. Împărţea manifeste clandestine la cinema, în timpul proiecţiei, după care ieşea din sală, întrebînd pe sergentul de serviciu unde se află toaleta.

O dată l-au adus pe Toşko-Boiko acasă la mine. A zărit vioara tatei pe dulap şi mi-a cerut-o. În timp ce o acorda, chipul i s-a făcut palid, dar palid de tot. Cînd a început să cînte, ochii i s-au dilatat, faţa îi exprima un extaz neobişnuit, şi aşa mi-au rămas în minte pentru totdeauna.

L-am prezentat tatei. Toşko i-a spus că a cîntat cîndva, dar acum i se pare că ar fi un lux prea mare, însă „cînd va trece totul", va exersa în fiecare zi, ca să înveţe concertul de Lalo. Apoi au început să vorbească despre... scopuri şi mijloace... Ascultam distrată, numai cînd şi cînd.

Tata a căutat în bibliotecă, a scos o carte subliniată toată cu creionul roşu şi albastru. (Se vedea după sublinieri cît de serios o studiase !) Toşko a răsfoit-o cu atenţie.

— Nu sînt de acord că „inconştientul" poate să joace un rol în dezvoltarea istoriei, a moralei, în toate. Adică, noi am fi încă nişte sălbatici, nişte fiinţe instinctuale ?

— Mediul determină conştientul, conştientul domină inconştientul, dar în ce relaţii interne se află ele ?... (Era una din temele preferate ale tatei !)

— Depinde de nivelul de cultură, adică de mediu, se grăbi să răspundă Toşko.

— Există sau nu există o contradicţie dialectică în chiar conştiinţa noastră ? Omul are sau nu are instincte destructive şi instincte creatoare ? se îndîrjea tata. Setea de răzbunare nu e oare unul din cele mai primare instincte de autoapărare, şi nu se transformă el în nebunia nimicirii, a distrugerii totale ?

Toşko nu era de acord, îl contrazicea, apoi şi-au dat mîna şi s-au aşezat să joace şah. Tata uita de orice cînd juca şah : discuţia aceea a dispărut din conştientul său. De cîte ori nu ne-am chinuit după aceea să reconstituim fiecare amănunt. Toşko însă nu mai era. El intrase de la început în ilegalitate. Mai tîrziu am aflat că a fost arestat ; pe urmă părinţii lui au primit înştiinţarea să vină „să-l ridice", deoarece a fost „găsit mort"... De fapt, fusese omorît în bătăi la poliţie, şi azvîrlit în stradă, să pară că...

În copilăria mea oamenii se stingeau atît de discret, încît nu mi-au lăsat nici o imagine despre

moarte. Amîndoi bunicii, de pildă, sau bunica Roxandra, sau „biata mătuşă Zlatka", cea care, tînără fiind, a murit de boală — lucru într-un fel firesc şi justificat. Moartea mătuşii totuşi am suportat-o greu : mă simţeam vinovată de lipsa mea de atenţie timp de mai mulţi ani, de prea puţină consideraţie faţă de această fiinţă bună, şi am plîns fără să mă pot stăpîni.

Dar Toşko, el care mai avea în faţă încă atît de multe, care, de-atîtea sarcini cîte i se dădeau nu mai avea timp nici de întîlniri sentimentale, murise la numai douăzeci şi doi de ani. El „nu ţinea să trăiască într-o lume ca asta, dacă nu putea încerca, prin toate mijloacele, să o schimbe".

În scurtă vreme Ester, zdrobită şi îngrozită, s-a mutat cu toată familia ei, mamă, fraţi şi surori, în fundul provinciei... Toţi cei care făceau parte din acea mică „societate" s-au împrăştiat fără urmă, iar eu urmam acum Artele figurative, împreună cu nişte domnişoare burgheze, şi nu făceam nimic, nimic...

M-am dus la Academie, stăpînită de asemenea gînduri. Pentru prima oară am trecut pe lîngă David fără să-l mîngîi pe ascuns. Am intrat în atelierul de sculptură unde lucrează un coleg mai în vîrstă. Stam adesea de vorbă cu el despre artă, despre profesori, despre metode. El e unul din aceia care umblă iarna în tîrlici şi galoşi, are serviciu de chelner şi în acest fel poate mînca la cantina Academiei. Cinstea i se citeşte pe faţă ; sînt convinsă că am intuiţie la oameni şi prin urmare îi iubesc imediat şi am încredere în ei, ori îi urăsc imediat.

În atelier l-am găsit pe cunoscutul meu stînd de vorbă cu un coleg din același an. Era și el în tîrlici și galoși, dar cinstea, drept să spun, nu i se citea pe față. Acest lucru se vădi cînd a ieșit, trîntind ușa.

— Știi ce, Proiko ?

— Nu știu.

— Ce-i cu Kalin ?

— O scîrbă de legionar.

— Dar tu ? (Sînt atît de mîndră că mi-a răspuns răspicat, că n-am ezitat să-i pun această întrebare !)

— Eu ?! (Tace, privindu-mă înciudat.) Sper că sînt un om cinstit. Și țin la asta.

— Asta ți se citește pe față, îi spun afectată. Și, uite, pentru asta am și venit... Vreau să fac parte din grupa voastră.

— Din ce anume ?

— Din uniunea voastră, a tineretului muncitoresc sau studențesc, nici eu nu știu.

Mă privește atent, poate că i se pare că îl provoc sau că-mi bat joc de el. În sfîrșit, fața i se luminează, zîmbește :

— Dar tu ești... Trebuie să văd... Nu știu ce-i asta...

— Poți să mă crezi. Eram prietenă cu Toșko, n-am cum s-o dovedesc acum, dar noi am vorbit cu el despre... scopuri și mijloace... (Mințeam, dar Toșko mă va ierta !) Dealtfel, îi urăsc pe hitleriști, urăsc orice constrîngere a omului, a artei.

— Înțeleg, spuse Proiko. Mă voi interesa, și-ți voi spune chiar eu despre... scopuri și mijloace.

Doamne, dacă mă întreabă acum despre asta ! Prin cap nu-mi trece decît maxima : „scopul scuză mijloacele“...

— Altfel, ce mai faci, desenezi ? schimbă vorba Proiko.

— Mereu același lucru.

— Și nu e interesant ?

— Nu știu. Mi se pare puțin cam... inutil. Pare-se că ne străduim să redăm forma, ne ocupăm de clarobscur, dar în realitate... distrugem forma. Oare lumina nu e colorată ? Și-atunci, poate fi ea imitată cu cretă sau cu guma ? În genere, a căuta proporția dintre negru și alb e o treabă dezgustătoare.

— Totuși, forma trebuie studiată ; ea este inseparabilă de conținut ! rosti pe un ton didactic Proiko. Iată, eu stau aici, mă străduiesc să surprind și să redau mișcarea, și nu reușesc. Dar ia te uită cum i-a așezat Donatello, prietenul nostru de la începutul secolului al cincisprezecelea, lui Niccolo Pisano capul pe umeri ?

— E într-adevăr expresiv. Totuși parcă-l chinuiește ceva...

— Și tu trebuie să te chinuiești, și toți cîți am venit aici ne vom chinui, grăi cu glas de profet Proiko. Întîi să stăpînești forma, și-apoi să creezi ! Acest lucru îl susținea, pare-mi-se... Cézanne.

— Nu știu. Cu o asemenea „stăpînire“ a formei, mi-e teamă să nu ne transformăm în niște fotografi-retușeuri.

CUCULEȚUL

„Din cîți inși necorespunzători (ea repetă cu voce tare, plăcîndu-i să rostească un cuvînt de asemenea lungime), din cîți inși necorespunzători am întîlnit vreodată..."

M-am întors în atelier. Modelul se și instalase pe podium. Tot atunci apăru și profesorul pe ușă, ca un cuculeț dintr-un ceas de perete. Cioc ascuțit, pince-nez aurit, capul pomădat. Atît de punctual și de îngrijit, încît, dacă ar fi putut să fie bun de ceva, studenții lui l-ar fi folosit ca metronom.

Omul ăsta trăise la Paris ! Cum e posibil ? Pentru mine, ca și pentru atîția alții, Parisul este legat de imaginile din monografiile privitoare la impresioniști : Parisul viguros, multicolor al lui Toulouse-Lautrec, sau vibrant, umed al lui Claude Monet ; Parisul albăstrui al lui Degas ; tumultos al lui Sisley ; straniul Paris al lui Utrillo, chipurile, realist, tangibil, dar în realitate — parcă ai pătrunde în sufletul neliniștit al pictorului. Apoi Parisul lui Marquet, cu mișcarea de pe podurile Senei ; Parisul lui Bonnard... Cînd te gîndești că și impresionismul este o manieră practicată demult...

După vîrstă, profesorul nostru ar putea fi nepotul constructiviștilor, dar predă teorii de pe vremea lui Ingres. Dar Ingres însuși — ce paradox ! Elevul lui David, pictorul curții imperiale, bonapartist entuziast, care aclamă retoric „Empire"-ul și e împotriva lui Delacroix din cauza

îndrăznelii fanteziei și spiritului său. Nu este oare și azi Ingres sinonimul unui corect desenator de portrete, semănînd cu modelul, dar fără suflet, printre umbrele căruia se strecoară cenușiul restaurației ?

— Eu sînt realist, iar cei de-acolo sînt academiști ! Cînd Spaimaurșilor îmi spunea asta, încă nu puteam înțelege sensul lugubru al acestei definiții.

Politicos, corect, Cuculețul se apleacă peste șevaletul lunganului de Kolio, care nu se place pe sine (firește, cu așa coșuri pe față !) și nu-i plac nici lucrările proprii, de aceea le invidiază pe ale altora.

— Priviți... Popov, sau cum zici că te cheamă ? Ivanov ? Ivanov ! Desigur.

Cuculețul mijește un ochi : Umbra se prelinge pe tot obrazul, *n'est-ce pas* ? Trebuie s-o mai studiezi. Și — cît mai multe amănunte. Uită-te la mustăți. Adică nu, mustățile sînt foarte frumoase, nu te atinge de ele. Mai adună nițel barba, adică răsfir-o. *Bien !*

Se oprește la fiecare, îndată va veni și la mine. Aici o să vrea să pun o luminiță în ochi, acolo va retușa umbra de după ureche... Și toate portretele seamănă strașnic între ele, ei da, și cu modelul, noi nu facem decît să copiem modelul, dar unde este omul cu viața lui lăuntrică ? Se poate să fie așa ? E oare posibil ?

Iată-l... e lîngă mine. Ochișorii scînteietori mă privesc dindărătul pince-nez-ului ;

— Domnișoară, iar te gîndești la altceva... îmi poți spune la ce te-ai gîndit ?

— Da. Tot sîngele mi se sui la cap. M-am gîndit dacă e posibil să faci un portret fără să-i surprinzi starea sufletească ?

— Oh, dumneata ești... mă tem să nu te jignesc... Acum încă nu ne e permis să ne gîndim la așa ceva... Dar dacă ții chiar atît de mult, fă-l să exprime ceva ! Hei, moșule, modelul, ce, dormi ? Fii ceva mai expresiv ! Poți să și zîmbești puțin ! Acum ești mulțumită, *n'est-ce pas ?*

— Nu, mi-a scăpat mie. Asta e un artificiu, nu e adevărata lui stare psihică.

— O, vă rog ! Ce sînt pretențiile astea ? Îl veți desena *tel-quel*. Starea lui psihică ! Dar... va trebui să fiu mai sever cu dumneata... unde ai mutat umbra axială ?

Îmi ceru creta, plecă puțin capul pe-o parte, miji ochișorii și începu să viseze :

— Sprînceana e puțin prea ridicată. Cu o idee mai sus. Și trebuie să o mai accentuezi, *n'est-ce pas ?* Fă-i o luminiță în ochi. Suprafața aceea netedă trebuie fragmentată. Așa, excelent, chiar foarte bine...

Îmi înapoiază creta. E mulțumit de sine, pur și simplu entuziasmat, și mă amenință galant cu degetul :

— Îndoiala nu duce nicăieri !

...Așa își va rosti cucuitul în dreptul fiecărui șevalet, apoi va pleca. Autoapărare a stării sufletești ? Dar ce a creat el pînă acum ? O galerie întreagă de chipuri și trupuri fără viață : seamănă cu modelele lor, dar nu trăiesc... Trebuie să ne unim într-un „trust al nesatisfăcuților".

TRUSTUL

„...— De ce stai singur acolo sus ? schimbă vorba Alisa, nedorind să înceapă o discuție în contradictoriu.

— Cum așa, păi fiindcă nu-i nimenea cu mine !... Ce credeai că n-o să știu să răspund la asta ? Intreabă-mă altceva !

— Nu crezi că ai fi mai în siguranță dacă ai sta jos, pe pămînt ? continuă Alisa, nu cu gîndul să-i dea altceva de ghicit, ci doar dintr-o binevoitoare grijă față de această făptură ciudată. Peretele ăsta e atît de îngust !"

Trustul... ni se conturase încă de la începutul primului semestru. Dar de unire putea fi vorba tot atît de puțin, ca și în fabula „Vulturul, racul și știuca". Toți trei ne pierdeam ziua întreagă în atelier : eu, lunganul Kolio, care e mereu nemulțumit de sine, dar nici pe ceilalți nu-i iubește, precum și zburlitul Peio, căruia toți îi spunem Goya, din cauza straniilor sale desene halucinante. Le face cînd se îmbată. Altminteri, „preferă natura".

Fiecare desenează cum știe : cu model și fără model. Eu visez să lucrez din amintire. Mă străduiesc să rechem în memorie acele linii și expresii care prevalează asupra tuturor celorlalte amănunte ale chipului uman. Încerc să fac schițe în sanguină, cu bețigașul și cu tuș. Jos cu umbrele axiale, cu fragmentările, cu ștersăturile !

Am arătat schițele lui Spaimaurșilor. M-a bruftuluit că m-am grăbit, mi-a spus că un craniu trebuie să fie totuși un craniu. „Desigur, dacă are în el și ceva minte, asta îi va reieși din trăsături !“

Ciudat lucru ! De parcă arta n-ar avea propriile ei legi de dezvoltare, ci ar fi legată în mod implacabil de dezvoltarea societății. Omul primitiv își grava formulele lui magice pe stînci, modela chipul „mamei arhaice“, al „Venerei din Brasampui“ în contururile unei statuete rituale și chiar forma unui vas de lut. Grava pe fiecare obiect simbolul vieții — soarele. Aproximativ așa cum fac copiii.

Odată cu sfîrșitul perioadei cavernelor, populată de animale apocaliptice, arbori însuflețiți, stînci și un sistem plurisolar, am trecut, tocmai datorită acestor legi necunoscute, spre stilul ornamental : hieroglifele egiptene, micile dănțuitoare și robii cu capetele enorme înfățișate totdeauna din profil (firește, așa era mai ușor !), cu ochii mereu „en face“ (cu cîte milenii înainte s-au impus ca de la sine legile perspectivei, și astăzi suverane, de parcă prin ele imaginile ar fi mai puțin convenționale !)

Cîndva, tatăl meu spunea cu blîndețe musafirilor că epoca faraonilor sugerează multe analogii cumplite cu istoria contemporană, și că eu mi-aș fi însușit „fără să-mi dau seama, inconștient forțele dinamice din această lume îngrozitoare, unde și arta, și munca sînt înghițite de noul Mamon — Capitalismul“... Nici acum nu pot înțelege ce a vrut să spună atunci, nici ceea ce am vrut „să exprim“ eu însămi.

Acum mă străduiesc să desenez realist ca Spaimaurșilor, dar asta nu-i chiar atît de ușor, iar schițele mele ies mai curînd „impresioniste“.

Nu știu cum să-mi explic, dar imaginația mea este sensibilă la simplitate. De pildă, un cuvînt pe care-l întrebuințez deseori, trecînd întîmplător într-un alt registru, îmi sună dintr-o dată neobișnuit, cu mai multe înțelesuri, promițător. Aproape același efect îl are asupra mea și chipul uman. Pot să mărturisesc chiar că nimic altceva nu mă impresionează atît de puternic. Oricine știe că există două momente ale percepției : cel contemplativ și cel activ. Mii de chipuri trec prin fața privirii pasive, care, dintr-un motiv oarecare, le înregistrează într-un mod diferit pe fiecare : chipuri necunoscute, cunoscute, interesante, neinteresante, simpatice, antipatice. Privirea pictorului descoperă în oricare chip irepetabilul. Nici un chip omenesc nu are duplicat. Sînt uimită întotdeauna că nici cel mai obișnuit „tip“ nu se repetă, că e inedit — nu atît în asemănarea fizică cu celelalte chipuri, cît în expresivitatea lui. Chiar și modelul cel mai grosolan are, sau arată a avea, o gamă de expresii, care poate nu izvorăsc chiar din suflet (dar oare e posibil !?) și totuși există ca o viață proprie a trăsăturilor sale.

Îi spun asta lui Goya, dar el nu mă aprobă. Teoria lui e să fie descoperită „fiara din om“, fiara lacomă, nemiloasă, plină de instincte sălbatice, care se ascunde sub atrăgătoarea, binecuvîntata carnație umană. El își alege ca modele țigănci tinere și frumoase. Le iubește pe toate și ele îi pozează cu plăcere, numai că se gelozesc una pe alta — mai-mai să-și scoată ochii !

— Nu expresia de moment, ci cea ștearsă, materia, asta trebuie să cauți și să redai, susține el și mă ceartă că lucrez din memorie, lucru care mi se potrivește totuși atît de mult, pentru că tocmai în felul acesta percep „ipostaza secundă"...

Lunganul Kolio este cel mai stabil. El nu experimentează, ci învață să deseneze. Dar are atîta necaz pe ceilalți, încît nu se prețuiește nici pe sine însuși. Totuși, s-a plictisit și el de modelarea în negru. E contemplativ, cugetă, cugetă și, în cele din urmă, hotărăște să tindă spre „sinteză". Dar iată că acum, pe calea generalizării, ajunge la... schemă.

Există o pravilă morală stupidă, pe care cei din jur se trudesc să mi-o inculce, deoarece sînt prea vorbăreață și nerăbdătoare : să nu fiu prima care să spun altuia un adevăr neplăcut. Da, da, de multe ori mi-au atras atenția, și acum fac efortul de a-mi ține gura, ca și cînd n-aș mai observa nimic. Kolio însă face adevărate nebunii. Ca să deseneze „în racursiu, de sus", se cațără pe o scară strîmbă de zugrav și — cum e nervos — brusc, cade.

Nu m-am putut stăpîni și am glumit :

— Nu crezi că ai fi mai sigur dacă te-ai așeza pe pămînt ?

S-a simțit jignit și, demonstrativ, a părăsit „Trustul". După asta mi-a trebuit multă vreme să-l conving că este o glumă luată dintr-o carte veche, pentru copii, și am reușit să-l readuc, dar Goya se cherchelise și repeta arogant și dușmănos :

— Viața de la amoebă pînă la om are numai o unică funcție : perpetuarea speciei, reproducerea. Nu există : „Mă iubești ?" „Te iubesc !" Minciună ! Dragostea e o glumă a naturii ! Am citit asta undeva, dar este adevărat.

De data asta Kolio plecă definitiv și „Trustul"... decăzu, fiindcă și eu, cît sînt de curajoasă, tot am fost șocată de sinceritatea lui cinică.

Glumă a naturii ! Ce cinism ! N-a citit asta nicăieri, acum a scornit-o.

GLUMĂ A NATURII

„Așa că barca Alisei fu lăsată să plutească în voia ei la vale, pînă ce alunecă ușor printre trestiile unduinde."

Despre dragoste nu trebuie să se vorbească, dar nimeni nu poate să se îndoiască de existența ei. Iată că eu am fost îndrăgostită de David ; acum mi se pare chiar caraghios, deoarece David nu era nici măcar din piatră, ci doar un mulaj de ghips. Afară de asta, aparține altei epoci.

Nu știu nici cum m-a cucerit el numai cu o singură privire. Era în ultimul an de studii, un visător talentat și leneș. Odată, într-o pauză, m-a rugat să-i pozez cu pălăria de paie pe cap. De acord ! După masă, la ora stabilită, m-am dus în atelierul lor. El a întîrziat, dar în timp ce aspiram cu sete mirosul amețitor al terebentinei și al culorilor, iată-l că sosește gîfîind și rușinat.

Atunci mi s-a părut că seamănă teribil cu David, dar cum trăsăturile nu se repetă nici-

odată, cum ar fi fost posibil? Apoi, m-am așezat în fotoliul de butaforie de pe podium, am respirat adînc, am înghițit în sec, cum fac modelele de profesie, și am încercat să gîndesc, adică, de fapt, mă gîndeam cum să par mai frumoasă.

E plăcut să fii model! Chipurile, stai pe loc, totuși poți să te transporți chiar pînă la stele. Curînd pluteam pe altundeva. Îmi trecu prin minte să desenez o înserare. Pictorii de obicei o fac cenușie, rece-albăstruie, dar ea are culori atît de intense... Muntele devine violet curat, cerul — verde. Am în față tablourile lui Pissarro, apoi luminoasele ceruri ale lui Van Gogh — luminile sînt ca niște spirale... iar cafeneaua pustie — cu aureolă de lumină în jurul lămpilor...

Cînd eram mică de tot și mama și tata mă țineau de mînă și ne întorceam seara de pe undeva (încetasem să mă mai tem de umbra mea!), am născocit un joc foarte plăcut cu felinarele de pe stradă: mijești puțin ochii și clatini din cap, și atunci fiecare felinar din apropiere începe și el să clatine din cap, cică să te sperie, dar de fapt prietenos, și, încetul cu încetul, întregul oraș începe să se legene într-un fantastic balans...

Tot astfel, cînd am început să nu mă mai tem de mare, vedeam în ea culori și minuni neverosimile. Cîteodată o deosebeam de cer doar pentru că freamătă. Apoi a început să mă atragă, nu ca obiect de contemplare, ci ca o ființă vie; înotam pînă la extaz și-i simțeam îmbrățișarea... Odată stam pe mal și așteptam să mi se întîmple ceva. Luna pluti și se lipi de orizont, și de acolo, pînă la țărm, azvîrli o plasă mișunînd de mici figurine. Tabloul era atît de neobișnuit, încît am

scris și o poezie. Mi-am adus aminte acum de ea și am izbucnit într-un rîs cu hohote.

— Ce se întîmplă cu dumneata? Vocea lui m-a emoționat. Dumneata rîzi atît de dulce, că m-am oprit din lucru.

M-am dat jos de pe estradă și m-am dus lîngă șevalet. (Cînd modelul e un coleg, se permite!)

Oho! Portretul meu era gata! Păream destul de frumușică. Mona Lisa cu pălărie. Și autorul era evident mulțumit. Mă privea atent, cînd pe mine, cînd portretul. Te bucuri cînd vezi că ți-a mers.

— Eu cred că nu trebuie să te mai atingi de el.

— Să spunem că pentru astăzi... în linii generale...

— Nu numai pentru astăzi, dar în totul... Ca să-ți spun drept, nici nu știu ce ar mai fi de făcut?

— O mulțime de lucruri... Mai sînt suprafețe nedeslușite; hainele sînt schițate greoi, mîinile sînt uscate, academice. Și doar ai mîini atît de frumoase...

Simt undeva între inimă și gît un val înăbușitor, o plăcută sfîrșeală. De aceea mi-am luat rămas bun pe un ton sec:

— Deci, pe mîine, la aceeași oră?

Dar a doua zi iar a întîrziat, și apoi a stricat totul. Nu are dispoziție? Nu pot să înțeleg. Numai într-un sfert de oră... și a distrus frumosul meu portret.

Drept consolare am plecat la plimbare și într-atît am uitat de toate, încît am ajuns pînă la Vitoșa.

Soarele asfințea și, cum se spune, mîzgălea cu o pensulă lată întreaga pînză a cerului în roșu-portocaliu — niște tonuri stranii (de le-ar fi pictat cineva, poate ar fi părut dulcege !). În clipa de dinaintea apusului se-nroșiră în jur toți pomii, casele din depărtare și întreaga cîmpie de un galben-cenușiu autumnal.

Văzduhul se împăienjeni de pulberi roșii și noi ne priveam, scăldați pe de-a-ntregul în lumina purpurie, cuprinși în același timp de una și aceeași pornire, și am alergat spre pădăricea de brazi — singura oază verde, ferită de flăcări. Ne-am afundat în ea la voia întîmplării...

Glumă a naturii ? Nici un fel de glumă — orice altceva poate să fie o glumă, dar asta e adevărul curat...

P o s t - s c r i p t u m. *Am recitit totul cu îngăduință și am găsit că, pînă aici, este aproximativ „cursiv". Mi-am explicat asta prin faptul că toată partea a doua am scris-o „simbolic" la persoana întîi — atunci cînd am prezentat personalitatea eroinei. Aș fi putut, desigur, s-o redactez din nou, dar mi s-a părut că asta n-ar avea cine știe ce importanță... Acum, însă, fiind stăpînită de scepticismul propriu maturității, am ezitări în ceea ce privește „capitolul dragoste". Eroina mea nu este un personaj neverosimil. O înțeleg pe deplin. Ea este simbolică și comică. Cu cît îmbătrînim mai mult, cu atît devenim mai puțin stenici și tot mai mult comici. Inevitabil. Exaltările firești se transformă în nevricale, instinctele cedează... rațiunii (!) Ah ! cît de mult invidiem, de fapt, pe acei tineri caraghioși, care trăiesc atît de sentimental și de melodramatic, plîng din cauza dragostei, fac jurăminte ori fel de fel de nebunii și — în sensul literal și sugestiv al cuvîntului — se tăvălesc de fericire ! Ei sînt frumoși, iluminați de sentimente, cu ochii expresivi, cu toate simțurile treze, în deplina lor acuitate — auz, miros, pipăit, fiecare celulă a epidermei... Astfel înțeleasă, dragostea poate că nu e o glumă ci un triumf al naturii, un apogeu al forței sale, care, din păcate, se potolește cu încetul în fiecare ființă vie...*

ÎN LUMEA SUBACVATICĂ

„Vezi, visul ăsta trebuie să-l fi visat ori eu, ori Regele de Cupă... El a făcut parte din visul meu, dar și eu am făcut parte din visul lui... Deci, totuși nu am visat — își spuse ea. Decît... dacă noi nu facem parte dintr-unul și același vis..."

Proiko se abătu să vadă cum îmi mai merge cu lucrul, stătu puțin și se duse. Am simțit că voia să-mi spună ceva și, după puțin timp, m-am strecurat în coridor. Într-un fel foarte misterios m-a poftit să vin diseară în atelierul de sculptură. Ușa de afară va fi descuiată, și dacă mă va întîlni cineva, pot să spun foarte liniștit că mă duc la „seara de creație". (Într-adevăr, un profesor bătrîn, cu barbă, predă aceste cursuri, dar, fiind neinteresante, puțini studenți le frecventează.)

Aveam o întîlnire aranjată cu Inorogul. Astfel îl poreclisem cînd am devenit foarte intimi, și i-am mărturisit că pe vremuri, acasă, ai mei, mă strigau în derîdere „Alisa". Dar lui de ce să-i

spun Inorog ? Pentru că atunci cînd Inorogul a zărit-o pe Alisa, a spus : „Totdeauna am crezut că există creaturi legendare ciudate. Ești vie ?“ Și ea a răspuns : „Știți că și eu am crezut totdeauna că Inorogii sînt creaturi legendare ciudate. Niciodată nu am văzut un Inorog viu.“ Și Inorogul a spus : „Acum cînd ne vedem unul pe altul, dacă tu crezi în mine, o să cred și eu în tine, ești de acord ?“

Cam așa, mai mult sau mai puțin, a decurs și dialogul nostru. Nu l-am prevenit despre misterioasa invitație a lui Proiko. Oamenii au instinct conspirativ. La întîlnire m-am dus cu sentimente contradictorii. Tremuram de frică și de curiozitate în timp ce deschideam ușa (care scîrțîia îngrozitor) și, fără să-mi dau seama, m-am pomenit pe coridor, în spatele statuii lui David. Cît eram de încordată sau pentru că eram atît de încordată, mi s-a părut că David este viu, că respiră și mă privește. Nu mă mai oprisem aici de multă vreme, și acum, plină de remușcări, m-am lipit de el.

Deodată, dindărătul piedestalului lui Apollo din Belvedere s-a detașat o umbră : Proiko ! Omul ăsta călca totdeauna fără zgomot, cu tîrlicii și galoșii lui, dar de data asta apropierea lui părea ireală.

— Te-a văzut cineva ?

— Cred că nu.

— De ce te-ai oprit aici ?

— Totdeauna mă opresc. Totdeauna mă întreb : ce o fi în acest cap minunat ?...

— Ce o fi în acest cap minunat ? ezită o clipă. Ai să vezi acum. Fii tare !

Ridică puțin mulajul de ghips și băgă mîna în el. Ceva foșni surd... Inima îmi bătea să se spargă. Proiko scoase un pachet.

P o s t - s c r i p t u m. *Iată de unde mi s-a năzărit să ascund manuscrisul în mulajul de ghips al propriului meu cap !*

Am așezat cu atenție la loc statuia. Mi s-a părut că David zîmbește cu frumoasa lui gură tînără. Apoi ne-am strecurat în atelier. Proiko a încuiat ușa pe dinăuntru și, cu o neobișnuită stinghereală, mi-a spus :

— Înțelegi, dacă va surveni ceva rău, va trebui să jucăm rolul unor îndrăgostiți... Desigur, nu mă aștept să survină nimic rău... Nu te speria ! Tu singură ai vrut, și, după cum vezi, eu am încredere în tine. Așază-te puțin, să te liniștești, pînă cînd mă pregătesc, apoi ai să mă ajuți, fiindcă un singur om nu poate să facă toată treaba.

Aveam senzația că am nimerit în acea îndepărtată, fantastică lume subacvatică din visele tulburi ale copilăriei în care se șterg hotarele dintre ficțiune și realitate. Pe rafturile împovărate de sculpturi unduiau valuri line — reflexe ale felinarelor de pe stradă. Se contura chipul Meduzei, profilul unei Afrodite. Zeitățile grecești și eroii Renașterii respirau în penumbra atelierului și-l umpleau cu prezența lor ; lucrările de lut ale studenților încremeniseră pe suporturile lor și se ascundeau sub cîrpe umede, de parcă-și recunoșteau urîțenia și se fereau să tulbure armonia.

Pe cînd priveam, sleită de emoţie, uitînd aproape scopul acestei întîlniri nocturne, Proiko înjghebă pe estradă o adevărată tipografie minusculă : desfăşură un sul de hîrtie, scoase valul, unse cu cerneală tipografică o pînză subţire, fixată în cadru, puse deasupra o matriţă scrisă şi se întoarse spre mine :

— Acum să ne-apucăm de lucru. Acesta este un apel al Uniunii Tineretului Muncitoresc către toţi patrioţii cinstiţi. Noi îi chemăm la luptă. O luptă fără cruţare, împotriva cotropitorilor şi a uneltelor lor — guvernul fascist. Citeşte-l, şi dacă eşti de acord, dă-mi colile albe. Ia de sub val pe cele tipărite şi împătureşte-le. E pentru prima oară că faci treaba asta, aşa-i ?

— Pentru prima oară, am rostit, ca pe-un jurămînt.

— Ţi-e teamă ?

Ar fi trebuit să simtă singur că aici nu poate fi vorba de teamă, că sînt exaltată, însufleţită de acest ciudat de real romantism. Mă gîndeam : „Cum de-am putut să rămîn pe dinafară atîta timp ? Cum de mi-am tîrîit zilele pînă acum, naivă, izolată ? Voiam să fug din ţara monştrilor în lumea imaginată de mine, şi nu mi-am dat măcar seama cît de egoistă şi nefolositoare era o asemenea existenţă. Un mic-burghez care se preocupă numai de propria lui bunăstare. El avea motive să se teamă de mine, şi totuşi îmi acorda încredere ! Merit oare încredere ? Şi, într-un elan de autorenegare, m-am întors spre el :

— Ascultă, s-ar putea să ţi se pară că sînt caraghioasă, dar mă simt... jalnică, mi-e ruşine !

Se opri şi mă privi întrebător.

— Sînt un simplu... criminal. Mă crezi ? Am ezitat atîta vreme înainte de a veni la tine să-ţi spun că vreau...

— Intelectualo ! spuse Proiko şi oftă. Toţi sînteţi la fel. De la început daţi înapoi, vă retrageţi, începeţi să vă căiţi, şi aşa mai departe... pînă la victoria deplină a clasei muncitoare...

— Nu voi da înapoi ! Sînt gata... să o dovedesc.

— Încă din seara asta ţi se va da posibilitate deplină s-o faci. Împătureşte-le mai strîns, apoi ne ducem să le răspîndim. Dealtfel, tu eşti o fată bună, cu toate prejudecăţile tale. Să-ţi spun sincer, te-am luat cam pe răspunderea mea. Unii tovarăşi au fost împotrivă să începi astfel...

Tăcu. Afară zurui lanţul de fier al unui camion ; farurile s-au aprins pentru o clipă ca nişte proiectoare, şi umbrele din atelier s-au agitat, speriate. În ungher se cabră, suplă ca o lance, copia Sfîntului Gheorghe de Donatello, şi cu o mişcare străpunse balaurul... Laocoon se lupta deznădăjduit cu şerpii. Niobe, mama osîndită de zei, plîngea fără lacrimi... Victoria din Samothrace îşi luă zborul...

Oare vede şi Proiko toate astea, sau le visez eu ? aş fi voit să-l întreb, dar el se întoarse singur către mine :

— Ştii, dacă eram singur, aş fi crezut că am vedenii, vedenii frumoase...

— „Poate că facem parte cu toţii dintr-unul şi acelaşi vis ?“ am citat eu din mult iubita mea carte.

— Cum terminăm, o ştergem, or să vină să le ia. Iar valul îl vom ascunde din nou în capul

lui David al tău. Ia mai uită-te o dată ce frumusețe e ! Totdeauna cînd intru dimineața în atelier, mă scîrbește dezordinea, dezarmonia, proza... De parcă m-ar trezi din cel mai frumos vis al meu. Am fost în lumea subacvatică sau în împărăția umbrelor și, ca Orfeu, am readus la viață toate frumusețile lumii antice, dar proza rea a vieții a destrămat vraja...

Am terminat. Am băgat în buzunare o parte din manifestele împăturite, am ascuns celelalte patru tenculețe și am luat-o din loc.

URMĂRIRE ÎN ÎNTUNERIC

„Un pion înaintează la prima lui mișcare cu două pătrate, știi asta. Așa că voi trece foarte iute printr-al treilea pătrat...

Și dusă a fost, iar Alisa își aminti că ea însăși era un Pion și că, în curînd, trebuia să execute o mișcare."

Nu bănuiam că Inorogul va veni să ia manifestele rămase. N-am înțeles decît atunci cînd mă plimbam la braț cu Proiko printr-un „pătrat" din cartierul Ivan Vazov și l-am zărit plimbîndu-se, tot la braț, cu o colegă de la Conservatorul de muzică, tunsă scurt, o violonistă cu aspect de fetiță neastîmpărată.

Și, pe cît eram la început de însuflețită, de extaziată la prima mea conspirație, pe atît de

neașteptat am pierdut orice putere și-am tăcut întristată.

Dar Proiko, așa cum e el, măruntel, pierdut în galoșii lui, are ciudata însușire de a-ți ghici gîndurile :

— Ce-ți veni așa, deodată ?

— Nimic. Am obosit. Dar tu ?

— Eu sînt antrenat. În afară de asta, sînt bărbat, și apoi, tata a fost fierar... eu ațîțam focul, îi dădeam în mînă uneltele. Și eram numai de-o șchioapă.

— Și după asta ?

— După asta... l-au omorît în bătăi în fața mea. Pe tatăl meu. În septembrie.

Tăcurăm multă vreme.

Mașinal, am trecut în cel de-al treilea „pătrat".

— Tatăl meu a participat și el. Eu încă nu mă născusem. El cînta în orchestra muncitorească. Apoi a devenit ziarist la Herbst și Gancev. Niciodată nu am îndrăznit să-l întreb prin ce a trecut. Locuiam în „Piața Macedonia". Cîteva nopți de-a rîndul duba s-a oprit în fața porții. Tata se ascundea undeva, în altă casă, afară din oraș. Mama a suferit o criză de nervi. Cît pe ce să nu mă mai nasc.

Proiko ăsta ! Ce copilărie o mai fi avut și el, după ce a văzut cum l-au ucis pe tatăl lui ?

— Povestește-mi despre tine, dacă se poate.

— Nu te-oi fi gîndind să-mi scrii biografia ?

— Acum nu, dar cînd vei deveni cunoscut, voi publica niște amintiri despre tine.

— Nimic nu voi deveni, dar hai să mergem.

Am simțit o durere ascunsă, totuși, cum sînt lipsită de tact, l-am întrebat emfatic :

— Nu ai ambiții ? Platformă artistică ?

— Nu... știu. Desigur că am, dar noi nu sîntem decît *pioni*... Mergi înainte !

Rămăseseră încă vreo cîteva case neînsemnate. Mai exact, noi singuri le însemnam. Proiko susținea că are chemare pentru astfel de treburi.

Pînă să ne dăm seama, ne și golisem buzunarele ; apoi am luat drumul de întoarcere.

Inorogul se mai ivi o dată. Acum, parcă era cu altă fată. Dispoziția îmi scăzu la zero. Acțiunea însă fusese îndeplinită cu succes, și Proiko se înveseli :

— Gata. Încep. Dar te rog să nu denaturezi, ca în presa bulevardieră. Acolo se plăsmuiesc biografii din cele mai picante ale slugilor regimului, ale pictorilor, poeților, artiștilor de la curtea regală și ale altora de teapa lor...

— Aș, de unde ! rostii mecanic. Nu-mi venea să rîd.

— Vei scrie înainte de toate că cea mai intensă clipă trăită de mine a fost aceea cînd o fetiță, asemenea Scufiței Roșii, cea venită din pădure, m-a întrebat dacă se poate înscrie în „asociația" noastră. Fetița asta nu știa, se vede, că în țara noastră, oricît de grea ar fi situația în care s-ar găsi, există azi și activează Partidul Muncitoresc Bulgar și Uniunea Tineretului Muncitoresc ; că în păduri sînt partizani, în orașe ilegaliști, iar în închisori zac cei mai buni fii ai poporului...

Am izbucnit în plîns.

— Ei, și tu acum ! se tulbură Proiko. Taci, n-are nici un rost. Dacă te oprești din plîns, am să-ți povestesc istoria unei acțiuni.

Nici nu-i poate trece prin minte cît sînt de nefericită ! Mă gîndesc la altceva, la dragostea mea lipsită de speranță, la faptul că eram gata să-mi dau și viața, să-mi jertfesc chiar și arta. Mi-ar fi fost de ajuns numai să știu că el e fericit !

(Post-scriptum. *Ei, că asta ar fi fost, într-adevăr, întocmai așa, e exagerat ! Și sper că, în atîția ani, cîți au trecut de cînd am scris toate acestea, am mai îmbătrînit și eu !)*

...Proiko povestește ceva, și eu sesizez ceea ce e mai deosebit. Fierarul s-a tîrît cu ultimele lui puteri pînă la atelier ; au baricadat ușa pe dinăuntru, dar ăia au împins-o cu toată puterea, au forțat-o și-au scos-o din țîțîni. Ușa s-a prăbușit peste taică-său. L-au ucis cu propriul lui ciocan... Iar fiul, ghemuit sub tejghea, a văzut totul și l-au văzut și ei pe el, ba unul chiar s-a îndreptat spre el, dar nu i-a făcut nimic și s-au dus. După asta el a amuțit. Luni întregi nu au putut să-i dezlege limba...

Acum și Proiko și-a pierdut buna dispoziție.

Ne tîrîm amîndoi cu sufletul împovărat. Nu ne mai ținem de braț. Dincolo de „pătrat" nu mai sîntem pioni. Ne-am despărțit, fiecare cu gîndurile lui, eu — și cu ale lui. În cele din urmă, mi-am făcut deodată curaj :

— Proiko, îți voi pune iar o întrebare, comică poate : se poate ca activiștii de partid să aibă și o viață a lor, personală ? Pot, de pildă, să se îndrăgostească ?

— Depinde de cine. Dacă este un tovarăş de-al nostru, se poate !

Mă întorceam spre casă, gîndind : „Ce proastă sînt ! Stric cea mai puternică emoţie. Pentru dragoste eram gata să-mi jertfesc chiar şi arta. Trebuie să-mi jur mie însămi că pentru nimeni şi pentru nimic în lume nu voi renunţa la artă..."

(P o s t - s c r i p t u m. *Jurămîntul a fost grandilocvent, dar sincer !)*

O clipă mai tîrziu, la colţul străduţei, după stîlpul felinarului care niciodată nu luminează, l-am văzut pe Inorog, această legendară făptură din carne şi oase. Mă aştepta de mai mult de-o jumătate de oră şi începuse să se îndoiască de mine...

Am început să dansăm în jurul stîlpului.

BARBĂLUNGĂ

„— Problema este — spuse Alisa — dacă ţi-e îngăduit să faci ca vorbele să însemne atîtea lucruri deosebite.

— Problema este, replică Coco-Cocou, să fii măiestru — asta-i totul."

Odată, la Galeria de Expoziţii, am văzut ceva foarte straniu. Sala era aproape goală şi doi vizitatori se opreau îndelung în faţa fiecărei sculpturi. Şi nu numai că se opreau, dar bărbatul le şi atingea cu mîna. Am înţeles imediat că el

vedea cu vîrful degetelor lui sensibile. Femeia care-l însoţea sta puţin mai deoparte. Ea avea ochi buni.

— Impresionant, spuse orbul. Femeia asta a împietrit de sete. Stînd aşa, îngenuncheată, pînă nu se satură de băut, nu poate să se ridice... Şi după o tăcere : O femeie de-a noastră, voinică şi frumoasă. Bravo !

M-am cutremurat. Femeia îl conduse mai departe, unde se afla grupul „Mamă cu copil". El îşi reîncepu cercetarea, încet şi tăcut. Era ceva cumplit în încordarea lui sufletească, în privirea lui lăuntrică.

În clipa aceea am simţit că cineva se uită la mine. M-am întors : era Barbălungă.

Ochii lui — cenuşii şi atenţi — continuau să mă privească cercetător :

— Tu m-ai uitat cu totul, chiar de tot m-ai uitat ! rosti Barbălungă. Un an întreg am fost bolnav, apoi am călătorit şi n-am mai trecut pe la voi. Toţi m-au uitat : şi mama ta, şi tatăl tău. Ştiu, ştiu, nu te mai scuza... Pînă aici sîntem chit... Mă supără însă că eşti la Academie şi nu mi-ai spus niciodată nimic... Nu că te-aş învăţa ceva. Nimeni nu poate învăţa pe nimeni, fiecare ajunge singur la ceea ce ajunge. În acest sens, toţi sîntem nişte autodidacţi...

Se vedea că este sincer. Ştiam vag ceva despre viaţa lui Barbălungă : era fiul unui căruţaş de pe vremuri, din Sofia. Ajuns orfan, a fost şi slugă, şi ucenic frizer, şi muncitor de fabrică... Legendarul meu unchi îl „descoperise" la clubul

„Tesniacilor"[1] şi l-a ajutat să se autoinstruiască. (Unchiul meu, ucis la vîrsta mea... dacă mai trăia, oare ar fi semănat cu el ?)

Pare aproape de necrezut ca Barbălungă să fi fost vreodată tînăr, să fi desenat şi el, ca mine, zile întregi, în atelier (seara lucra ca figurant la teatru !). Apoi, stagiul militar la cazarmă, după care s-a îmbolnăvit de nervi, iar cînd s-a întors din nou la viaţă, a fost tot un sărăcan : frizer, pictor. Viaţa l-a frămîntat, l-a modelat, l-a transformat într-un om singuratic, original şi dîrz.

— Prima şi unica mea expoziţie personală mi-a fost fatală, spuse Barbălungă, în timp ce mă conducea pe străduţele înguste ca nişte şanţuri, spre atelierul său. Fatală ! În anul 1913. A stîrnit un cutremur în înalta societate... Tu de ce mi te-ai supărat pe vremuri, cînd erai mică — îţi mai aminteşti ? — şi ai fugit de te-ai căţărat sus, în stejarul lui Pencio Slaveikov ?

— Mi-era necaz pe dumneata... Foloseai fel de fel de cuvinte neobişnuite.

— Păi asta e măiestria, vezi tu ? Altfel, cuvintele sînt învechite şi cu barba lungă, ca mine... *Démodé* !

Rîd ochii lui pestriţi, nu-i de glumă ! Într-adevăr, îl cred de modă veche. Aceşti pictori şi sculptori cu barbă sînt din veacul trecut. Cei noi, independenţii, sînt ca Spaimaurşilor, ştiu să petreacă şi nu pot trăi fără societate... Pe cînd

[1] *Tesniak* — membru al aripii revoluţionare marxiste a Partidului Social-Democrat Bulgar, care în 1919 a format Partidul Comunist Bulgar.

el e singur... Atelierul lui e o baracă lîngă bordeiele din Lozeneţ, înfundate în pămînt. Ne-am strecurat printre cîteva rînduri de frînghii cu rufe spălate, întinse la uscat, sub privirea dezaprobatoare a mahalagioaicelor. Înăuntru, nici paravane, nici canapele, nici măcar un şevalet. Tablourile, parcă demonstrativ, îşi arătau spatele alb.

Am întors unul cu faţa. Bosforul îşi resfira apele. Am întors altul : vechea biserică „Ioan Kaneo" se pleca peste malul abrupt al lacului Ohrida. Parcă intram eu însămi în fiecare tablou : simţeam văzduhul Melnikului, potopit de vise, pătrundeam în casele mari, întunecoase ale Sofiei, care-şi întorceau spre mine calcanele nearătoase, mă sprijineam pe dantela de fier forjat a balconaşelor din Tîrnovo, în şuşotul unor după-amiezi care respirau curăţenie provincială, parcă aromind a dulceaţă care dă în clocot...

Totul este realitate şi, în acelaşi timp, miraj. Atinge cu penelul ud de acuarelă foaia de hîrtie, îi dă viaţă şi vibrează odată cu văzduhul transparent al dealurilor cu vii din Lozeneţ, deasupra cărora norii îşi vădesc povara. Scoarţa arborilor fructiferi e crăpată... Tencuiala căsuţelor e zgrunţuroasă şi se fărîmă...

Se înţelege că valoarea estetică a unui tablou nu se măsoară astfel. Să-i simţi adică „interiorul" lui în mod fizic, sau, mai exact, să simţi „că ai fost cîndva acolo", că acest loc îţi este cunoscut, parcă, dintr-o altă existenţă. Aproape că nu ştiu ce să-i spun, nu-mi vine uşor. Şi mă gîndesc că acum treizeci de ani a fost o adevărată revoluţie. El este şi azi în plină contra-

dicţie cu gustul standardizat, ia şi azi în răspăr ifosele mofturoşilor. Nu s-a deprins oare spectatorul nostru obişnuit cu acel ieftin naturalism care trece drept realism ? Nu stimulează o critică incompetentă pictura salonardă, dulcegele portrete ale doamnelor din înalta societate, opere ale unor doamne pictoriţe ? ! Iar „pictura" principesei este ceva răscolitor ! Cei mai buni pictori subzistă mulţumită faptului că sînt consideraţi „decorativi", dar convenţionalismul este admis atît în pictură, cît şi în arta decorativă, cum spune Spaimaurşilor, convenţia şi interpretarea oricărui obiect din realitate... Astfel s-a întîmplat din prima zi a naşterii artei : pe stînci, în podoabe, pe pereţi...

Oare cîtă vreme nu m-am putut dezlipi de lîngă minaretele zvelte ale Istanbulului ? M-a trezit vocea lui Barbălungă :

— Dar acesta... îţi pare cunoscut ?

Întorsese pe faţă un mic tablou de interior. Pe sofaua îngustă, pe jumătate culcată — o femeie tristă, dusă pe gînduri. I-am spus emoţionată :

— Este bunica mea Roxandra !

— Da. Chiar la sfîrşitul războiului european, cînd Kolio nu s-a mai întors. Ea susţinea, cu o supraomenească stăpînire de sine, că a fost luat prizonier. Era magnifică... Nu a permis nimănui să pătrundă în suferinţa ei.

Bunica mea Roxandra. Distanţele s-au spulberat dintr-o dată. Revenea la viaţă un chip aproape tînăr, cum eu nu o cunoscusem : cu pielea catifelată, ochii vii, cenuşiu-verzui. E adevărat că această patriciană semăna cu o Madonă

din Renaştere, dar eu niciodată nu mă străduisem să o înţeleg, fiindcă îmi fusese bunică.

— Ai devenit foarte tăcută, spuse Barbălungă.

— Şi tu ai cam tăcut. De cînd n-ai mai expus ?

— Tăcerea mea este altceva... O formă a protestului, poate cea mai puţin folositoare, dar nu cunosc alta pentru un creator care se exprimă numai în culori. Tot ce vezi acum a fost lucrat de mine în timpul cît am tăcut.

— Mi se pare, i-am spus, că prin cuvinte e mai uşor să sugerezi diferite lucruri. În faţa mea aveam portretul durerii mute.

— Poate, fu de acord Barbălungă. Dar fiecare artă îşi are „cuvintele" ei, limbajul ei specific, care nu se poate confunda cu al celorlalte arte. Într-o vreme, te supărai pe „idiomurile" noastre, acum ţi-s dragi, nu-i aşa ? Dar ce fel de ghiveci ar mai ieşi dacă ai amesteca literatura în pictură !

CIORTA

„Văd că eşti tristă — spuse Cavalerul, îngrijorat. — Să-ţi cînt un cîntec, să te mai înveseleşti.

— E lung? întrebă Alisa, fiindcă în ziua aceea auzise cam multă poezie.

— E lung — răspunse Cavalerul — dar e foarte, foarte frumos. Cine m-aude cîntîndu-l, ori îi dau lacrimile, ori..."

Încă de la examenul de admitere, pe cînd însemnan nenumăratele riduri ale modelului, îmi

rămăsese în amintire acest chip rumen, cu părul negru zburlit, ochii negri, atenți, și ramele negre ale ochelarilor. În expresia lui era ceva cu totul neobișnuit pentru felul cum înțelegeam seriozitatea în vremea aceea. Mi se părea că semăna cu „nenea Doctorul" din jocurile copilăriei.

Apoi, a început să vină deseori în atelierul nostru ; se oprea tăcut în fața fiecărui șevalet, mereu cu aceeași expresie a lui „nenea Doctorul" care se străduie să pară serios de tot, și nu privea numai studiile de pe colile noastre bine întinse, și chinuitele noastre lucrări, ci parcă mai mult ne urmărea pe noi. Fratele lui este în anul nostru, dar lui nu-i dă nici o atenție.

Mi se părea un om misterios. Eu sînt atît de curioasă, încît mi-aș putea neglija și lucrul, numai ca să-l cercetez la rîndul meu. Nici nu e foarte greu : studiază pictura cu Cuculețul, dar pare mai interesat de desen, de alb-negrul artei grafice.

Demult, poate atunci cînd m-a schițat în timp ce ședeam pe oală, cu panglicuță pe cap, Spaimaurșilor ne-a dăruit un album cu reproduceri din Käthe Kollwitz. Cu dedicație. În dedicație, eram pomenită și eu. Am luat albumul de-acasă. Într-o pauză, i l-am arătat. Ciorta (toți îl strigau ori Ciorta [1], ori Stiopa) a pălit, a roșit, s-a tulburat, l-a răsfoit de zece ori, a privit atent fiecare reproducere, de parcă se pregătea s-o înghită. La urmă s-a oprit și la dedicație :

— Oh, va să zică, tu îl cunoști personal ? Hai, fă-mi și mie cunoștință cu el ! (Pe cît de

[1] De la *ciort* — drac.

neașteptat, pe-atît de amical e să-ți vorbească de-a dreptul cu „tu".) Mai ai și alte monografii ? Să mi le arăți !

L-am invitat acasă. A venit crispat. Modesta noastră locuință i se părea bogată, se simțea stingherit, pe urmă s-a ocupat de cărți și s-a liniștit.

Ciorta are buza de sus răsfrîntă, dinți albi, cu strungăreață. Se zice că ar fi un semn de noroc.

De-acolo, de pe deal, unde se află cazărmile nemțești, vorba soldaților sună scurt, a lătrat răgușit, dar rîsul lui Ciorta e sonor, generos. Nu știu de ce e „Ciort". La început fusese tăcut, dar cînd s-a mai îmblînzit, ne-a spus că venea din Uniunea Sovietică și că acolo a fost comsomolist.

— Părinții mei sînt simpli grădinari. Nu se vede că am fost alăptat cu zeamă de morcovi ? ! Ha, ha, ha...

Locuiește într-un cămin de studenți, s-a angajat chelner la cantina poștei. Se vede că e responsabilul nostru pe linie de partid, dar nu se cade — nu-i așa ? — să întrebi despre astfel de lucruri. I-am spus numai că seamănă a conspirator. „Conspirator tipic".

— De unde pînă unde ?

— Se vede după nas, după pantalonii golf, după ochelari. Numai să te privească cineva și...

— Iar cînd te vede pe tine, spune : e o domnișoară burgheză !

— De ce ?

— Culoarea ta e atît de fină... aproape că ești albăstruie. Nu te supăra.

— Nu mă supăr, asta e pentru că sînt în perioada albastră.

— Iar eu, în cea roșie. Nu mi-e a picta, fiindcă tot spre roșu mă trage, iar profesorul se-nfurie ca un taur. Dar acum mă îndrept „ilegal“ spre grafică.

Spaimaurșilor e șugubăț. Cînd încerc să vorbesc cu el despre aceste probleme, răspunde :

— Nu dau interviuri ! Ce crezi tu, academiștii nu speculează și ei noțiunile de realism și tradiție ? Cînd desenează țărani cu sumane și ciobani cu căciulă, chiar și ei sînt convinși că și-au asigurat „rezonanța populară“. Dar poporanismul ăsta nu are nimic comun cu adevăratele, mărețele, necercetatele încă valori ale artei populare.

Am descoperit că puteam vorbi chiar mai multe cu Ciorta decît cu Inorogul. Despre toate, deși îi place să mă învețe el pe mine. Dacă-i spun că nu sînt de acord cu unele legi și reguli ale perspectivei, care s-au transformat în cătușe pe mîinile pictorului, că ele încurajează copierile lipsite de talent sau, în cel mai bun caz, geometria, el mă întrerupe :

— Stai, ce te tot grăbești, preadeșteapto ! Asta trebuie să fie învățat. Dacă însă ți-e atît de neplăcută... perspectiva, trebuie s-o înțelegi în sensul figurat al cuvîntului ! Ha-ha-ha. Ca perspectivă a progresului, cînd va veni libertatea. Cînd vom desena, inspirați...

Dar cum vom putea ieși de-aici nealterați ?

Cum ne vom imuniza împotriva a ceea ce va deveni trecutul ?

Cum vom nimici bacilii profesionalismului ?

Dar snobismul ?

Dar șabloanele ?

Eu știu că acest coșmar în care trăim se va termina, cu toate astea vreau să știu exact ce vom face pe urmă.

— Important e... să se găsească cheia secretă a eliberării luminii din întuneric, interferența dintre lumină și umbră... Ciorta, pe gînduri, frămîntă în mîini o bucată de linoleum, care va deveni o gravură.

— Ești plin de subtext, iar eu îți pun o întrebare *concretă*.

— Subtext ? Asta înseamnă ambiguitate ? Fără să vreau... Dealtfel, „nici o greșeală nu e întîmplătoare...“ — nu a spus așa... cine ?

— Nu știu.

— N-are importanță. Problema e una și aceeași și în grafică, și în viață.

Privește gînditor prin ochelari și spune deodată :

— Ceea ce e concret se va rezolva concret, cînd va veni timpul, dar „tu azi parcă ești cam tristă“. Să-ți cînt un cîntec, să te înveselesc ?

Mă prind în nadă întocmai ca „Alisa“ cea pe jumătate uitată :

— Dar nu este prea lung ?

— E lung, dar foarte frumos. Cine m-aude cîntîndu-l, sau începe să lăcrimeze, sau...

Și în adîncul serii din grădină îngînă încet :

În anul optsprezece
O armată călare trecea...

— Exact în anul ăsta, al optsprezecelea, m-am născut, și cîntecul mi-a intrat în sînge odată cu laptele mamei ! spuse el brusc, de față cu toți.

Întregul nostru grup a plecat într-o excursie de iarnă, pe Vitoșa.

Am trecut prin „păduri de argint cu ramuri de argint", ne-am urcat sus, unde „soarele de argint lumina piscuri de argint", și deodată Ciorta a început să se tăvălească prin zăpada sclipitoare, rîzînd (ce noroc îi va purta oare strungăreața aia a lui ! ?), și a început să cînte în gura mare :

În anul optsprezece...

Răsuna muntele. Cuprinși de frică și de exaltare (cine susține că cele două n-au nimic comun, se înșală cumplit), am început să-l bombardăm cu bulgări de zăpadă, să ne jurăm că-l vom lega, dar Ciorta se tot tăvălea prin troiene, îmbujorat, cu ochelarii aburiți, continuînd să cînte și să rîdă. N-am să i-o spun niciodată, dar atunci mi-a fost foarte, foarte drag...

— Ciorto, vino-ți în fire ! i-a strigat Proiko, de sus.

Dar el l-a trîntit în zăpadă.

— Ce-i cu tine ?

— Am căzut în delir : credeam că am ajuns să fiu liber.

COTIDIENE

Nu știu de ce m-am oprit aici cu citatele din „Alisa în țara minunilor". N-am reținut mai mult — am memorat numai aceste pagini ale cărții care de mult mi-a dispărut. Mi-e urît să iau o ediție nouă. E trist, dar trebuie să ne luăm rămas bun de la Alisa... Îmi amintesc încă de-un singur citat, și-l voi spune pînă nu-l uit, cu toate că nu-și are locul aici :

„— Mai dă-mi un sandviș, ceru Regele.

— Sandvișuri nu mai sînt, a rămas numai fîn, răspunse curierul.

— Ei bine, atunci, fie și fîn, murmură Regele cu un suspin ușor."

Am trecut de mult în anul doi, dar totul merge ca înainte. Profesorul „cucuie" pe lîngă șevalete. Kolio lunganul, care totdeauna e nemulțumit de sine, dar nici pe ceilalți nu-i înghite, se consolează acum cu o oarecare „linie sintetică". Nimeni nu înțelege de ce ar fi sintetică — ea pare foarte obișnuită, conturează numai fiecare formă — dar, precum în povestea cu hainele noi ale regelui gol, ceilalți nu se-ndură să-i spună că nu o văd.

Numai Goya, care vine cîteodată băut și îngrozitor de sincer, face aprecieri asupra lucrărilor tuturor. Se plimbă printre șevalete și împarte calificative cu glas tare.

— „Strălucit, chiar foarte bine!"... Ptiu, cum de nu ți-e rușine, măi! Ce-ai făcut aici? De ce-ai mai venit la Academie — să-i sperii pe sărăntoci? Sticla cu lapte, ciocolata — vine mămica să vadă cum se simte copilașul, să invite pe domnii profesori... Nu ți-e locul aici, nu iese om din tine!

Sofiika, pe care toți o strigă Fifi, se pornește să plîngă încetișor. Mi se face milă de ea. E atît de neputincioasă, sărmana! Ce-i mai rămîne de făcut, dacă nu se răsfață și nu-și născocește „particularități"? Am încercat o dată s-o apăr pe Fifi, dar tovarășii m-au învinuit de neprincipialitate.

Goya ne inspectează pe rînd; se oprește la șevaletul băiatului blond (talentat și naiv), căruia-i spunem Patănsoare, fiindcă susține că petele din soare hotărăsc problema războiului și a păcii. Cineva îl întreabă: „Atunci de ce e taică-tău general?" „Nu e general, e locotenent-colonel!" (Ciudat! Cît de puțin comun are talentul cu intelectul! Cum e posibil să nu fie în strînsă legătură?)

— Mînă ai, cap nu ai! spuse răspicat răzvrătitul.

Patănsoare devine stacojiu, ca la asfințit, dar fiind politicos, tace.

Frumos lucru e educația, orice s-ar spune! Dacă nu o ai, jignești mai ușor decît dacă o ai. Nu știu de ea, dar așa este: se pare că educația e legată de răbdare... Însă eu sînt nerăbdătoare și nu numai că mi-o spun toți, dar chiar și eu sufăr din pricina asta: neavînd răbdare, nu mă

pot concentra: uite și acum „ascult" ce-o să mai zică ăla!

Următoarea lui victimă e lunganul Kolio.

— Broasca a văzut odată cum se potcovea un bou...

— Taci, mă coțcarule!

— În primul rînd, trebuie să simți, apoi să transmiți ce simți, dar stilizat — asta însă la urmă de tot... și doar dacă vrei. Stilizarea asta a ta e numai o rudă îndepărtată.

— Vezi-ți de treaba ta. Ce, eu mă amestec în ale tale?

— Ba amestecă-te! Ascultă: asceții nu sînt în stare să facă artă. Iar tu ești un ascet, un fanatic. Asceții sînt, în sufletul lor, cei mai mari păcătoși, dar lor li-e frică de propriile gînduri și de aceea devin răi și sterilizează ceea ce ne-a dăruit geniul omenirii în clipele lui de voluptate...

— Taci! spune Kolio, pălind, dar nu făcu nici un gest. Are tact. Să fi făcut vreun gest, ar fi ieșit cu bătaie. Goya nu are cum să-și consume surplusul de pasiune. Cîteodată, acesta se revarsă așa, de la sine.

Acum se întoarce spre grupul de fete, care schimbă între ele priviri îngrijorate, și începe să generalizeze:

— Salon de dame! Ați făcut o adevărată cofetărie! Creme! Parfeuri!... Și cum se cheamă chestia aceea stropită deasupra? Cu ce-o dai? Cu sprițul? Bravos! Concurați portretistele de la curte! La ce mai desenați cu creta? Luați-o de-a dreptul cu pomadă! Profesorului o să-i placă și mai mult!

Ioana, căreia îi spunem între noi Ciolana, sare înfuriată, îl măsoară de sus pînă jos și-i zice :
— Ia-ți imediat catrafusele și piei de-aici !
Dar el nu se mai poate opri :
— De ce ați venit la Academie ? Duceți-vă la vreo herghelie și asigurați acolo urmașii acestui neam de cotriguri și de hunuri...
— Ia-ți calabalîcul și cară-te ! răcnește Ioana (Ciolana).
— Ce ? Stai, mă, în banca ta ! N-am de gînd să mă împerechez cu tine, piftie nenorocită ce ești !
Ioana își ia paltonul și fuge afară.
Goya continuă runda netulburat. Se oprește în spatele meu.
— Arta e un organism. Dacă n-are destul sînge, carnea i se usucă, se acoperă de coji... Cine nu înțelege treaba asta...
— Dar care e carnea și care e sîngele artei ?
— Sîngele e dragostea.
— Parcă dragostea era o glumă a naturii ?
— Să fii sănătoasă ! De unde ai mai scos-o ?
— De la tine.
— Cu siguranță că oi fi fost beat ; dar nu e adevărat, dacă era să fie adevărat...
În clipa asta se deschide ușa, dar în locul capului de cuculeț al profesorului, intră doi sergenți. Nu întreabă, nu cer acte, se îndreaptă direct spre Goya și-l apucă de mîini. El se trezește brusc din beție :
— Ce vreți de la mine ?
— Eu nu vreau nimic, sînt în exercițiul funcțiunii... Vei afla la secție ! spuse unul din ei.

Celălalt mormăie ceva printre dinți. Și nimeni nu protestează. Arestatul tace și el și o pornește cu obișnuitul său elan, de parcă singur a hotărît să meargă să se justifice. În ușă se lovește de Ciolana. Se opresc o clipă față-n față, el ridică mîna și, sub privirile studenților înmărmuriți, îi trage o palmă de se cutremură geamurile atelierului ca de-un hohot de rîs.
„*Acta est fabula* !“ rostește Kolio, tremurînd agitat.
Clopoțelul de jos sună pauza de prînz, dar după recreație nu s-a mai întors nimeni : toți ne-am grăbit să părăsim atelierul, parcă spre a ne ascunde pe undeva conștiința neîmpăcată.
Am luat-o și eu la goană, mi-era greață, se-nvîrtea lumea cu mine, fugeam răvășită de gînduri. Acasă, ai mei nu mă mai înțeleg. Mama a devenit prea bănuitoare : mereu mă urmărește. Tata se simte veșnic jignit că e neglijat. Nu-i dau destulă atenție. Dar el dădea mai multă atenție mamei lui, cînd era de vîrsta mea ? Ce a „împărtășit“ cu ea ? Vine un moment cînd omul se depărtează de părinți... Nu că nu ne-am înțelege... Ci, simplu... ca o lege a naturii...
După o altă lege, cea a autoconservării, în timp ce alergam pe bulevardul „Ferdinand“, nu mă mai gîndeam la ceea ce s-a întîmplat, ci la cu totul altceva. Și cu totul mașinal am intrat la Grădina Zoologică. O voce cunoscută mi-a strigat, în timp ce-mi căutam legitimația de student :
— **Încotro ? Încotro ? În care cușcă vrei să te muți ?**

Poetul, vechiul prieten al lui Spaimaurşilor, mă privea prietenos.

Era ca întotdeauna cu scurta lui de piele, jupuită, cu cascheta pe părul vîlvoi. Cîndva mă supăram pe el, fiindcă-mi punea mereu aceeaşi întrebare : „În ce clasă eşti acuma ? — şi atît. Odată am îndrăznit să-i arăt încercările mele de poezie. Mi-a promis să le citească cu atenţie, dar cînd m-a întîlnit data următoare, întîi a făcut-o pe distratul, apoi mi-a spus :

— Hm, ştii, mama ta susţine că dormi foarte bine, şi totuşi scrii despre nopţile de insomnie !

M-am simţit atunci foarte umilită şi am încetat să mai scriu poezii. Iată, acestea fuseseră relaţiile noastre cu Poetul, dar astăzi, revăşită, i-am povestit ce s-a întîmplat.

— Ei, frumoasă treabă ! spuse, dar se simţi şi el stînjenit. Dădu cascheta spre ceafă, îşi şterse fruntea. Dacă ţi-aş spune acum că-i copilăreşte să te smiorcăi, ai să te simţi jignită ca pe vremuri. Îţi aminteşti cînd cu nopţile de insomnie ? Mai că mi se pare că nu am avut dreptate atunci. Atunci era o dispoziţie, iar acum o stare obişnuită, zilnică. Murdară stare zilnică. Pe atunci, arestau pe unul, anchetau pe altul. Al treilea n-avea voie să scrie. Cei mai netalentaţi au devenit şefi ai vieţii culturale — ei dictează ce „se poate" şi ce „nu se poate". Au început să cenzureze pînă şi versurile mele pentru copii... şi traducerile pentru copii... Li s-a cam suit la cap domnilor ăstora ! Ia te uită aici... şi elefantul este închis, şi leul este închis. Asta te consolează ?

— Nu !

— Nici pe mine. Proşti mai sîntem că ne-am băgat aici, între fiare. Mie mi-e foarte milă de ele, dar noi ne aflăm într-o situaţie cu mult mai grea decît ele, şi lor nu le e milă de noi... Important este să ne păstrăm demnitatea, ca leul, de acord ?

— De acord.

ISTORIA ARTEI

E iarnă, iarnă aspră. Cele mai multe dupăamiezi ne sînt ocupate de cursuri. Învăţăm istoria artei şi studiem pe cel care ne-o predă. Ceea ce am ştiut de la început e că a fost în India, dar asta se şi vede : e un adevărat yoghin, cu o singură dimensiune exterioară — înălţimea — cu multe neclare şi necunoscute dimensiuni lăuntrice. Drept să spun, ezit între simpatie şi antipatie. Mai curînd mi-e frică. Asta e o psihoză de masă : toţi se tem de el. I-am povestit într-o zi lui Spaimaurşilor cum bulgarizează profesorul termenii, cum denaturează fenomenele şi cum stă nemişcat pe scaun, luminat de jos („are mandibula transparentă") şi descrie reproducerile cu un glas sepulcral, de parcă ar ţine o predică...

Spaimaurşilor m-a dojenit că sînt ironică.

— Pe cuvînt că are ceva de spiritist într-însul !

— Într-adevărat, este un vrăjitor, un mag. Dar ia spune-mi, oare cînd religia n-a sprijinit şi n-a justificat arta ?

— Religia ?

— Religia, în înţeles ideologic. Iar în Sparta, Lycurg era atît de mărginit, încît a interzis să se vopsească pînă şi hainele în culori, fiindcă i se părea că „o culoare poate să trezească emoţii". Ce-ai vrea tu de la profesorul tău ? Îţi dă suficiente fapte ca să poţi să tragi tu singură concluziile.

Aproape acelaşi lucru mi-a spus şi Inorogul.

— Pe vremuri, arta era un privilegiu al claselor dominante, chiar şi în comunităţile fără clase. Oamenii din caverne au observat că unul dintre ei desenează tauri şi cerbi mai viu decît alţii, şi nu l-au mai luat la vînătoare : l-au lăsat să deseneze... Sentimentul său de superioritate s-a dezvoltat şi a început „să-i tămîieze" (adică să-i înşele), şi, în curînd, ceilalţi l-au declarat „vrăjitor", iar după aceea a fost ales sacerdot.

— Şi tu mă tămîiezi !

— Gîndeşte-te singură : cui îi slujea arta egipteană ?

— Faraonilor.

— Ce le lipsea lor ? Nemurirea, spre a-şi prelungi dulcea lor viaţă. Sacerdoţii stabilesc legile acestei arte a simbolurilor şi instaurează cultul... morţii.

— Tu eşti — cum se cheamă ? — un sociolog vulgar.

— Iar tu ? O răţuşcă... Gîndeşte-te la scopuri şi mijloace, ele sînt potecuţele din aceste desişuri de nume şi fapte, pe care ţi le impune eclectica.

Nu-mi vine să-l întreb ce e aia „eclectică"... Acasă, de la bunicul cel bun a rămas un „Dicţionar al neologismelor din limba bulgară". Acolo scrie că acest cuvînt derivă din „eklektikos", iar eclecticii erau cei ce se străduiau să împace învăţătura lui Aristotel şi unele credinţe răsăritene cu învăţămintele lui Platon...

Iar m-am lovit de lucruri de neînţeles : dacă profesorul e „eclectic", iar noi preluăm de la el numai denumiri şi fapte, nu va trebui oare să le „potrivim" din nou ?

...Răsfoind dicţionarul, am priceput ce e aia „ecleziast"... nu e un nume propriu, ci ceva ca un manual : vechea carte de pravile a regelui Solomon.

Într-o bună zi, îmi voi face curaj şi mă voi duce singură la profesor. Trebuie doar să mă mai pregătesc puţin. I-am vorbit tatei de intenţia mea, şi el a început să scormonească relicvele : acele caiete unice rămase de la legendarul meu unchi ; acesta se pregătea să fie filozof şi critic de artă. Avea vîrsta mea ! Asta mă impresionează totdeauna. Din păcate, aprofunda studiul artei bizantine, şi n-am găsit decît ici-colo notiţe despre ceea ce a citit şi a însemnat : „...după Socrate... arta este o reproducere a frumosului din natură — adică sufletul şi trupul omenesc. Atît sculptura, cît şi poezia pot să exprime starea sufletească..."

„...Frumosul la Platon e o noţiune aproape necunoscută, dar, pe de altă parte, el socoteşte că plăcerea estetică o percep numai cei buni, adică cei mai culţi, ceea ce afirmă şi Karl Marx : «Ca să deguşti arta, trebuie să ai educaţie estetică». Platon şi Marx ! Minunat ! Iar Aristotel caută să

definească legile obiective ale frumosului: spațiu, simetrie, claritate..."

Nu sînt încă atît de stăpînă pe adevărul privind factorii dinamici și criteriile determinante în evoluția artei, încît să-l pot înfrunta cu curaj pe profesorul meu „eclectic", să-i pot arăta că punctul lui de vedere îl contrazice total pe al meu...

Dar iată că trebuie să mă duc acasă la el pentru o semnătură pe carnetul de student. (Emoții inedite!)

Spre „bîrlogul vrăjitorului" duce o scară cu totul neobișnuită a unui bloc cu multe etaje și cu intrare prin curte. La ușă, e obișnuita tăbliță de metal cu numele lui. Sun cu răsuflarea tăiată și... nici nu simt cînd se deschide ușa. Mă pomenesc într-un coridor, sau vestibul, întunecos, atît de zăpăcită, încît nu-mi dau seama unde mă aflu, și fac cîțiva pași pînă la fereastra din fund.

Mă oprește vocea lui în surdină. Mă întorc și de-abia atunci îl observ. El stă locului: o adevărată mumie, iar eu mă apropii ca un automat. Acum, în lumină, îl văd limpede (de parcă l-aș vedea pentru prima oară): chipul îi e pergamentos, ochii — cenușii, iar pe buze — parcă un zîmbet... Îmi întinde mîna, de bun venit. O strîng, stînjenită.

Își pune semnătura pe carnetul meu, dar mie nu-mi vine să plec. În spatele lui, pe întreg peretele, sînt copleșitor de multe cărți și monografii, evantaie, bibelouri rare de fildeș, obiecte orientale și desene. Pe masa lui — cărți deschise, grămezi de cărți, teancuri de cărți pînă-n tavan. (În comparație cu biblioteca tatălui meu, cu care

mă mîndream întotdeauna, aici se afla un fel de comoară a lui Cresus!)

Continui să stau în picioare și să privesc în jurul meu. Mă aduce la realitate vocea profesorului!

— Îți mai pot fi de folos cu ceva? Dacă te interesează materia mea, mai sînt multe lecturi suplimentare... Lecțiile mele sînt destul de seci, schematice: lecturi pe măsura timpului și a inteligenței medii... Manualele mele au ajuns să fie învechite, eclectice, au nevoie de o revizuire fundamentală, poate că acest lucru ai vrut să mi-l spui? De fiecare dată cînd te afli în spatele meu în sala aceea întunecată, am impresia că vrei să-mi spui ceva.

Nu-mi amintesc exact ce-am reușit să bîigui. Ceva, cum ar fi:

— Oh... pentru completare, v-aș fi foarte îndatorată dacă aș putea citi ceva suplimentar...

— Reinach e puțin cam învechit pentru dumneata: anul 1904... Elie Faure: 1909... Bayer s-ar potrivi cel mai bine grupulețului vostru, sau Glotz — „Civilizația Egeeană" — sau, în genere, istoria greacă... Consultă-i pe aceștia și apoi vom mai sta de vorbă despre alții...

M-am întors acasă cu o grămadă de cărți în mînă și cu totul zăpăcită... E oare un dușman de clasă fiindcă-mi suspectează „grupulețul" și ține seama de orientarea noastră? Totuși, ce o fi cu el? O fi vreun original, străin de lumea asta? Și deodată, parcă de la sine, mi se limpezește caracterizarea: „e un individualist!" Și sînt moralmente satisfăcută.

TEHNOLOGIE

Tehnologia nu este artă, ci meserie. Iar anatomia nu este artă, ci știință. Știu, știu, toți susțin că nu se poate fără ele. Fără de care din ele nu se poate ? Fără perspectivă ? Cei ce-o predau, cum se spune, își văd de treabă. Mie mi se pare că zi de zi ucid ceva în noi. Sensibilitatea.

Profesorul de anatomie își predă lecțiile plimbîndu-se pe estradă, cu cîte o ușoară mișcare a capului, cînd spre stînga, cînd spre dreapta, exact cum fac urșii polari cînd le este foarte cald. Lecția lui este pentru viitori medici, nu pentru pictori. Această terminologie latină ne distruge.

Asistentul stă ca un măcelar la intrarea în morgă și mănîncă sandvișuri cu salam. Intrăm împreună cu el la disecție, ni se dau bisturie, el continuă să mestece și să ridice pînzele, spre a alege fiecăruia obiectul „care i se potrivește". Pînă nu demult oameni ca și noi, cei ce zac acum acoperiți, culcați pe mese, s-au transformat în material de studiu, la îndemînă. Mirosul de formol e însăși duhoarea morții. Dar nu inspiră nici un sentiment, nici compasiune, nici omenie, ci pur și simplu... greață. Silă...

Cineva, foarte isteț, citează din poezia „Autopsie" de Ada Negri :

Taie-mi, doctore-n carne,
C-un bisturiu implacabil și rece...

Asistentul, mestecîndu-și sandvișul, își plimbă privirea cînd spre Ema, cînd spre mine, cînd spre Anka. Ne spune cu nepăsare că, pe cînd era licean, „scria din cînd în cînd versuri", dar că acum simte o atracție deosebită către arta decorativă.

În clipa asta, mi se face rău și sînt scoasă afară. De atunci nu mai pot să mă uit nici la tabloul „Christos mort" al lui Mantegna, nici la studiile de anatomie ale elevului său, Pollaiuolo, deși sînt capodopere ale Renașterii ; nici la doctorii cu pălării mari și gulere scrobite, ai lui Rembrandt...

Am povestit toate astea tatei, care a rămas cîtva timp pe gînduri, apoi mi-a spus : „Desigur, este frica de cinismul însuși al morții !"

În ce privește tehnologia, ea e cu totul altceva : e pur și simplu plictiseală. Profesorul, stingherit parcă de ceva, vorbește crispat... „Cazeina are calități care o fac asemănătoare cleiului de piele numit clei de Colonia. Pentru a fi mai adezivă, trebuie să îndeplinească următoarele condiții : a) să fie elastică și să se sfărîme anevoie ; b) să se spargă în fărîme colțuroase ; lovită, să ricoșeze, să sune ; c) să fie străvezie și foarte lucioasă ; d) să nu se umezească la aer, să nu se deformeze la umezeală ; muiată în apă, să crească în volum, dar să nu devină gelatinoasă ; e) soluția să nu miroasă și să-și păstreze limpezimea... acest lucru e important pentru toate felurile de adezive : gelatină, pelicanol francez, clei de iepure. Personal, prefer să lucrez cu produsul obișnuit din lapte curat de vacă, lipiciul cu cazeină... el dă o mai mare suculență pînzei mele... Aproape tot ce s-a păstrat din perioada mea din Havana, era pe un grund de cazeină."

Îmi tot propuneam să nu zic nimic, dar de data asta nu m-am mai putut reține :

— Grundul de cazeină se cojește ca tăiețeii ! rostii cu răutate.

— Depinde de cine-l prepară.

— Dumneavoastră !

— Asta de unde ai mai scornit-o ? de sub sprîncenele încruntate ale profesorului luciră fulgere. (Devine înfricoșător cînd se supără.)

— Nu am scornit-o : tabloul dumneavoastră care înfățișează o alee de palmieri din Havan s-a coșcovit de tot (lucru care era adevărat).

— Poate că am făcut o încercare cu adeziv din amoniac de cazeină, care e bun, doar că l-am lucrat, poate, prea mult. Se descompune foarte repede... Să nu fi făcut... Aduceți-mi tabloul, să-l văd și eu. Iată un răspuns important... la problemele creației personale. Omul învață cel mai mult din propriile lui greșeli...

De sub sprîncenele lui încruntate nu mai sclipeau fulgere, mă privea grav, cu o tristețe vinovată, de copil. (Expresia asta îi este mai caracteristică decît cele pe care și le alege pentru autoportretele sale, unde e important, sever, autoritar !)

M-am căit pe loc. Papuri, lipiciuri, placaje, terebentină venețiană. (Van Dyck o folosea în proporție de 1 la 5 pentru lumină !)... Nu-i oare o infamie că unul din cei mai mari pictori moderni ai noștri predă tehnologia ? E necesară, desigur, luăm notițe fiindcă nu există nici un manual, dar tocmai un manual ne-ar fi scutit de eforturile lui umilitoare. În locul acestora el ne-ar fi putut povesti despre țările îndepărtate pe unde a călătorit, despre confrații străini cu care s-a întîlnit, despre uimitoarele lor teorii. Adică, o istorie vie a artei contemporane. Cîteodată, cînd izbutim să-l sustragem, pedantismul lui dispare pe loc, el devine vesel, emoționat, se reîntoarce la vremea „marilor aventuri", la freamătul creator al tinereții sale. Dar numai pentru scurtă vreme, căci viața l-a burdușit zdravăn. Apoi reîncepe să ne vorbească despre adaosuri, despre calciu fosfatic, silicați de aluminiu, regeneratori, izolatori.

CEI ȘMECHERI ȘI ALȚII

Minunatul sentiment al copilăriei dispare invers proporțional cu vîrsta : dacă ai mei nu „ar fi așteptat atît de mult" de la mine, aș fi renunțat cu totul la studii. Pe de o parte, am brusc revelația „necruțător de clară" că nu sînt un geniu ; pe de alta, neverosimil, dar adevărat, dragostea este pentru mine o piedică. S-ar putea spune că nimic nu-mi mai merge. Și înainte, în perioada inocentelor mele înclinații adolescentine, cădeam într-o stare asemănătoare, cînd încetam parcă să mă mai gîndesc la altceva. Dar acum, această rătăcire nu seamănă cu nimic din ce-a fost înainte. Nu pot face nimic. Cine spune că dragostea îi dă aripi, însuflețire și altele, o spune numai ca să se autoliniștească. Dacă ar fi să judec după mine, dragostea fericită nu stimulează nici un fel de proces creator. Dacă omul, cînd se simte fa-

vorizat de soartă, ar deveni măcar mai generos sufletește, mai tolerant față de ceilalți !

Dar ce mi-a dat mie soarta ? Ea m-a aruncat în brațele unui tînăr fermecător, dar inert și melancolic. Nici măcar de sentimentele lui nu sînt sigură. Dragostea este o suferință proprie, numai a ta.

(P. S. *Oare la ce vîrstă mi-am descoperit înclinațiile spre exprimarea sentențioasă ?)*

Cu Kolio, de asemenea, s-a produs o mare schimbare. Arestarea lui Goya l-a impresionat teribil, el a părăsit brusc „linia sintetică" și a început să schițeze, ca în friguri, o „Pieta" : nenumărate variante ale suferinței unei mame aplecate peste chipul fiului ei mort. Unele din ele devin frumoase, chiar expresive. Întreaga lui uscăciune sufletească parcă ar fi pierit de cînd s-a apucat de acest subiect îndrăgit. Am început să fim împreună. Odată mi-a povestit, cu sufletul la gură, că a citit și l-a impresionat teribil „Armata de cavalerie". Nu auzisem de cartea asta. L-am întrebat pe tata. A scos-o din bibliotecă și m-a privit cu blîndețe :

— Tu, în ultima vreme...

Un autor sovietic, Babel, nume cu totul necunoscut. Ce-i aia... „tu, în ultima vreme" ?... Se cunoaște ceva pe chipul meu ?

Înainte de a termina să citesc cartea, Kolio a adus alte schițe în mapa lui. Iarăși o „Pieta", numai că e mai deosebită, mai contemporană. Cel ucis zace, îmbrăcat în haine de partizan (ei,

din punct de vedere anatomic nu l-a realizat chiar așa exact !). Mama — o țărancă bătrînă — s-a prăbușit peste el :

Cum nu-și mai ridică salcia
plîngătoarele brațe căzute...

spune Kolio, și eu deodată înțeleg : e de-al nostru ! Izbucnirile exaltate șterg antipatii și rezerve, uit de toate epitetele răutăcioase cu care-l gratificam. Mi-e destul că „e de-al nostru !"

Mai avem încă unul la curs, cu obrajii trandafirii, cu părul foarte creț, cu vorba repezită, e de pe undeva, de pe litoral. Îndemînatec, dar nu strălucește ca desenator : e mai bun la modelaj. Atunci devine tăcut, se concentrează și pînă și zîmbetul i se schimbă : buzele i se țuguie ca un „O", și-i zicem Oto. La el acasă țineam ședințele în care discutam îndelung cine este demn de încredere, cine — nu. Erau și multe fete. Ele sînt fete bune, respectabile, dar puțin cam casnice, mărginite. Cele mai multe vor deveni profesoare. Cea mai drăguță și sinceră este, din păcate, umilitor de serviabilă : le coase celor mai bogate, le împletește pulovere : n-are demnitate. Mai este o păsărică cu glas dulce, cu penaj colorat, foarte atrăgătoare, fără apartenență politică, în schimb, tatăl ei este mihailovist... Tăcută, închisă în sine e colega mea Danka. Mi s-a propus s-o „preiau". Ar putea careva să-mi explice cum se „preiau" oamenii ? Agitatorul trebuie oare să fie „ideal" ? Cred că nu. În mintea mea, imaginea „tovarășului ideal" seamănă a stampă veche din vremea Renașterii.

Idealul sau eroul este o făptură mitică, și ar fi periculos să-l întîlnești în munca zilnică: imediat ai vedea că nu e cum ți l-ai închipuit.

— Sînt veselă cînd sînt cu tine, spuse odată Danka. Dar nu te aprob — ai o purtare prea liberă...

— Sînt veselă cînd sînt cu tine, dar mă intimidezi, ești foarte dîrză! spune cîteodată și Anceto, o fetiță cuminte și încrezătoare. Fiică de ofițer, cu totul diferită însă de Ciolana, care e antipatia întruchipată. Anceto s-a apropiat de mine ca un copil, dar ce-i pot face? Chiar Sofiika a început — poate din plictiseală — să se țină scai de mine. Văzînd că rămîn în atelier și după orele de curs, a început să aducă modele. Modelele sînt, bineînțeles, prostituate.

— Nu că n-aș putea desena și acasă, dar la noi vin musafiri și... e cam incomod.

Le pune să povestească despre ele (este ceva dezgustător în înțelegerea pe care le-o arată!) și o amuză spovedania lor stereotipă. Mamele unora din ele se „ambiționau“ și le propuneau prietenilor lor încă de pe cînd erau copile. Altele au fost „înșelate în amor“...

— Ia să ne-arătați niște numere! insista Sofiika.

— Să-mi furi meseria? Nu te vezi cum arăți? Cine o să te vrea? s-a iritat grăsuna, ca laptele de albă, domnișoara Danka.

Sofiika nu mai poate de rîs:

— Ba o să mă vrea, o să mă vrea!

O rog să înceteze. Îmi ucide orice dorință de creație.

— Scornește tu ceva mai amuzant și am să tac. Poate vreo dramă? Să mă îndrăgostesc de *un student sărac, progresist*?

Mi se face părul măciucă de groază: de unde a învățat să folosească și ea această expresie și s-o sublinieze în felul ăsta? Și mai face și ochi dulci Inorogului: hai, desenează-mă, îți voi plăti portretul...

Da, e al dracului de greu să duci muncă de lămurire și de atragere. Cea mai bună prietenă a mea, Ema, după ce am „prelucrat-o“ un an întreg, s-a îndrăgostit de un anarhist. Chiar că era de rîs, deoarece eu m-am căznit tot timpul să o sustrag de sub influența mătușii ei („secta neîmpotrivirii față de rău“) și acum, într-adevăr, a trecut fără nici o împotrivire în secta împotrivirii generale... Aceștia îmi par de neînțeles cu furia lor nu împotriva regimului, ci contra a orice, contra în genere. În ei clocotesc numai forțe distructive, cu toate că sînt printre ei și tolstoieni, bakunieni și... erotomani, snobi, ba chiar și mărunți găinari care se bat în piept, răcnind grosolănii — la atît se reduce întregul lor protest social.

Dușmanii, desigur, se recunosc mult mai ușor. Se afișează ei singuri. Trăiesc cu conștiința superiorității lor de privilegiați, de stimulatori chiar, care vor să-și merite privilegiile și stimulul și se „manifestă“. Proștii sînt pasivi. Asta, barem, este partea lor bună. Semidocții care doresc să treacă drept sclipitori, să fie acoperiți de glorie, sînt agresivi, fanatici, exaltați. Se dau în vînt după provocări și bătăi. Pînă și guvernul li se pare „moale“ — se pregătesc pentru o

lovitură armată. Își sparg pieptul, ca să strige cît sînt de superpatrioți. (Iar noi, oare noi nu avem conștiință națională ?)

Nesuferiți sînt și șmecherii. Dacă, între ceilalți, se desprind niște individualități sau, cel puțin, oameni diferiți între ei, aceștia, fără a forma un „clan" sau grup (nimic nu-i unește decît comportamentul lor) sînt tot cinici. Sînt gata să mintă împreună, să se conformeze împrejurărilor. Desigur că și printre ei sînt unii relativ mai inteligenți ori mai proști, mai ageri la minte ori mai tonți, mai simpatici și mai antipatici.

Dar oamenii cu greu se pot generaliza în scheme, pentru clasificare. Nu mă gîndeam la toate astea cît timp eram „netulburat de fericită" în dragostea mea. Problemele au început cînd am descoperit că el, iubitul meu, unicul, omul de neînlocuit, e lipsit de caracter. Și de atîta vreme îmi dau osteneala să-l înțeleg, dar ajung mereu la straturi impermeabile. Asta este autoapărarea lui — acest mister, care, la început, mi se părea atît de cuceritor. Își dă seama ? Ține la ceva cu dîrzenie ? Se va emoționa el pentru mine, dacă, în genere, se poate emoționa ? Odată l-am întrebat ce iubește el mai mult pe lumea asta ? Mă așteptam s-aud o glumă. Și nu am înțeles dacă răspunsul i-a fost, într-adevăr, o glumă :

— Să stau culcat cu ochii deschiși !

— La ce năzuiești ?

— Numai la ceea ce se poate realiza ; altfel năzuințele se banalizează. Nu-i așa ? Tu la ce năzuiești ?

Mi-era cam rușine să-i mărturisesc că... pînă acum năzuiam doar... să ne iubim.

El desenează atît de frumos, dar nu se chinuiește ; dacă nu-i iese ceva, azvîrle hîrtia. Face schițe minunate cu penița, dar de cum nu-i ies, strînge blocul și pleacă fluierînd. Îl scot din amorțeală doar scrisorile maică-si. Nu are voință proprie. La el întîmplarea joacă rolul cel mai puternic. Această întîmplare l-a apropiat și de mine... Dar acum fericirea mea s-a transformat în adevărată nefericire : mă tem... mă tem că dragostea este numai și numai umilință.

CIUDATUL PROFESOR

Întîmplarea a făcut, se vede, ca numai eu să nu-l cunosc ; fusese prieten cu atîția prieteni de-ai mei și îl cunoșteau atîția cunoscuți ; auzisem deseori povestindu-se despre el și chiar mi-l închipuiam — cine știe de ce — ca pe-un satir, ca pe-un Pan, ba chiar ca pe-un Centaur. (Poate că și această imagine mi-a fost sugerată !) Fiecare își făcuse o altfel de imagine despre el ; unii îl numeau Bătrînul Înțelept, alții — Socrate ; se povestea că fusese profund credincios, ceea ce nu reieșea deloc din caricaturile lui ; frecventa tot felul de cercuri și, după spusele lui Sașo, fostul meu „nenea Elefantul", în care totuși aveam deplină încredere, era... „doar un singuratic"...

Domnișoarele din „*high-life*"-ul Academiei au reușit să-l aducă într-unul din „Saloane", ca să

le ghicească în palmă (la asta se pricepea grozav !).

Astrologia și chiromanția ocupă un loc deosebit de mare „în existența noastră de creatori", dar acum e mai la modă Weininger (cum dracu de-au reușit cu toții să-l știe !) și sinceritatea sexuală : se organizează adevărate turnee. Sofiika s-a strecurat într-una din aceste societăți, din curiozitate și sentimente egoiste. Cîteodată cred că dacă omul s-a subapreciat el însuși, apoi depune un supraefort ca să-și demonstreze și sieși, și celorlalți... contrariul.

Ioana-Ciolana a plecat în Germania (se spune că ar avea acolo un logodnic), iar Goya s-a întors din închisoare, chinuit, bolnav. Ca și cum nimic nu ar mai fi rămas din vitalitatea și sensibilitatea lui. Acuzația n-a putut fi dovedită și nici n-a fost exmatriculat ; dar acum era ca o pasăre rănită care-și tîrîie o aripă ; ședea inert în fața șevaletului și așa îl apuca seara. N-a povestit nimănui ce-a avut de suferit. Numai o dată cînd am rămas singuri după orele de curs, mi-a mărturisit pe neașteptate :

— Lua-l-ar dracu de om : de cînd m-am convins pe pielea mea că este o fiară, tot îmi vine să caut în el ceva curat — oare a mai rămas ceva curat în om, tu ce zici ?

— Da, i-am răspuns eu, convinsă ca o misionară, care, uite-acușica, va salva un suflet rătăcit. Există. Și astfel de oameni se luptă pentru o nouă orînduire, pentru o morală nouă...

— Ia mai lasă-te de... munca asta de agitație... Nu te cred. Omul ar fi un animal sociabil. Eu nu sînt. Prin urmare, nu sînt animal și, prin urmare, ar trebui să fiu respectat, dar ei mă umilesc.

Nu am trecere la oameni, ce să mă fac ?

Chiar a doua zi, Goya se năpusti însă în atelier, cu totul de nerecunoscut, bîlbîind de emoție :

— E și el aici. Printre noi. L-au numit să predea „cursul de nud". Acum este în curte și cîntă la fluier. Ieșiți să-l vedeți, dacă nu mă credeți !

Sofiika, mirată, spuse că-l cunoaște demult și că îi pare rău, dar nu vede la el nimic deosebit. Păsărica pestriță din Valea Trandafirilor rîse : „La fluier ? Eu prefer muzica de operă !" Pornirăm doar cîțiva inși.

Era tocmai așa cum ni-l imaginasem : un faun din secolul XX — aureolă de păr buclat deasupra frunții bombate, nasul cîrn, un chip neobișnuit. Ședea pe bancă, încotoșmănat într-un cojocel țărănesc, cu toate că ardea soarele ; lîngă el, bereta și-un toiag de răchită. În timp ce cînta, avea privirea visătoare, expresia — absentă. O liotă de studenți îl înconjurase strîns ; n-are turban, dar șade turcește, nu va vrăji o cobră care să iasă de sub beretă și să dănțuiască, dar este un adevărat fachir, care a hipnotizat întregul grup cu cîntecul lui. A sfîrșit cîntecul — și expresia feței i s-a schimbat. Ochii — atenți, vii — i s-au ațintit asupra cuiva (pe mine nu m-a luat în seamă !), continuînd parcă să scruteze cu un rînd de simțuri, pe cînd cu un alt rînd era întors spre lăun-

trul său, străin de lumea din jur. Unul din cunoscuții lui îl întreabă ceva în legătură cu Plevna. Se luminează brusc de-un zîmbet (are buze groase, dinți cu strungăreață), povestește, parcă sieși, despre un proces. Începe să mimeze succesiv participanții, judecătorul, avocatul, grefierul, femeia de serviciu, învinuitul, martorii. Un fel de „commedia del'Arte“ de-a noastră, naturalistă, cu haz, impresionantă, cu un singur actor în toate rolurile. Femeia acuzatului se jură, plînge, gesticulează. Avocatul uzează de toate chichițele, rostește replici grandilocvente ; fiecare martor își are expresia lui specială, părerile lui. Cel mai prost se arată a fi judecătorul, cel mai isteț — acuzatul.

I-am povestit tatei (tata susține că el mai și pozează !). Dar oricît ar părea asta de verosimil, eu eram convinsă că nu a făcut-o pentru nimeni din cei care-l înconjurau.

— Se pare că, în genere, el comunică arta sa oamenilor, nu direct, deși ei sînt de față...

Nu pot să-mi explic exact ce înseamnă acest „nu direct, deși ei sînt de față“. Nici altceva nu-mi pot explica : îl cunosc, cum s-ar spune, de-abia de ieri ; mai exact, nici nu-l cunosc personal, dar simt, în pofida marelui respect pe care i-l port, că de el mă leagă ceva vechi și foarte intim.

Am început să frecventez cu multă regularitate „cursul de nud“. Cu un preț greu : Inorogul, această stranie ființă mitologică, dă unele semne de gelozie și nu dorește să asiste și el la curs.

Pînă nu demult ocolit, acest atelier s-a transformat într-un fel de templu, unde acest comediant shakespearean, acest „vrăjitor, înțelept, mag pămîntean și ceresc, geniu și nebun“... stăpînește sufletele noastre, fără a depune nici un efort. Cîteodată toată seara nu scoate o vorbă, ca și cum și-ar aminti de-o melodie, urmărind-o pînă la sorgintea ei, plină de străluciri și umbre. Cel mai adesea se așază singur într-un colț și se repede deodată, cu înfrigurare, la blocul lui de schițe. Atunci, noi ne părăsim schițele, fiecare căutînd „să se strecoare“ neobservat în spatele lui, să vadă cu ochii săi cum se produce o magie cînd desenul, care pare atît de simplu, începe să capete viață. Bățul de chibrit, muiat în tuș, relevă spații nemărginite, conturează mase de pămînt, ceruri. O atingere a peniței redă întreaga făptură a unei fetițe încruntate, un accent pe mustăți confirmă obraznica încredere în sine a lui Bai Ganiu.

Alteori, nici nu-și scoate blocul de schițe. Stă pe gînduri cînd în fața unui șevalet, cînd în fața altuia, recitîndu-și versuri :

Mai bine-i să fii un biet copil sărac și cu minte
decît un rege bătrîn și bezmetic,
care nu vrea să mai primească sfaturi...

Omul ăsta poate totul ! Și-a vîndut sufletul diavolului ! Cu o simplă atingere recreează desenele noastre stîngace, le insuflă viață, deși, astfel, ele nu mai sînt ale noastre...

Pînă acum, nu m-a remarcat decît o dată. Mi-a smuls blocul din mînă, l-a răsfoit, și după

aceea a rostit așa, ca să fie auzit de toată lumea :

— „Ofelia, mai bine du-te la mănăstire !"

A rîs, e-adevărat, m-a bătut pe umeri, dar mie îmi venea să intru în pămînt de rușine. După aceea s-a oprit lîngă unul, Boby, un tip foarte „înfipt", cum spun ai noștri. Cochet, maniere de artist...

Privi blocul lui de schițe :

— Dumneata ce cauți aici ?

— Desenez...

— Nu desenezi, ci scopești.

— Eu învăț, rosti acesta cu glas rugător. Încrederea în sine căzuse în călcîie.

— Se-nțelege, omul învață. O sumedenie de lucruri se pot învăța : să brodezi, să împletești, să faci să bîzîie fel de fel de motorașe, dar să scrii, să cînți, să compui muzică, să desenezi — nu poți învăța, dacă nu te doare ceva, înăuntru, dacă nu simți că-ți place și te chinuie... Aici, nu văd nici o pulsație de viață ; numai rațiune. Snobism. În felul ăsta n-ai să-ți poți camufla pustiul sufletesc...

(Boby își strînse blocul, reuși să se-adune, arboră un aer de demnitate regală jignită și o luă din loc, hotărît. Pînă ce ajunse la ieșire, își revenise într-atît, încît trînti ușa în urmă. Pe toți ne-a trecut un fior, dar dascălul nostru parcă nici nu auzise.)

Mereu mă întreb : ce-l face atît de ciudat ? Mi se pare că în el există o mișcare sufletească nu giratorie, ci ondulatorie, ale cărei legi nu le poți

sesiza. Numai cîteodată e provocată din afară, de cele mai multe ori e urmarea unui șuvoi lăuntric, cînd mai tare, cînd mai potolit. Dar radiațiile lui ajung totdeauna la ceilalți.

Tăcu și trase din lulea.

— Aici la voi e un tineret capabil, entuziast! În schimbul puținelor învățăminte și cunoștințe pe care vi le dau, eu sorb din voi energia și încrederea că regimul acesta nu va putea niciodată afla un calapod pentru a croi suflete uniforme, iar dacă, totuși, ele există, și ni s-au urcat în cîrcă — fiindcă cei fără o valoare împlinită sînt totdeauna mai siguri de sine, și nu fac decît să ne încalece ! — voi știu că-i veți pune la punct, și abia atunci veți crea o artă liberă, autentică. Nu știu exact cum va arăta — dar nu va mai fi nici un cenzor care să vă însemne cu creionul roșu caricatura ; dacă veți fi nemulțumiți de ceva, veți exprima sincer acest lucru. Va veni timpul pentru toate.

Mai rămase mult pe gînduri. Nu mai desena nimeni. Și, deodată, relua, ca pe-o poezie :

Orice lucru are clipa lui prielnică
și e soroc pentru fiecare treabă de sub cer ;
vreme pentru naștere și vreme pentru moarte,
vreme pentru semănat și vreme pentru cules,
vreme pentru ucidere și vreme pentru tămăduire,
vreme pentru dărîmat și vreme pentru clădit,
vreme pentru jelire și vreme pentru veselie...

— Desigur că scrie versuri, i-am spus tatei. Astea au fost ale lui.

— Ecleziastul, capitolul trei, rosti tata.

„TABLOUL NEMAIVĂZUT"

Dintre cele mai ciudate, cele mai neobişnuite vise (şi să avem în vedere că şi eu cîteodată visez cu ochii deschişi !), voi ţine minte totdeauna acel vis despre „Tabloul nemaivăzut". Mi-l voi aminti cu toate amănuntele lui, ca şi cînd chiar acum m-aş fi trezit din el. Ghicitori de vise, spuneţi ce înseamnă ?

Ciudatul profesor (în vis chipul i se schimba în fiecare clipă, ca al unui vrăjitor), cînd zîmbind tainic, cînd înfricoşător de tragic, se-ntoarse spre mine şi-mi şopti :

— Acum te voi conduce la „Tabloul nemaivăzut". Să vii după mine şi să taci. Iar cînd vom ajunge acolo, să taci de asemenea ; în nici un caz n-ai voie să-l atingi, doar să-l ţii minte, dacă eşti în stare... Să nu cumva să pui mîna pe el !

La început am trecut prin locuri cunoscute — poienile şi potecile copilăriei mele. De aici urcam întotdeauna spre stejarul lui Pencio Slaveikov, pe urmă treceam prin lanurile de porumb, care foşneau toamna, pe urmă peste-un răzor (primăvara plin de viorele, iar vara de mărăcini)... iar de-aci încolo era „împărăţia necunoscutului".

Toate acestea luau altă înfăţişare la fiecare ceas al zilei. Spre seară, Vitoşa parcă venea din depărtare, mereu diferită în coloritul ei, pur şi simplu creştea sub ochii mei, pînă cînd soarele punea, după bunul său plac, o aureolă nemeritată deluşorului Liulin. Cîteodată, grămezile de nori negri şi albi aminteau scene de bătălie —

le priveam şi îmi închipuiam că sînt Ioana d'Arc, că voi da foc depozitelor de praf de puşcă, şi cu asta se va sfîrşi nu numai războiul de o sută de ani. ci şi toate războaiele din lume...

Acum, mă visam umblînd în urma lui prin domeniile mele de altădată, pătrunzînd apoi în „Împărăţia Necunoscutului". Ne strecuram pe sub coroanele joase ale pomilor cu foşniri metalice (dar trebuia să păstrăm tăcere, să nu atingem nici măcar o creangă !)

Chinuitoare şi îndelungată era această străbatere ; uneori îl pierdeam din vedere pe Vergiliul meu, lîngă care simţeam şi teamă, şi adînc respect ; apoi îl descopeream după norişorii rotunzi de fum ce se înălţau din pipa lui şi rămîneau nedestrămaţi în văzduhul irizat.

Deodată m-am pomenit înaintea „Tabloului nemaivăzut". Pe cel care mă călăuzise însă parcă l-ar fi înghiţit pămîntul. Dar nu am avut timp să mă gîndesc la el : stam împietrită în faţa a ceva imaterial, despre care ştiam că nu poate fiinţa aievea, sau că nu poate dura, că se va nărui la simpla vibrare a văzduhului mişcător...

Ce era în „Tabloul nemaivăzut" nu voi putea niciodată povesti. El însuşi era o vibraţie, transparenţă, văzduh multicolor. Dar înainte de a izbuti să absorb această inexprimabilă voluptate, viziunea s-a mistuit şi m-am trezit cu un strigăt de deznădejde.

P o s t - s c r i p t u m. *Mi-e teamă să recunosc, dar de atunci nu am mai avut o trăire estetică mai intensă, nici o asemenea gamă de senzaţii... Problema poate să fie clară*

pentru cei care studiază psihologia actului creator, pentru analiști. Cînd am conceput personajul Alisei, am ezitat între două posibilități obiective: să folosesc ca prototip propria mea persoană ori persoana unei pictorițe pe care o cunoșteam îndeaproape. În anii tinereții, o admiram, mi se părea a fi profundă și sinceră. Chiar și mai tîrziu exaltarea ce-o simțeam pentru ea s-a prelungit pînă la un moment dramatic din viața ei: a fost grav bolnavă și a trebuit să fie operată. Umblam impresionată în jurul patului ei. Ore întregi, după operație, a continuat să fie semiconștientă, să viseze, aiurînd, un anumit tablou care se îndepărta, chipurile, pe măsură ce se apropia de el. Surprinsă, am întrebat-o mai tîrziu cum arăta acel tablou:

— E un tablou nemaivăzut! îmi răspunse. E minunat, deși e numai vibrația aerului în mișcare...

Cînd și-a revenit de tot, nu-și mai amintea nimic. De cum i-am povestit visul meu, a spus că la fel fusese și tabloul acela și că a simțit chiar prezența Straniului. De-atunci, n-am mai ținut la ea: mi se părea că mă jefuise...

LET IT BE FORGOTTEN

Lucrurile groaznice se întîmplă parcă mai des decît cele frumoase. Mă temeam să nu-l pierd pe Inorogul meu și, deodată, i-am propus să ne despărțim.

Post-scriptum. *Desigur că a fost o reminiscență a rolurilor eroico-patetice pe care, odinioară, năzuiam să le joc. Sau, poate, o simplă cochetărie!*

M-am așteptat ca el să-mi ceară lămuriri, să nu se resemneze, dar... el s-a resemnat. (Dacă m-ar fi întrebat despre cauze, ce-i puteam spune?)

Ca să-mi recîștig demnitatea și să-mi recapăt încrederea în mine, am început să-mi reamintesc toate jurămintele făcute artei. Așa procedează fetițele de douăzeci de ani. Hotărăsc „să scoată" pe cineva din inima lor, să facă să-i dispară orice amintire...

Let it be forgotten!...

poemul Sarei Teasdale, de-o vîrstă cu bunica mea, părea că este scris anume pentru mine:

Să fie uitat cum se uită o floare
să fie uitat, ca un foc care a fost cîndva aur tremurător
să fie uitat, o, pe veci să fie uitat, lăsați —
nu vom îmbătrîni oare? Timpul este prieten milostiv.
Dacă cineva vă va întreba, voi spuneți-i doar:
e uitat, e uitat de mult de tot;
ca pasul uitat în zăpada uitată, ca floarea,
și ca un foc melodios... Timpul s-a dus în depărtare.

M-am închis în odăița mea, ca și cum aș fi vrut să mă îndepărtez simbolic de toate ispitele, și am repetat poemul cu o tristă însuflețire.

Odată, într-un moment de răutate, am săvîrşit ceva ireparabil : am rupt unica noastră fotografie. Fotografie făcută în grup în seara aceea cu adevărat de neuitat, de pe muntele înzăpezit, cînd mergeam fără zgomot, ca partizanii, şi ne-am sărutat numai o dată, pe furate, cu steluţe de zăpadă pe gene : după aceea, nici nu ne-am mai aşezat unul lîngă celălalt, dar „gîndurile ni se încrucişau", şi ceilalţi din grup ne priveau bănuitor cînd foşnea ceva pe lîngă ei.

M-am dezmeticit de-abia cînd am băgat fotografia în sobă. Ce vandalism ! Autodafe ! În mod inconştient, oamenii se lasă pradă unor sentimente josnice : „Şi-a pierdut stăpînirea de sine" — oare nu astfel sînt explicate nesăbuinţele omeneşti ? Dar poate oare conştiinţa să controleze toate pornirile care se iscă din haos ?

Post-scriptum. *Era prea devreme ca să-mi dau seama de sentimentul faptei mele. Canibalii mănîncă duşmanul ucis nu numai pentru că li se pare gustos, ci pentru că sînt încredinţaţi că puterea lui va trece astfel în ei. In momentele de grea cumpănă pentru tribul lor, mamele indigene îşi ucid pruncii şi îi mănîncă. Iar azvîrlirea în foc este o practică magică, un ritual...*

Pentru eroina mea, acţiunea aceea a fost numai un impuls spontan. (Să fi fost totuşi o pornire atavică ?) După asta ea se va căi îndelung pentru ceea ce a pierdut, pentru ireparabilul, la rîndul său generator de remuşcări.

Una din deosebirile fundamentale dintre mine şi eroina mea este că eu păstrez, păstrez cu anii scrisori, fotografii, obiecte — ei, da, iată şi acest manuscris. Cîndva, ele au avut conţinutul lor emoţional, pe care, cu timpul, l-au pierdut. Şi totuşi, încă le mai păstrez, le mai păstrez pînă cînd dispare din ele şi ultimul fluid. (Mi se pare că asta este o „tactică" mai grea, o auto-apărare mult mai chinuitoare.)

Lasă să fie uitat ! Dar nu era, dimpotrivă, devenea o revărsare de sentimente. Chipul se transforma, piereau problemele şi minusurile, rămînea doar frumuseţea tinerească şi deznădejdea pentru ceea ce am pierdut. Inorogul se transforma într-o făptură tot mai legendară.

Am început să-l desenez din amintire : îi reconstituiam, liniuţă cu liniuţă, frumosul colţ al ochiului, trecerea de nedescris a ovalului spre gît, profilul antic, zîmbetul melancolic, aureola de păr luminos...

Păgînismul trecuse, desenam cu osîrdie creştinească şi, cum nu reuşeam, cutreieram „locurile noastre", cu tainica nădejde că-l voi întîlni. (P. S. Satisfacţie adusă de suferinţă ?) Din nou era toamnă, dar o toamnă apăsătoare, umedă, în care firea se arăta indiferentă. Nu mai erau acele asfinţituri, nu mai erau foşnete în pomi. De cîteva ori, ca din întîmplare, m-am încumetat să trec pe lîngă căminul lui studenţesc... Cîndva, prin fereastra deschisă, ascultam gratuit „Simfonia a noua" ! Fereastra absorbea repetiţiile unei orchestre simfonice, dar odată cu imnul bucuriei, ne pătrundea şi frigul iernii, împiedicînd audiţia. Trebuia să ne îmbrăţişăm, să ne sărutăm şi, totuşi, să închidem fereastra. Oare atunci „Simfonia a noua" nu se revărsa din noi înşine ?

Pînă la urmă am îndrăznit să mă destăinuiesc : îl găsisem pe Proiko. M-a ascultat cu atenţie, dar...

(oare nu am devenit chiar și bănuitoare ?) mi s-a părut că ridică din umeri, malițios :

— I s-o fi propus să picteze frescele vreunei biserici, și se vede că a șters-o pe undeva, habar n-am unde...

Așa s-a dus prima iubire.

Nu-mi dădeam seama cu toată seriozitatea de sensul vieții, dar acum mi se părea că viața și-a pierdut sensul. Un timp am suferit, apoi am început să mă simt jignită : „A plecat fără să-mi spună !" Aproape că nu-l mai iubeam cînd îmi dădeam seama de asta. Încetul cu încetul, mîndria și demnitatea au înlocuit durerea. Și cu cît mai mult mă gîndeam la el, cu atît el se îndepărta de mine, ca și cum ar fi fost taina altuia, pe care mi-ar fi încredințat-o.

„Să fie uitat, să fie uitat pentru totdeauna !..."

GUERNICA

Odată Barbălungă mi-a arătat o reproducere după „Guernica". Atunci n-am înțeles aproape nimic : pete sfîrtecate, fragmente de figuri, un cap de cal rînjind... Cunoșteam epoca „albastră" și epoca „roz" din creația lui Picasso, auzisem că devenise cubist, (îmi închipuiam acest lucru cu totul ad litteram, ca pe niște linii stereometrice). Barbălungă nu era un adept al acestei școli, dar susținea că în ea „există multă armonie, opunere rațională la mișcarea fauvistă", iar despre „Guernica" repeta în maniera lui cunoscută .

— Uite-l cum a găsit... a găsit simbioza între rațional și emoțional. Aici deformarea... deformarea este mijlocul lui fundamental de a insufla groază.

Trebuie să recunosc cu toată sinceritatea că nu-l înțelegeam pe deplin.

Unul din primele bombardamente a făcut din tabloul „abstract" unul pe deplin concret : în livezile cu vișini din cartierul nostru au lansat bomba americană. Mai curînd curioși decît speriați, ne-am dus să vedem ce se întîmplase. Pe drum, dintr-o groapă imensă de pămînt proaspăt răscolit, se vedeau bucăți dintr-un cal înhămat la o căruță. Trupul căruțașului, transformat într-o grămăjoară informă, era acoperit cu ziare.

Războiul trecuse de mult frontierele „împărăției", dar pentru mine de-abia acum devenea realitate. Tulburea imagine despre Spania, unde luptase și fratele lui Spaimaurșilor, a căpătat contur concret. Numai că nu mai puteam, ca altădată, să transform înspăimîntătorul în comic...

Înainte de a fi nevoită să se stabilească într-un fund de provincie, draga mea „comisară", Ester, m-a rugat să am grijă de o fată care „este foarte nenorocită, părinții ei mor de foame, ea nu are mijloace de trai și nici locuință la Sofia". Fata mă va căuta acasă : o cheamă Vasilka.

Dar nu o chema așa, ne cunoșteam demult, din acțiunile studențești, însă trebuia să ne facem că nu ne cunoaștem, și să-i spun Vasilka. Înaltă, cu ochi luminoși, frumoasă, îmi părea mai potrivită pentru ea profesiunea de actriță. Deocamdată, Vasilka era ilegalistă și condamnată

la moarte. „Deocamdată nu am buletin cu adresă", îmi spuse ea.

Din cînd în cînd dormea la noi. Ai mei știau că este „o colegă ce-a rămas fără locuință". Avea o foarte mare poftă de mîncare, cu toate că era nespus de sfioasă (se vedea că se descurcă de azi pe mîine, la întîmplare) și, cu nespusă plăcere, asculta muzică și versuri.

Burghezia a creat arta, sau, mai precis, a dat mijloacele pentru crearea artei ; noi o vom folosi, însă mai tîrziu ; acum ne sleiește... În vremurile astea cîinești, toate gingășiile, duioșiile și artele sînt contraindicate.

Față de Vasilka simțeam că mi-e rușine pentru faptul că am avut o dragoste, un cămin, că am învățat. Mi se trezea o antipatie față de Cuculeț, de ifosele mic-burgheze, de desen, o antipatie față de toți oamenii pasivi, care-și apărau pielea, cumpărau alimente la bursa neagră și se aprovizionau parcă pentru un „mai tîrziu", ce în închipuire nu era prea depărtat...

Antipatie ori exaltare — oare toată viața mea voi oscila între aceste extreme și mă vor năpădi cînd valuri de repulsie, cînd valuri de entuziasm ? Se înțelege că ar fi fost simplu să fie așa. Mi se pare că, între cele două extreme, se aciuise acum o frică, ce se transforma uneori în groază : groaza să nu fie prinsă Vasilka. (Îmi trecea prin fața ochilor soarta lui Toșko !) Mi-era teamă să mă îndoiesc de devotamentul meu, și mai ales : dacă mă vor prinde și mă vor tortura, voi putea să rezist ? Cîndva, mă băteam cu băieții și nu scînceam, oricît mă durea, dar eroismul are alte

legi și ele nu au nimic comun cu încăierările din copilărie.

Nici la cursuri n-aș putea să spun că toate mi-ar fi mers ca înainte. Îl desenam pe Bachus sau pe Ioan Botezătorul, sau numai nuduri și torsuri. Ne poza un unchiaș cu mustăți roșcate, răsucite ca niște colăcei. Era caraghios. Cuculețul cerea să-l redăm cu cît mai multe amănunte, în primul rînd la cap, ochi, sprîncene, nări, dar pe cînd înainte el era încîntat de propria-i voce și de manierele sale elegante, acum parcă se trezea, căsca, se-mpleticea la vorbă. Era atît de înspăimîntat, încît a evacuat în primul rînd nudurile și portretele, operele sale, bine ambalate, într-un loc ferit de primejdii din provincie (Poate numai Gioconda să fi fost astfel ambalată !), iar el, cu toate că ținea mult la ținuta sa, purta ghete cu talpa groasă și o geantă mare, „de moașă", în care avea diverse obiecte „pentru orice eventualitate, *n'est-ce pas* ?" Gata să fugă la primul șuierat de sirenă.

Kolio fusese mobilizat : Goya era bolnav și nu venea la cursuri. Rămăseseră doar trandafiriul Oto și Patănsoare ; eram o mînă de fete. Sofiika locuia la Ciamkoria și venea din cînd în cînd să prezinte vreun număr senzațional de atracție și să invite pe profesori la un *„week-end"* la munte :

— Și la Ciamkoria se pot trăi momente plăcute !

Ptiu ! și eu, care cîndva o compătimeam !

Proiko își făcea armata și nu da pe la Academie. De asemenea și Ciorto. În grupa noastră erau cîțiva noi veniți : Oto le da instrucțiunile.

Fiecare știa ce are de făcut. Eu lucram, cam cum mă tăia capul, la „tipografia“ pe care o ascunsesem în podul nostru.

Dintr-o dată se vădi că viața are un sens! Devenise dramatică, misterioasă. Vasilka îmi aducea materialele pentru ziarele ilegale „Mladejka iskra“ și „Rabotnicesko delo“, materiale pe care trebuia să le dactilografiez pe matrițe, la mașina de scris a tatei. Tata se făcu a nu înțelege :

— Ce tot bați toată vremea ?

— Mă muncesc cu un mic roman...

— Un mic roman ? Nu cumva „Război și Pace ?“ Cînd îl vom citi ?

— După victorie.

Interesant om e tăticul meu. Vechi conspirator și în același timp sentimental, temător, sfios. Mi-e frică de această moștenire, de aceea și caut să fiu mai tare, mai dîrză.

HARTA BULGARIEI

Nenea Elefantul mi-a propus să fac o treabă complicată : o mare hartă economică a Bulgariei pentru unul din pavilioanele Tîrgului de Mostre, pe care s-a angajat să-l decoreze. Harta trebuie lucrată în tempera. Teoretic, cunosc tehnologia. Mă apuc de lucru, trasez granițele și județele, punctez mărunt localitățile, las loc pentru embleme, pentru produsele locale — porcine, păsări, vite cornute, porumb, grîu, viță-de-vie... Apoi încep să colorez. A doua zi, culorile se

cojesc ca tăițeii. Adevărată muncă de Sisif. Ceva șchioapătă, și anume, tehnologia. Duc harta protectorului meu.

Nenea Elefantul a fost totdeauna în închipuirea mea un personaj atotputernic. În anii de școală, cînd mă pasiona mitologia, îl socoteam un titan. Acum nu mai este nici titan, nici Elefant, nici „nene“, ci, simplu, Sașo, ceea ce sună aspru, îmi provoacă remușcări și mă stinghereşte, ca și în fața lui Spaimaurșilor, care a devenit „bat“ cu apostrof — prescurtare de la „batka“ [1] — jumătate respectuos, jumătate-n glumă.

Stă Sașo și privește rezultatul ratat al muncii mele, apoi clatină din cap cu deznădejde :

— Toată harta ta crapă și se cojește. Cu lipituri mărunte și cu retușuri nu poate fi reparată. Trebuie complet refăcută, pe-un grund nou. Vezi și tu, nu-i așa ? și rîde. Afară de asta, fă-o mai rozalie, mai dulceagă, pentru ca atunci cînd va fi expusă la Palatul Expoziției și va veni ministrul să o vadă, să zică : „Bre, ce viață fericită am oferit poporului nostru ! Nu are de ce să se plîngă. Tragem pielea de pe el, îl jefuim, nemții îi iau porcii, păsările, grîul, tutunul, iar el învîrtește hora lui haiducească și rîde de-și arată toți dinții !“ Ei da, uite, friza asta va fi pusă dedesubt, sub hartă !

Pe friză, stilizați ca tăieturile făcute de copii din hîrtie lucioasă, băieți și fete joacă strîns înlănțuiți „hora pe loc“.

[1] Taica (rus.).

E și caraghios, și trist că un mare pictor este nevoit să execute asemenea neghiobii, ca să-și cîștige pîinea.

Fac sul harta economică a Bulgariei.

— Și haide, surioară Hristova, că de duminică într-o săptămînă începem s-o montăm ! Încearcă, hai, cu salbele de aur... doar știi bancul cu salbele...

Bulgaria a început să ia proporții în visele mele. S-a transformat în niște coșmaruri geografice, în care se învălmășesc orașe și sate, plecate dintr-un capriciu de-acolo unde fuseseră așezate... Purceii guițau în furgoanele unde erau închiși, se auzea un sălbatic cotcodăcit de găini... Mă trezeam în zori din idilica „arie" a rățoiului Izidor — o podoabă de orătanie din curtea noastră. Apoi începea „lătratul" din cazarma germană de pe deal.

Harta sta întinsă pe podea și se usca precum tăițeii. Amestecam din nou emulsiile și, așezată turcește, mă aplecam peste ea.

Rămasă tot fără locuință, Vasilka se învîrtea neliniștită, pe lîngă mine, apoi, spre seară, a ieșit în oraș, și la întoarcere, m-a găsit aproape în aceeași atitudine. Mi s-a părut că am descoperit greșeala : tempera nu suporta atîtea suprapuneri... Mi-a venit să urlu cînd cineva a ciocănit discret în ușă. Înfiorată, cu gîtul uscat, privesc pe ferestruica de la scară : Ciorta !

Nici nu știam că mai e în Sofia : nu mai dăduse nici un semn de viață. Ai mei, slavă Domnului ! nu auziseră ciocănitul. Am ieșit să-i deschid.

— Te-aș ruga să mă primești... în vizită... barem pe-un ceas.

— Da, dar am acum la mine o colegă... Trebuie să te trimit în pod...

— Nu-i nimic... Ți-e neplăcut să mă prezinți ? Surîsul diabolic, puțin intimidat. Aceeași strungăreață, semn de noroc. Aceeași privire atentă, concentrată.

Am izbutit să înregistrez toate astea mai mult mecanic, pe urmă chiar m-am mirat cum de le-am zărit pe întuneric. De frică, mi se tăiaseră picioarele.

(O, acel pod vechi, care acum nici nu mai există, dar își are „locul său ideal" în conștiința mea !)

L-am instalat cum am putut, pe întuneric. L-am prevenit să nu se miște, deoarece casa noastră e din paiantă și se cutremură toată la orice mișcare. Am coborît apoi să iau ceva de mîncare din bucătărie. M-a auzit mama și a venit. Știam că, dacă i-aș spune, s-ar speria mai rău decît mine și ar putea chiar să facă o boacănă. Nu-i voi spune nimic.

Dar ea s-a uitat la mîinile mele, pe cînd tăiam pîinea :

— Asta-i toată rația noastră. Pe vremuri făceai firimituri ca să dai la vrăbii, și acum, cînd nu mai e de mîncare, e de necrezut cît de mult ți-a crescut pofta de mîncare...

— Pun și pentru Vasilka, spusei eu. Pleacă în curînd la țară. Desigur că ne va trimite de acolo un colet cu fasole și făină. Ce, pentru o rație te pui ?

Dar mama mă privi de-astă dată în ochi.

— Cum te-ai făcut... de verde la față... Nu te ia cu friguri ?

— Ei nu, că mă plictisești ! N-am nimic...

Urma ceea ce era mai greu : ce să-i spun Vasilkăi ? De ea nu mă puteam ascunde.

Mi s-a părut că Vasilka zîmbește altfel decît de obicei. Apoi, deodată, deveni severă.

— Ești sigură de el ? Îți dai seama ce-ai putea să provoci ?

— Sînt mai sigură decît de mine... El este...

— Taci ! I-ai spus cine sînt eu ?

— I-am spus că ești o colegă...

— Ce prostie ! Doar el îți cunoaște toate colegele ? !

— El e foarte... discret... Mă încurcasem rău de tot.

— Nu-i nimic... Adu-l aici, spuse Vasilka. Numai să nu intrăm în vreun bucluc.

M-am strecurat, cu picioarele tremurînd, în pod. M-am oprit o clipă, să mă obișnuiesc cu întunericul. Chepengul luminatorului era acoperit cu placaj. Dar eu cunoșteam podul în cele mai mici amănunte : la stînga, coșurile împletite de nuiele, cu vechituri ; deasupra mea, agățate de grindă — tăvile de la bunică-mea. Fotoliul desfundat e tocmai în fund, între cele două lăzi cu cărți... Și tocmai acolo se ghemuise un... „Ciort". Deodată mi s-a părut chiar hazliu : în această amestecătură „burgheză", în jilțul străbunicului — un „Ciort" !

— Haide, i-am spus, vino dincolo, să mai sporovăim... Prietena mea e foarte sfioasă... Să nu te legi de ea ! Și ia seama să nu lovești ceva...

— Dar eu ce ți-s ? mă luă pe neașteptate Ciorta.

— Tu ? am încremenit eu, cuprinsă de-un sentiment care se ascundea în adîncul inimii mele.

— Nu-i nimic, nu-i nimic ! O să ne descurcăm noi cumva...

De-abia cînd l-am condus în camera mea, am observat că este îmbrăcat în haine de ofițer, cu pelerină. Din liniștea pe care am zărit-o o clipă pe fața Vasilkăi, am înțeles că ei se cunosc, dar nici unul nu s-a trădat.

Îl priveam cum adună firimiturile din cina cea modestă și căutam să nu le arăt cît îmi este de frică și cît sînt de emoționată, dacă nu de altceva, măcar de încrederea lor în mine, o prostuță.

Ciorta se prefăcu că vine pentru prima oară :

— Foarte frumoase cărți, de unde le aveți ?

— Cele mai multe de la tata... Burghezia, nu știți ?

— N-am spus asta ! Am spus numai că sînt intelectuale...

Nu-mi place să-mi amintesc de gluma mea de altădată, cînd l-am numit „conspirator tipic", tocmai acum, cînd e un adevărat conspirator.

Vasilka spuse pe neașteptate :

— Mie mi s-a născut un frățior — închipuiți-vă ! Nici nu l-am văzut încă. Era cît pe-aci să se trădeze. Părinții mei sînt în provincie... Mama va avea o jucărie la anii ei bătrîni. (Sînt sigură că voia să spună „o consolare" !)

— Și eu am doi frățiori, și nu ajung nici să-i cunosc mai bine, nici să fac ceva pentru ei. I-am lăsat în voia soartei...

Îmi vine greu. Frăţiorul meu doarme jos în pătucul lui ; cărţile acestea, aceste lucruri ale mele, casa, deşi din paiantă, totul mă deosebeşte de ei, pe nesimţite, dar, cîteodată, ca acum, de pildă, foarte puternic.

— Hai să citim cîteva versuri, vreţi ? Aceasta este cea mai mare plăcere, pe care şi-o permite, din cînd în cînd, Vasilka. „Cei doisprezece..."

Cu cîteva zile înainte am ieşit din Sofia, şi iată ce s-a întîmplat : Ca să fie mai romantic, am rămas să dorm într-o căpiţă de fîn... Era cam frig, trebuie să recunosc, dar nişte stele...

— Pe mine mă năpădeşte poezia în momentele cele mai nepotrivite ! spuse Vasilka. De exemplu, odată, în celulă. Pricepusem că nu au nici un fel de dovezi, eram foarte afectată şi mă purtam extrem de provocator. Cînd m-au închis în celulă, am început să declam. L-am recitat pe Botev în întregime... Dar cu atîta sentiment, încît, dacă m-ar fi auzit nişte specialişti, m-ar fi angajat la Teatrul Naţional.

— Eu nu ţin minte versuri. Îmi plac, dar nu le ţin minte. Şi m-am ocupat şi eu cu asemenea fleacuri (Era vizibil că în acelaşi loc !)... Odată, de pildă, cu un purice. Puteţi rîde cît vreţi. Măsuram parabolele salturilor lui. L-am lăsat să se înfrupte din sîngele meu şi nu pentru că nu aş fi putut să-l prind, dar ce m-aş fi făcut fără el... Dar în loc de versuri, n-am putut face altceva ! aruncă o privire pe ultima hartă conturată, dar încă neterminată : harta Bulgariei. Ia dă-o încoace !

— Trebuie să fie lucrată cu multă grijă ! am spus eu ca un patron exigent. Curat şi precis.

— Imediat. Vom lucra ca duhurile din basme. Şi într-adevăr lucrul a început cu îndemînare şi pricepere, vădind o practică îndelungată. Aruncase tunica lui de ofiţer : sta cu părul vîlvoi, concentrat. Nu-l mai interesa nimic.

Se oprea din cînd în cînd, se depărta, înclina capul pe-o parte :

— Măicuţă Bulgarie ! Aşa-mi vei fi numai după două cincinale ! şi purcei, şi pui, şi din cişmelele tale va curge lapte şi miere, vei fi şi înverzită şi îmbelşugată... Minunată ! Eu voi desena atunci numai peisaje : sinteze ale picturii, poeziei, muzicii.

Harta progresează. Eu „adaug" marea : şuviţa galbenă a ţărmului, cele trei brîuri albastre ale apei...

Vasilka se ghemuise pe sofa cu „Maestrul declamator" în mînă şi expresia feţei îi trăda euforia lirică.

Pe neaşteptate, Ciorta se uită la ceas şi se-ntoarse spre ea :

— Ei, ridică-te, e timpul să plecăm, că am uitat de toate !

Poate că primul om, dacă şi-ar fi văzut zeii săi în carne şi oase, i-ar fi privit tot aşa cum i-am privit eu pe cei doi pierzîndu-se împreună în noapte.

BOMBARDAMENTUL

Cîteva zile mai tîrziu, minunata mea prietenă se întoarse la noi „ca şi cum nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase". Aducea, învelit

într-un ziar, un „Anzug"[1] enorm, cică „suflat de la nibelungii cu ochi albaştri". Pleca într-o staţiune de iarnă şi dorea mult să-şi coase ceva potrivit pentru munte. De data asta m-am dumirit... Ne-am apucat febril de lucru, să-l transformăm într-un pantalon „golf". Tot timpul m-am reţinut s-o întreb despre Ciorta, ca să nu-i trădez cît de mult mă impresionase conspirativitatea lor, aşteptînd ca ea să-mi destăinuie cîte ceva. Însă Vasilka tăcea. Mama, care sta tot timpul pe lîngă noi, se aşează să tragă ea cusăturile la maşină. Apoi a venit vecina Numaisăntreb. Mama a reuşit s-o ducă în bucătărie, iar Vasilka a şters-o cu „golful" neterminat.

După aceea au început să urle sirenele. Schimbat la faţă şi cu vocea schimbată (cînd voi deveni oare şi eu fricoasă ca el ?), tata se întoarse gîfîind de pe undeva şi o zbughi spre tranşeea din spatele casei. Insista să ne ducem cu toţii acolo, dar noi am refuzat. Se auziră vecinii ţipînd ; au smuls din pătuţul lui copilaşul de şase luni, care dormea, „Numaisăntreb" năvăli cu ei într-o casă mai solidă — era atît de curioasă, că nu s-a îngrijit să-şi adune măcar proprii ei copii.

Mama a intrat şi ea în panică. A hotărît să ne ascundă, pe mine şi pe fratele meu, sub scara de la pivniţă, şi să ne pună pe cap cîte-o tingire de aramă, spoită. M-am privit în oglindă şi-am chicotit : eram leit personajul lui Rembrandt „Omul cu coif". Am reuşit să scap din

---

[1] Costum (germ.).

mîinile mamei şi să mă uit prin ferestruica bucătăriei, spre nord. Cînd sînt cu totul detaşată, nu mi-e frică. În clipa următoare, cînd am auzit uruitul greu, care se apropia, m-a cuprins chiar un fel de neobişnuită răscolire, un delir sălbatic. (De ce mi se tot pare că reacţiile la bucurie şi la frică sînt înrudite ! ?) Tocmai atunci stolul negru şi întunecat zbura foarte jos, am văzut cum li se cască pîntecul, am văzut cum cad bombele... Într-o clipă, geamurile s-au făcut ţăndări ; presiunea aerului m-a proiectat înapoi...

Cînd a sunat încetarea alarmei, am dat fuga după tata, în tranşee. Mai şedea ghemuit, cu ochii strînşi, nici viu, nici mort. Eram pur şi simplu furioasă pe el. În zadar încerca să-mi explice că raţiunea lui este nevinovată de aceste reacţii ale autoapărării. Îşi mai trăise o dată moartea, pe front : fusese acoperit cu pămînt, la explozia unui proiectil...

Numai cu zece zile în urmă arseseră vechile depozite militare îngropate la marginea oraşului : acolo unde, în anii copilăriei, fusese limita cea mai îndrăzneaţă a ştrengăriilor mele. Toată noaptea ascultasem detunăturile ; casa noastră de paiantă se zguduia, căzuse tencuiala, se strîmbaseră pînă şi tocurile uşilor şi cadrele ferestrelor. Mi se părea mai curînd straniu. În cealaltă parte a oraşului, către gară, izbucneau flăcări roşii-portocalii şi de purpură — luau foc alte depozite militare — iar eu am stat la fereastră, pe scări, pînă a venit mama să-mi amintească :

— Ce te tot desfeţi ca un Nero ! ?

(P o s t - s c r i p t u m. *Nici azi nu-mi pot explica mecanismul acestei oribile beţii stîrnite de priveliştea cumplită... Desigur că este o stare biologică : „sînt teafără în acest cataclism", dar simţurile recepţionează totul, lucid, ca pe un spectacol gigantic.*)

După încetarea alarmei, am izbutit să mă strecor din casă şi, alergînd pe străzi desfundate şi printre şine îndoite, ocolind gropi şi automobile turtite, am ajuns la Academie.

În curte se căsca un crater imens. Sclavul lui Michelangelo căzuse şi el, cu faţa în jos. Atelierele semănau cu ostaşii cu ochii scoşi ai ţarului Samuil.

M-am întors pe jos, sfîrşită de emoţia celor văzute şi de oboseală şi am aflat că despre vecinii noştri nu se ştie nimic. Casa solidă în care s-au adăpostit se transformase într-o grămadă de cărămizi şi bucăţi de tencuială. Tatăl familiei, rămas teafăr ca prin minune (se aflase în oraş), se învîrtea acum năucit prin casa pustie unde mai mocnea focul din soba de bucătărie ; pe jos mai era o mănuşă de copil mic ; pătuţul mai păstra urma trupuşorului său... Nu se întorsese acasă nici Numaisăntreb.

Întreaga după-amiază şi noaptea întreagă am cercetat spitalele şi morga, în speranţa că poate, înainte de explozia bombei, au apucat să fugă mai încolo, sau au fost răniţi. Ne uitam cu atenţie la oamenii pansaţi, întrebam, ridicam cearşafurile.

În dimineaţa următoare, ne-am întors la adăpostul dărîmat. Se scoteau morţii, se orînduiau unul lîngă altul. Pe feţele lor descoperite, calme, zăpada nu se mai topea. Numai pe buzele copilaşului, cald încă de mîngîierile mamei, cădeau şi se mistuiau fulgii de zăpadă.

Cu mintea rătăcită, vecinul luase un aparat de fotografiat, ştergea cu mîneca feţele morţilor şi-i fotografia.

CRONICĂ DE PROVINCIE

Cursurile Academiei au fost, bineînţeles, suspendate. O parte din studenţi s-au evacuat într-un sat, lîngă Sofia. Ai mei au fost categoric împotrivă. Din nou, acea frică păcătoasă !

În panică, ne pierdurăm unii pe alţii. Spaimaurşilor se retrăsese într-un cătun de şopi. Prietenul lui — Poetul, fusese arestat de cum s-a întors la locul lui de baştină. Nenea Elefantul trăia într-o vilă dincolo de Vladaia. Regizorul fugise cu iubita tocmai în Egipt ; iar noi, după îndelungi peripeţii, ne-am pomenit în tîrguşorul balcanic, cunoscut din copilărie, unde pe vremuri ne făceam vacanţele de vară între vii.

Încă nu despachetasem boarfele, cînd, în plină zi de astă dată, pe un cer hibernal de argint şi azur — bombardierele au trecut deasupra tîrguşorului. Speriaţi, oamenii s-au năpustit ca o turmă spre trecătorile muntelui, împînzite de peşteri. Dar încă în timp ce se căţărau către prima strîmtoare, am auzit zgomotul crescînd al motoarelor : stolul se întorcea dinspre nord.

Am ieşit în curte, — înlăuntru, lumea şedea încă la masă — am ridict ochii. În clipa următoare au explodat primele bombe, şi mîna tatălui meu m-a împins brusc sub saivan. Totul în jur se topi într-o pîclă groasă, cu un zgomot asurzitor. Pînă să mă dezmeticesc, avioanele trecuseră. Pe alocuri, orăşelul ardea. Aerul era îmbîcsit de praful de var, de pulbere, de funingine. S-a iscat o panică de neînchipuit, groaznica psihoză de masă. Toţi rămaşii în viaţă fugeau... Drumul îngust din trecătoare era presărat de cadavre ; ca un şuvoi de peşti se înghesuiseră unul într-altul, stăpîniţi numai de instinctul autoconservării.

Homo sapiens se întorcea în peşterile strămoşilor săi.

Cîndva, pe cînd veneam în vacanţă, avusesem aici mulţi prieteni. Printre ei, unii cu aceleaşi idei ca şi mine. Vara, la cositul fînului, pribegeam nopţi întregi printre vii, organizînd serbări zgomotoase. Toată copilăria mea era îmbibată de parfumul de lăcrămioare : acea mare de lăcrămioare de pe drumul ce duce spre micul han.

Acum, cei de vîrsta mea erau ostaşi. (Se spunea că „toată cazarma se ridicase şi plecase în frunziş." [1]) Jandarmeria scotocea prin toate hăţişurile ; garnizoanele nu prea mai permiteau plimbările. Pe şosele nu mai zdrăngăneau căruţele vesele ale viticultorilor — acum duduiau tancurile, iar noaptea, cînd proiectoarele, aidoma unor degete nesigure, pipăiau cerul întunecat, dinspre România se auzeau detunături.

[1] Trecuse la partizani.

Iar cel mai bun prieten al tatei şi al mamei — un medic renumit şi iubit de toţi — zăcea de cîteva luni la siguranţă, supus unor groaznice torturi. Nimeni nu ştia precis de ce era învinuit : unii susţineau că la el acasă a fost găsită o staţie de radio-emisie, alţii, că-i aproviziona cu medicamente pe partizani şi că se ducea chiar el să-i îngrijească... Peste toate grijile noastre se adăuga şi spaima stîrnită de arestarea lui.

Ne-au găzduit nişte oameni buni, inimoşi : meseriaşi cu o mulţime de copii — un adevărat patriarhat. Ne-au instalat în două cămăruţe nefolosite, în casa întunecoasă, rămasă încă de pe vremea turcilor, pe malul gîrlei.

A început o perioadă cumplită din viaţa noastră. La fiecare semnal de alarmă al sirenelor, fugeam să ne ascundem prin peşteri şi mori părăsite, stăteam să îngheţăm acolo cu ceasurile şi ne întorceam sleiţi de puteri şi enervaţi.

Cu toate acestea, neobişnuita noastră situaţie mi se părea suportabilă. Cel mai chinuitor pentru tata, care se întreba cum să facă faţă nevoilor, şi pentru mama, care deodată se pomenise într-un fel de „vid", singura ei ocupaţie fiind acum gospodăria. Nu se simţea în apele ei. Cît despre frăţiorul meu, acesta era de-a dreptul fericit : nici un fel de şcoală, numai joacă. Curînd se transformă în joacă şi fuga spre adăposturi, căci bombardamentul nu s-a mai repetat şi panica şi-a pierdut puţin cîte puţin sensul ei cumplit. Dar şi pentru mine exilul forţat se schimbase în plăcere :

aveam timp liber cît pofteam, ca o pisică vagabondă care se fîțîie pe unde vrea. Una din preocupările mele era să scriu scrisori. Războiul în genere a stimulat acest gen desuet. Descriam totul sincer, în formă epistolară ; o cronică inutilă a vieții tragic de simple pe care o duceam. (Nici un rînd de la Inorog ! Ieșit cu totul din viața mea, cu toate că mă gîndesc la el atît de des !)

Nu m-am plictisit niciodată : plictiseala mi se părea a fi o boală necunoscută și antipatică. Cu toate astea mama susține că, atunci cînd eram mică, nu știam ce să mai fac și întrebam mereu : „și acum ?“ Mi-amintesc vag de așa ceva, deoarece păpușile nu mă atrăgeau. Mă tenta mai mult să frămînt lutul, să cotrobăiesc cu un bețigaș prin băltoace și să mă cațăr prin pomi... Adolescența mea s-a consumat în gelozii, ambiții, imitații... Cînd mă gîndesc numai la cît mă fandoseam și mă chinuiam să par originală, mi-e pur și simplu rușine. Și ce vanitoasă eram ! Dar să nu vorbim despre vanitate : ea nu m-a părăsit nici astăzi... Am transformat o pălărie veche a tatei, cu borurile mari, și acum mă plimb prin tîrg ca o pariziancă.

Mi se limpezește ideea abstractă de „popor“. De fapt, abia acum am înțeles cît e de complexă. Noi toți comunicăm în aceeași limbă. Deosebirea în felul nostru de viață ne face, într-adevăr, să gîndim deosebit — ea constituie o treaptă sau mai multe, multe trepte ale dezvoltării noastre (dar ale dezvoltării sau ale unei stagnări ?!). Noțiunea obștească de popor este primul lucru pe care-îl învățăm încă din copilărie. După aceea urmează cea de „națiune“, „patrie“ : mult mai concrete, mai precise. Dar ce este un popor ? Nu este nici o categorie socială, nici identitate morală. Se spune că suferința îi face pe oameni înțelepți, iar îndestularea (se înțelege că nu cea morală, ci materială !) îi preface în porci.

Aici, deodată, ne-am trezit ca picați din cer, în întunecatele ascunzișuri ale unor ifose micburgheze. Acești minunați oameni mărunți care vorbesc cît e ziua de mare despre cîtă sare trebuie pusă la murături, sau ce fel de condimente în sarmale... Bulgari sănătoși, respectabili, patrioți. Ospitalieri, amabili, sinceri, fără pată. Nici nu pot găsi epitete suficiente pentru ei ! Chiar și idealurile lor nu se deosebesc prea mult de ale noastre — au aceleași vederi politice ca și noi — ajută și sprijină. Primitivismul izbucnește însă cu totul pe neașteptate, nefiresc. Ieri, proprietarul nostru a cumpărat o jumătate de vițel spre a-l revinde la bursa neagră, dar cel care i-l vînduse l-a înșelat cu un kilogram și șapte sute de grame.

— Spurcăciunea ! Tîlharul ! Îi arăt eu lui ! amenința el, înjurîndu-l.

— Cînd se va schimba regimul, și femeile vor deveni egale în drepturi cu noi, cum o să le mai stăpînim ? întreabă bărbatul fiicei proprietarului : e de-o gelozie sălbatică.

— Vor trăi și vor munci cu altă conștiință, spune tata.

— Dar vor munci separat : femeile cu femei ? Sau...

— Ei, asta-i ! intră în vorbă mama. Unde s-a mai pomenit așa ceva ? Fiecare va lucra unde-i e locul, ce să se mai separe femeile de bărbați !

— Atunci, am feştelit-o ! spuse cu disperare omul nostru, tovarăşul nostru de idei.

El şi la mine se uită chiorîş, deoarece i se pare că sînt „o emancipată" ; totuşi se poartă cuviincios, chiar galant, cu atît mai mult, cu cît îi fac portretele familiei, dinadins idealizate. „I-ai zaharisit !" mi-ar fi spus bietul Goya.

Dimineaţa desenez, după masă citesc. Pentru prima oară în viaţă fac ceva foarte sistematic pînă şi alegerea lecturii : Balzac, Tolstoi, Dostoievski. (Se va naşte oare un scriitor mai mare pe lumea asta ?) Iar cînd citesc din Ilf şi Petrov, chicotim în colectiv. „Sofioţii ăştia au căpiat din cauza bombelor !"

La început, în plimbările la care ne obliga mugetul sirenelor, natura nu mă atrăgea. Pămînt noroios, răscolit, Balcanii mereu ascunşi în negură. Dar într-o dimineaţă mai senină, am încercat să desenez un peisaj. N-am reuşit. Însă tocmai peisajul era ceea ce îmi oferea natura. Eu îl copiam sau, mai exact, îl imitam. Dar el nu constă în aşa ceva. Cu mijloacele de care dispui, trebuie să exprimi dispoziţia sufletească pe care ţi-o inspiră (sună cam pretenţios) momentul respectiv. Întocmai ca în muzică. Îl explicam tatei şi el nu înţelegea, fiindcă pentru el natura este o fiinţă vie. Nu-l pot contrazice, e însă mai bine că nu sînt ca el. Mi se pare că e demodat „să conversezi cu izvoarele", să „traduci foşnetul frunzelor", şi, în acelaşi timp, să fii atît de fricos. Primul lucru s-ar mai ierta, dar frica — nu. Tata o ia la goană la fiecare alarmă. La început, ne duceam împreună ; ziua era chiar plăcut. La marginea unei mori părăsite, observam natura, care încă se făcea că doarme. Noaptea însă era pur şi simplu cumplit. Aţipeam din mers şi mă trezeam de frig. Odată, tocmai era ziua mea de naştere, am refuzat categoric să ies — voiam să dorm, fie ce-o fi ! Mama, tata, frăţiorul s-au îmbrăcat repede. Tata a pornit înainte, apoi s-a întors, m-a îmbrăţişat, de parcă-şi lua rămas bun, şi mi-a spus : „Fiecare cu soarta lui !"

Şoarecii rostogoleau nucile din pod, aşternutul era rece ca gheaţa ; din vestibul, vechiul ornic turcesc al gazdelor măsura timpul ca o maşină infernală, dar eu am dormit, am dormit nepăsătoare, singură în toată casa ; şi cînd s-au întors, sînt sigură că le era ciudă că nu se întîmplase nimic, şi de atunci nici că a mai fost vorba să fugă în adăpost la alarmele nocturne.

JACKIE, IROCIKA ŞI MAMA LUI

Orăşelul devenise galben de steluţele în şase colţuri[1] ale celor care fuseseră evacuaţi forţat aici. Aproape că s-au aclimatizat. Închiriaseră toate bordeiaşele de la periferie — stranii, trişti şi abătuţi ca nişte jumulite păsări biblice. Cei care avuseseră pene de aur, zburaseră. Interesant e că localnicii, renumiţi pentru flecăreala lor, un fel de trăsătură etnică, care, prin forţa obişnuinţei, poate că le influenţa destinul, nu se

[1] E vorba de însemnul „Steaua lui David", obligatoriu pentru evreii din Bulgaria pe timpul ocupaţiei germane.

ocupau cîtuși de puțin de prezența celor nou-veniți ; mie însă îmi păreau nespus de interesanți. Erau mame frumoase, fricoase și neajutorate (mai alarmiste chiar decît maică-mea !), femei de condiție modestă, dar cu bunăcuviință în comportare, cu oarecare finețe înnăscută. Nu se sfiau să caute imediat de lucru, se îndeletniceau cu ce găseau : unele împleteau coșuri și papornițe ; deveneau maseuze, coafeze (cu o clientelă modestă). Bărbații, de asemenea, se apucau de toate : făceau trotuare de piatră de var pe care o tăiau singuri și o transportau din defileu, în vreme ce localnicii stăteau pe la porți și priveau cu zîmbete ironice cum aceștia le pavau ulițele noroioase de veacuri... Erau si tineri frumoși. Unul cînta la violoncel, iar tot grupul de „creștine" (inclusiv eu !) oftam, suspinam și-i făceam ochi dulci cît ne țineau puterile. Erau bătrîni cu barbă lungă, cu zulufi la urechi, cu surtuce negre, demodate, și cu pălării cu boruri largi, de pe vremea micului Motl sau chiar a gravurilor lui Rembrandt.

La începutul primăverii s-a întors, eliberat din lagărul de concentrare, un coleg al tatei — om popular și mare organizator. Fusese orator, era muzician înnăscut, dirijor al unei orchestre cu cor (din familie), om de teatru — cu îndeletniciri publice — una din acele rare figuri din care există cel puțin cîte un exemplar în fiecare oraș : dar chiar și unul este de ajuns ca să exercite o puternică influență asupra tuturor și să fie respectat pînă și de ultimul prostănac. Numai polițiștii îl socoteau trăsnit — atît era de sincer. Snobii (minoritatea) nu suportau naturalețea și

independența lui, iar în lagăr fusese chiar considerat a fi un „individualist".

La fiecare plimbare de dimineață, anunțată de sirene, ne adunam ca să schimbăm ultimele noutăți. Aparatele de radio erau sigilate, gura oamenilor — pecetluită, dar se cunoșteau foarte exact atît ultimele acțiuni ale partizanilor, cît și expedițiile jandarmeriei, sau înfrîngerile nemților pe frontul de răsărit. Pe hărțile vechi, decupate din ziare, ale ofensivei „victorioase" se conturau acum, în fiecare zi, cu creionul roșu, linii tot mai spre apus.

Deși aveau aceleași convingeri estetice și politice, tata și colegul său erau două firi cu totul opuse, nu numai în ce privește muzica simfonică (tata) și de operă (colegul)... O, acestea erau probleme în care amîndoi dădeau dovadă de toleranță ! Tata însă nu-i putea ierta că nu era jucător de șah, ci de cărți... (De la tata am moștenit disprețurile mele !)

După multe căutări, părintele meu își găsi un partener desăvîrșit : un matematician și un cabalist. În afară de faptul că nu-i plăcea să se arate cu galbena lui podoabă, nenea Isak mai era și bolnav. Tata începu să se ducă pe la el și jucau șah pînă după miezul nopții. El — aprig. Isak — cu sumbră concentrare. De cîteva ori s-a întîmplat să mă duc după miezul nopții să-l aduc acasă. Isak ieșea foarte rar din înțepenirea lui. Atunci povestea (în mereu alte variante) de ce l-a părăsit nevastă-sa. După ce mă întrebase de o sută de ori cu ce mă ocup, într-un tîrziu se miră :

— Cum e posibil să nu-i cunoaşteţi pe Jackie, pe Irócika şi pe *maman*, adică pe fosta mea soţie ?

— Uite că a fost posibil să nici nu ştim măcar că aveţi un fiu.

— Nu ! El e de la primul ei bărbat, dar e foarte capabil, toţi cred că este fiul meu.

Jackie ăsta se dovedi să-mi fie aproape o cunoştinţă : absolvise secţia de artă decorativă a Academiei cu cîţiva ani înainte. Era neobişnuit de spiritual, îndemînatic şi plin de idei — ce păreau inaplicabile în lumea veche — privind sinteza dintre artă şi tehnică. Demonstra fermecător acest lucru, într-un fel de „esperanto" propriu, presărat cu anecdote. Am reînceput să-mi amintesc cu durere de dispărutul meu Inorog, care nu era în stare să povestească nici măcar o singură anecdotă...

Jackie m-a condus la Irocika şi la *„maman"* Adică mi-a aranjat o întîlnire la ei acasă, unde trebuia să vin singură.

Îmbrăcată foarte artistic, cu pălăria cu boruri mari (clevetitoarele locale şi-au sucit gîturile, privindu-mă de dindărătul ulucilor !), m-am pomenit în cele din urmă în faţa unei căsuţe, tocmai la capătul mahalalei ţigăneşti, lîngă pădure. În curte, la marginea gîrliţei pentru lături, o femeie rotofeie şi trandafirie, cu ţigara în gură şi extrem de mioapă, modela din lut bustul lui Jackie, care-i poza stînd pe-un butuc şi-mi făcea semne cu ochiul. La început, femeia cam rotofeie nu m-a observat. Se strîmba, zîmbea, lovea cu piciorul în pămînt. Deodată turti nasul lui Jackie cel de lut şi spuse :

— *C'est fini pour aujourd'hui, mon chouchou...*

Abia atunci se întoarse spre mine, miji şi mai tare ochii, zîmbi încîntător şi vîrî ţigaretul în buzunar.

— Cum e posibil să nu ne fi cunoscut pînă acum ?

Pe cînd mă chinuiam să născocesc ceva mai de soi, mai original, Jackie îmi inventă o biografie fantezistă. Mi-amintesc numai că aş fi o „perlă" pe care el, un evreu discriminat, trist şi bătrîn, a găsit-o şi i-o oferă ei...

— Mare flecar eşti ! spuse pictoriţa şi mă pofti în casă.

Găinile, cocoţate pe parmaclîcul cerdacului, zburară speriate la apropierea noastră ; ne-am aplecat spre a străbate un mic coridor, tixit de cufere, obiecte şi vase nespălate. „Alice în ţara minunilor" ! : în memoria mea asociaţiile cu cartea mult iubită ieşiră iarăşi la suprafaţă. Aveam impresia că mă micşorasem nefiresc, spre a putea să mă strecor prin această crăpătură pînă la împărăţia artei şi... haosului. Năucită, am privit cămăruţa cu tavanul din scînduri putrede şi m-am aşezat pe-un fel de pilotă de puf, vîrîtă printre cufere şi şevalete, pînze întoarse, oglinzi mari, un garderob de mahon şi nişte gavanoase mari, tixite de boarfe...

Deodată, acel ceva pe care mă aşezasem a prins să se mişte, apoi, într-o parte, s-a ivit capul ciufulit şi somnoros al unui tinerel, copie desăvîrşită a trandafiriei *„maman"* şi care mă privi tot atît de miop şi de aiurit.

— *D'où venez-vous ? Who are you ?*

Şi, pe bulgăreşte : Ce mai faceţi ?
— Irocika, ai s-o sperii pe domnişoara, spuse repede *maman*. A venit să-mi vadă tablourile. E pictoriţă...
Irocika îmi întinse o mînă subţirică, nepotrivită cu faţa lui atît de rotundă şi de roză.
— Irocika e pianist, rosti mamă-sa. Am reuşit să ne salvăm pianul şi veţi vedea ce concerte minunate veţi auzi...
— Cînd o să-mi treacă deprimarea ! spuse tînărul. Acum sînt *obsédé, angoissé, hyper-timide*... Doctoriţa Hana a scornit peste toate celelalte că aş fi un „mic Oedip", pe cînd eu mă dezinteresez de *maman*, iar bărbaţii ei nu-mi mai trezesc nici un fel de gelozie...
— Eşti pur şi simplu un psihopat sexual infantil. Şi aşa ai să rămîi pînă ce n-ai să-ţi pui pantalonii ! spuse Jackie.
Irocika mă privi neajutorat :
— Ce credeţi, vă rog, ce-i de preferat : a fi sau a nu fi ?
— M-am încurcat cu totul, apoi mi-am revenit (strîmtorarea îţi dă aripi) :
— Bineînţeles, a fi, a cunoaşte. Asta ne dă posibilitatea să...
— Ce vise visezi ? mă întrerupse Irocika.
— Multe... diferite... cel mai mult îmi place să visez că zbor.
— Ofelia ! Asta este un adevărat vis erotic !
— Nu poate fi ! spusei eu, jignită. Încetaţi cu freudismele ! Dacă e de căutat vreun simbol, atunci el ar semnifica aspiraţia spre eliberare, spre înălţare.

— Aceste vise se vor preface în coşmare ! spuse pe un ton profetic Irocika. Eu pot să zac o veşnicie în mormîntul meu de puf, fără să dorm. Fiindcă noaptea este un timp al satisfacţiei, al plimbărilor prin oraşe strălucitoare şi grădini mirifice. Ziua e pentru somn şi, eventual, pentru cugetare...
— Irocika, încetează te rog cu nihilismele astea ! Dacă vrei, îmbracă-te, noi ne întoarcem cu spatele !
— Nu ! spuse Irocika. Puteţi deschide bîlciul vostru şi în felul ăsta, *my punishment's fair*...
Maică-sa îi zîmbi cu blîndeţe, îl ameninţă cu degetul, şi imediat uită de el. Dădu la o parte ceea ce putea da, trase la lumină un şevalet şi aşeză pe el o pînză mare.
Am rîs. Nici cînd nu mai văzusem ceva asemănător !
Nu puteam să pricep ce era înfăţişat acolo. Mi se părea că mă aflu înaintea unui caleidoscop, lîngă un cristal cu multe faţete care împrăştiau lumina, iar culorile lor îmi jucau în faţa ochilor.
— Cu acesta am participat acum cinci ani la Salonul de toamnă, şi am avut foarte mult succes ! spuse ea. În general, Parisul... Îţi place ?
— N-am fost acolo pînă acum ! i-am răspuns. Cred că mi-ar place...
— Eu te întreb despre tablou !
— E un tablou ciudat ! spusei, adunîndu-mi tot curajul. Nu-i aşa că... e o compoziţie ?
— Drăguţo ! Dacă un spleen se poate numi compoziţie... (cuvîntul ăsta îl auzeam pentru întîia oară, şi el mi se fixă în memorie !)

— Noi în hidoșenie căutăm frumosul ! declamă Irocika și iar se cufundă în puf. Jackie înclina capul cînd într-o parte, cînd în alta, clipea, fluiera.

— Iată sinteza despre care-ți vorbeam și tu nu m-ai înțeles. Să fi auzit acum zgomotul mecanic al unei mașini vibratoare, sugestia ar fi fost...

Semăna a vis, o magie din care nu-mi puteam reveni. Am mai văzut vreo zece pînze în diferite game, dar, oricîtă osteneală mi-am dat ca să deosebesc „dispoziția sufletească", nu reușeam deloc să o ghicesc. Eram tot mai jenată.

— Eu sînt puțin „dada" prin concepție și generație. Cu toate că îi cunosc pe Kandinsky și pe Iavlensky, pe Veriovkin și Ozenfant, și pe toți cei care sondează sufletul încă nedeformat : al copilului și al imbecilului...

— Ei înșiși s-au transformat în niște primitiviști-imbecili ! se auzi Irocika de sub pilota de puf.

— Eu sînt mai curînd „dada", repetă pictorița, fără să-i dea atenție. Cum spune Georg Gross, noi nu sîntem nici mistici, nici comuniști, nici anarhiști. Nu avem alt program decît acela de a smulge măștile falșilor zei și de a demitiza ideea de patriotism, cinste, religie, ambiție, precum și toate idealurile.

— Chintesență a nihilismului ! Același de care ne învinuiți pe fiul meu și pe mine ! rosti un demon energic și masiv, care deodată umplu cadrul ușii.

Pictorița zîmbi cu surîsul ei cel mai fermecător :

— Este tatăl lui Irocika ! mi-l prezentă ea. Dar tu nu înțelegi, Waldemar, că nimeni nu vrea să-l umilească pe acel „Blaue Reiter" al tău... Pur și simplu, noi sîntem împotriva oricăror clasificări, definiții și „isme".

— Totală lipsă de logică, interveni din nou fiul.

Eram turtită. Să ai douăzeci de ani, să te crezi cea mai inteligentă fată, crescută într-un mediu de intelectuali de elită, și să nu poți înțelege nici o iotă din această conversație !

M-am întors acasă, simțindu-mă înjosită și nefericită.

NOUL SOȚ AL LUI *MAMAN*

Fiecare obstacol provoacă impulsuri contrarii. Poate că nu e valabil pentru toți, poate că unii stau pe aceste obstacole ca pe-o bancă, sau așteaptă momentul potrivit ca să ocolească barierele lăsate, dar eu am început să caut frenetic cifrul care să-mi deschidă calea spre această lume necunoscută.

Arta mi-a fost oferită ca o adevărată hrană, din cea mai fragedă vîrstă. Ore întregi îl priveam cu tata pe Botticelli : vraja văzduhului său transparent, nevinovata Veneră care se naște nu din valuri, ci din pasiunea romantică a pictorului pentru vremurile păgîne. Paolo Uccello mi se părea modern cu compozițiile lui „geometrice". Apoi m-a fermecat Bruegel, care privea cu ochi

de copil prostia omenească. După el am „descoperit“ pe confratele lui italian, Carpaccio, i-am iubit pe rînd pe Cézanne, Gauguin, Van Gogh. (Asta s-a petrecut după pedagogia lui Barbălungă !) Pe impresioniști îi iubeam în taină, ferindu-mă s-o afle Spaimaurșilor, care gemea de plictiseală cînd privea un Renoir. Dar tot el a fost cel care mi-a atras atenția asupra desenelor lui Goya, asupra gravurii lui Rembrandt, a desenului în genere.

— Nimic nu poți face fără el. Nu poate exista nici un mare pictor care să nu-l stăpînească perfect. Picasso e un scamator, dar cunoaște foarte exact valoarea desenului.

Cît despre George Gross, „teoreticianul dadaismului“, eu îi văzusem desenele pline de forță și temperament, caricaturile, care demascau „clasele prospere“.

Acum iată că au mai apărut niște expresioniști germani, suprarealiști belgieni, futuriști italieni, despre care nu mai auzisem... de asemenea, „Juan Gris cu arhitectura lui descompusă, cu culoarea-i plată“... „Piet Mondrian“... „Magritte“...

Nu ! Nici măcar tatăl meu nu-i știe. Oamenii ăștia ciudați m-au aruncat în pădurea Broceliandei, m-au făcut să mă îndoiesc de zeii mei pînă acum indiscutabili. Cel mai important e că am început să mă simt un fel de toantă. Am început să reconsider tot ce constituise pentru mine pînă atunci o autoritate : cunoscuți, prieteni, toate valorile consacrate. Am ajuns pînă și la mobilierul rustic, la cuverturile și covoarele țesute de mînă — categoriile estetice incontestabile la mine acasă.

Și toate acele cunoștințe de franceză, engleză, germană... adevărată gargariseală !

Pictorița era de origine rusă, tatăl lui Irocika — de origine germană, cabalistul — de origine spaniolă.

Cînd m-am dus pentru a doua oară la ei, cu toate că eram copleșită de sentimentul de inferioritate, am făcut cunoștință cu „ultimul soț al lui *maman*“.

Parcă și-ar fi propus cu tot dinadinsul să mă zăpăcească. De fiecare dată întîlneam acolo noi și noi „figuranți“ ; niște sărmani și fermecați iubitori de artă (mai exact, admiratori ai pictoriței), meșteșugari și vînzători ambulanți. Fiecare, după puterile și posibilitățile lui, încerca să fie de ajutor în neobișnuita gospodărie a boemei, să facă cuiere din șipci, să spele vasele aglomerate în săliță. O actriță declama versuri din poeții antici. Partenerul tatei — matematicianul cabalist nenea Isak — care a fost al doilea soț al lui *maman*, venea rar, cădea în dispoziții sumbre și discuta cu Irocika „teme iraționale“.

O femeie tînără, frapantă, vorbea cu voluptate despre toate senzațiile trezite de parfumuri. „La «Coty» simți numai o dorință banală !“ spunea ea. „În «Soir de Paris» există o ușoară nuanță de perversitate...“

„Noul soț al lui *maman*“ — Șunea — era cea mai deosebită pasăre de aici : filolog semantic, poliglot și inimaginabil de pedant, care numerota și categorisea totul, făcea cartoteci fără noimă și se ocupa de cuvinte ca de niște ființe vii.

Mai tînăr cu cincisprezece ani, el o adora pe a sa împărăteasă a haosului, sărea peste lighene și tingiri, dar îi spăla și îi cîrpea cu pietate lenjeria și-i prindea firele de la ciorapi. Cîteodată se închidea zile și nopți întregi în „cabinetul său" — Irocika susținea că acolo ar plînge (nu se suferau unul pe altul) — visînd să revoluționeze știința prin teoria sa despre „sincretismul structural"... Urmau noi perioade de „mutism", adică, mai pe șleau, Șunea înceta să mai vorbească cu ei.

În timpul acesta, Jackie, care devenea cu multă galanterie și cu mult umor „stăpîn pe situația corabiei ce se scufundă", reușea să-l smulgă pe Irocika din puf și să-l facă să iasă la aer, măcar în orele permise pentru circulație. (După plimbări, Irocika rezuma că văzuse copaci, pietre și troglodiți.) Succesul lui era mai mare, dar și mai teribil cînd Jackie îl obliga să se așeze la pian. Atunci Irocika cădea în delir, cînta la pian ore întregi cu „genialele" lui mîini subțirele, și la urmă se prăbușea istovit. Atunci intrau cu toții în agitație. Suita de idolatri — Jackie, Șunea, pînă și cabalistul nenea Isak, cu toată starea sa bolnăvicioasă — fugea să caute un medic, eu, jenată, nu mai știam unde să mă ascund, *„maman"* își pierdea firea. Se prăbușea într-un *„grand father's chair"* desfundat și nu plîngea, numai fața ei își schimba culoarea : din rumenă, se făcea ca fildeșul, apoi se învinețea.

Ceva mă atrăgea spre acești oameni stranii. Oricînd m-aș fi dus, ei mă primeau de parcă nici n-ar fi observat lipsa mea. Poate că era vădită nevinovăția(!) mea, de care uitaseră, naturalețea firii, cu care ei niciodată nu avuseseră contacte directe ?

Șunea, „noul soț a lui *maman*", mi-a propus singur să-mi dea lecții de engleză și s-a apucat cu pasiune să-mi explice idiomurile, aceste enigme ale copilăriei mele.

(Post-scriptum. *Aveam o predilecție pentru „Sfaturi către tînărul poet" date de hazliul boem din L'ateau-Lavoir, mucenic, calamburgiu și filozof, prietenul artei moderne, Max Jacob. Pe marginea următorului pasaj, cine mai știe de ce, pusesem un mare semn de exclamare :*

„Curajul este temelia tuturor virtuților. Una din cele mai fo-lo-si-toa-re virtuți. (M-am uitat în dicționar, în afară de folositor, *cuvîntul* «util» *n-are nici un alt sens nici la propriu, nici la figurat)... Curajul duce la toate : la perfecțiune, la reușită materială, la purificare, la inteligență. Curajul ți-l poți descoperi numai în timpul marilor încercări. Curaj îți trebuie ca să te ridici, să te îmbraci, să te menții curat, să persiști în stăpînirea de sine, să muncești cu rîvnă, să ai curajul de-a fi bun, răbdător, plin de zel, altruist..."*

Nu-mi dădeam seama dacă îmi plăcuse atît de mult pasajul (care nu e indiscutabil!) sau împrejurarea că această carte, adresată concret cuiva de vîrsta noastră și poate cu aceleași convingeri, a fost scrisă în august 1941 — exact în acele zile cînd noi ne agitam prin curtea Academiei și făceam eforturi îndrăznețe și caraghioase de a ne strînge în jurul unor „esteticieni de-ai noștri", disperați de lipsa de informație și de opere literare aflate în rafturile bibliotecilor. Într-adevăr, pe cînd noi ne străduiam să descifrăm toate acele „isme", autorul sfaturilor, ciudatul monah cu stea galbenă, fusese smuls din mînăstirea Saint

Benoît, spre a pieri, în 1944, într-un lagăr fascist, tocmai pe atunci cînd noi ne adunam în căsuţa boemă...

Nu ne lipsea curajul, dar pe atunci îl risipeam pentru alte scopuri, iar pentru artă nu eram destul de înarmaţi. Ne avîntam fără să ne cunoaşttem suficient puterile şi slăbiciunile noastre. Iar cea mai mare slăbiciune a noastră era sărăcia sufletească. Impresionism, expresionism, fauvism, suprarealism — care din acestea ne erau atît de bine cunoscute, încît să le fi putut judeca, sau trage foloase din experienţa altora? Nu ştiam prea bine nici legile după care ele se dezvoltă şi apoi decad, nici proporţiile interdependenţei între artă şi societate. Nu ştiam că etica şi estetica sînt gemene şi egale cu istoria, fruct al iubirii, dar mai adesea al violenţei... De atîţia ani îmi tot propun să învăţ afurisita asta de istorie! Mereu n-am destul timp! Nu cumva pentru că-mi lipseşte tocmai curajul?

SCRISOARE CĂTRE... CEL CĂRUIA NU I-O VOI TRIMITE NICIODATĂ

Începuse o primăvară timpurie, zăludă. Orăşelul desfundat de bombardament era înmiresmat de viorele. Răsăreau chiar şi de sub caldarîmul uliţelor. Încîntător parfum! Doar specialista aceea în parfumuri le contesta valoarea.

Negura se mistui de tot şi dezvălui Balcanii în întreaga lor măreţie. Văzduhul e atît de transparent, încît, ca în tablourile lui Bruegel, se văd milioane de detalii: şuvoaiele ţîşnind din crăpăturile stîncilor, mugurii plesniţi ai tufelor de liliac, pînă şi cuiburile păsărelelor. Mierlă! Mierlă! Cîntecul tău!... Războiul e în plină urgie,

în fiecare zi cad mii de victime, pămîntul se cutremură de bombardamente, dar natura triumfă. Paradoxuri. Mi se părea că toate fenomenele, afară de cele care se produc în lăuntrul firii, sînt nelegale, şi că însăşi existenţa noastră, în măsura în care conţine într-însa contradicţii cu natura, moartea prin violenţă, nimicirea, e şi ea nelalocul ei, chiar absurdă. Ceasuri întregi rătăcesc pe potecile de capre ale muntelui, care încep să mă influenţeze şi pe mine, ca şi pe sentimentalul meu părinte. E un fel de-a căuta motive pentru a-mi adormi conştiinţa vinovată de inutilitatea mea socială... Alaltăieri însă...

Alaltăieri am ajuns pînă foarte departe şi am întîlnit un cioban tînăr, voinic. Da, da, o idilă pastorală ca pe vremea lui Daphnis şi Chloe.

Nu-ţi voi trimite scrisoarea asta. Şi unde aş putea-o trimite? Cum spune prietenul tatălui meu, cel de-al doilea soţ al lui *maman* etc., matematicianul cabalist, nenea Isak, „existenţele noastre nu sînt coordonate“.

Pe drept cuvînt am avut o întîlnire romantică cu Daphnis — pe cît e el de Daphnis, şi eu de Chloe! Şi asta din nou mulţumită Esterei, care nu mă lasă să am remuşcări că aş fi inactivă. În numele ei am făcut cunoştinţă cu prieteni care nu-şi pot permite luxul de a se plimba, cu stelele lor galbene, dincolo de bariera oraşului. Ei m-au silit să ies „la peisaj“ cu şevaletul şi cu toate celelalte atribute. „Orice s-ar întîmpla, comunitatea evreiască plăteşte... iar dacă te va întîlni întîmplător un tînăr păstor, îţi va vorbi fără doar şi poate de-o oaie rătăcită, după care îţi va atrage atenţia că prin împrejurimi se află

o moară foarte «pitorească»"... (Termen pur pastoral !)

Tînărul cioban era frumos, frumos... A apărut de-abia după-amiază, tocmai cînd mă hotărîsem să plec (din peisajul meu n-a ieșit nimic : eram prea tulburată). Nu m-a întrebat de oaia rătăcită, ci mi-a cerut să vadă ce am „creat".

— Aici, pe-aproape, există o moară, un subiect foarte... interesant, rosti el după ce privi tabloul.

Rîsei, întrebîndu-l dacă nu a pierdut vreo oaie.

— Așa e, era vorba de o oaie. Principalul lucru este că n-am întîlnit pe drum nici o altă pictoriță cu asemenea atribute : șevalet-trepied și scaun pliant.

Era atît de prietenos, încît am trăncănit mai mult decît era nevoie ; îl priveam și nu puteam să nu-l privesc. Era blond, blond, blond ca și tine.

Ochii îi erau, într-adevăr, albaștri, numai că nu vînători, ci zîmbitori într-un fel anume : se vedea că este un om glumeț, energic și pasionat.

Oare mă amețise primăvara, sau emana din el un fel de magnetism ? O cunoștea pe Ester, îl știa pe Toșko...

— Dar eu, așa cum mă vezi, cu cine crezi că semăn ?

— Cu Levski ! am rostit eu. Numai că n-ai mustață.

— Lasă mustața ; sînt hotărît s-o las să-mi crească. Spune-mi ce par a fi ?

— Student la...

— N-ai ghicit. Sînt curat proletar. Cu conștiință de clasă. Gata de luptă. Dar puțin cam molîu. Uite cum am întîrziat. Tu vezi-ți acum de arta ta, și dacă vom avea noroc, ne vom mai întîlni...

Noaptea mă gîndesc la tine, apoi la Ciorta și pe urmă mă gîndesc la „păstor". Cîteodată visez că zbor. Mă înalț în văzduh de cum calc pe-o ridicătură sau pe-un bolovan, și apoi plutesc. Mă înalț încet deasupra pomilor, a caselor (afurisit să fie Irocika cu freudismele lui !). Mă înalț, dacă nu spre soare, ca Icar, cel puțin peste cenușiul cotidian mic-burghez, peste silnica realitate...

DUBLU PORTRET

Cu multă însuflețire m-am apucat să fac un dublu portret : însuflețire sau ambiție ? Cică ar fi foarte deosebite, dar uneori ele colaborează, iar alteori sînt contradictorii. În ceea ce privește însuflețirea mea, oricît îmi pare de rău, ea s-a transformat în ambiție. Modelele sînt două gemene de vîrsta mea, și, la prima vedere, fizic, pe deplin asemănătoare. Cum se spune, seamănă „ca două picături de apă". Totuși, Zvezda are ochii verzi, provocători, părul de culoarea orzului copt, iar Vanka are ochii mari ca ai zeiței Hera, și părul arămiu-castaniu. Deosebire evidentă, dar toți susțin că nici culorile nu le pot face să se deosebească. Se înțelege că e mai ușor

să nu-ți dai osteneală să privești nici în ochi, nici în suflete.

Tocmai de aceea m-am hotărît să le desenez, pentru a desluși ușoara deosebire nu la ochi și la păr, ci în însăși „ființa" lor. Dar acum mă întreb ce e „ființa"? Și dacă încape în posibilitățile pictorului? La urma urmelor, el nu face studii de psihologie...

În viață (și asta e tot o glumă a naturii!), gemenii se deosebesc, înainte de toate, prin caracter și temperament. Zvezda e liniștită, interiorizată; răbdătoare, romantică și... furtunoasă, cînd se îndrăgostește. Ea singură recunoaște că e contradictorie, dar există în ea un echilibru între stăpînirea de sine și pasiune, între forță și naivă feminitate, între impulsivitate și prudență, sinceritate și disimulare.

Vanka e o fire artistică, gălăgioasă, ar fi potrivită pentru o primadonă de comedie. E curioasă și cu spirit de observație, chiar și pentru gesturile, ținuta și fizionomia celorlalți (lucruri pe care sora ei nici nu le bagă în seamă!). Tocmai atunci își ispășise o condamnare politică, dar „sufletește" mai era încă acolo, cu tovarășele ei de celulă, și cînd vorbește despre ele, suferă, pur și simplu, că ea e „afară".

Mă întreb: e mai superficială? În nici un caz! Numai că natura a croit-o în alt fel. „M-a făurit — spunea ea ironic — nerăbdătoare, nestăpînită, nedreaptă și... u-ni-că!"

Numai la forma gurii, la dinții frumoși, la zîmbet seamănă cu Zvezda „ca două picături de apă", dar Zvezda deschide gura mai rar, doar ca să pună o întrebare, în timp ce Vanka gîndește cu voce tare și greșește cu dezinvoltură. Trebuie s-o privești în gură, în sensul literar al cuvîntului, atunci cînd vorbește. E plăcută chiar atunci cînd te minte. Știe cum să o facă. Minte cu sinceritate și însuflețire, fiindcă ea însăși crede ce spune, pe cînd Zvezda nu e niciodată pe deplin sigură de sine, deși nu minte niciodată.

Cam așa sînt personajele din dublul meu portret, început cu o adevărată însuflețire. Gemenele au venit cîteva zile de-a rîndul să-mi pozeze în odăița îngustă din pod, amenajată ca atelier. Se așezau pe pat și începeau, sau, mai precis, continuau o conversație a lor. Una pe șoptite, cealaltă cu exuberanță, după temperamentul fiecăreia. Discutau mai ales despre ceva care aproape că-mi era de neînțeles: care din ele avea mai multe obligații față de familie...

Vorbesc la timpul trecut, pentru că azi nu mai e nici una în viață. Le desenez din memorie. Zvezda „a plecat" în cea mai mare taină, cred că în munți, iar cu trei zile înainte au arestat-o pe Vanka: o pîrîseră vecinii că ar fi scos sigiliul aparatului de radio ca să asculte „Radio Londra". Vanka s-a purtat vitejește înainte de a fi ridicată, susținînd că aparatul nu funcționa deloc, motiv pentru care nici nu a fost sigilat, și că ea umbla la el numai din „curiozitate tehnică". Că nu ținea deloc să asculte ce spune dușmanul. Apoi, în loc să-și îmbrățișeze mama, a certat-o aprig să nu scîncească din pricina unei neînțelegeri atît de evidente... Astfel s-au încheiat și discuțiile lor despre obligațiile față de familie. Mama, speriată de dispariția uneia și

de arestarea, din nou, a celeilalte, nici nu se văita, nici nu suspina, doar la plecare a rostit, foarte amărîtă :

— Credeam că am născut oameni, dar amîndouă s-au arătat a fi anticriste.

Însufleţirea mea (ce este ea în realitate ? cît timp durează ? nu e numai un efect care mă stimulează ?) s-a transformat în curată ambiţie : acum vreau pur şi simplu să le desenez, şi-mi fac singură curaj, cum că ar fi chiar mai simplu din memorie, aşa că n-am să mă amăgesc cu o ieftină imitare a formei, de vreme ce cunosc atît de bine conţinutul...

În timp ce desenez, evit să mă întreb : „Cum se redă conţinutul cu pensula şi paleta ? Cum va primi privitorul obiectiv aceste două chipuri, fiecare din ele în conflict chiar cu sine însuşi ?"

Cu toate că înlătur aceste întrebări, trebuie să recunosc că dublul portret nu-mi iese. Toată noaptea visez că aplic pete de culoare, dar că ele îmi ies terne, groteşti, feţele — stilizate, încremenite : ochii verzi şi ochii căprui mă privesc cu reproş, de undeva, de departe, dindărătul straturilor de culoare... Mă silesc să fac să dispară conturul grosolan şi stric şi mai rău portretul.

Mă trezesc şi-mi spun : „Cine ştie pe unde-or fi ele acum, iar eu stau şi le desenez !"

Dimineaţa cînd întorc pînza, mă avînt din nou, cu un efort zadarnic şi cu o stăruinţă inutilă. În zadar, da, şi inutil. Oare nu sînt eu capabilă, sau toate acestea sînt în afara hotarelor picturii ?

Post-scriptum. *Pesemne că am silit eroina să facă eforturi care o depăşesc. Poate că azi aş fi sfătuit-o : „pentru propria-ţi apărare, mai puţine remuşcări."*

Dar acest dublu portret mă duce tot mai imperios spre gîndul că odată şi odată va trebui să existe şi o a treia parte a „Alisei". Vai, ea nu e scrisă, ca s-o comentez astăzi, să fac eforturi de inteligenţă, să mă autoflagelez. Acolo voi „dezvălui" în primul rînd chipul fetiţei mele. Dar pentru un asemenea lucru este nevoie de o foarte serioasă chibzuinţă, de multă cunoaştere şi de cîte altele... De ambiţie... Şi, cel mai mult, de însufleţire...

La început, cînd am hotărît să prelucrez manuscrisul găsit în mulajul de ghips, am numit ambiţia „vanitate". Nu e cituşi de puţin adevărat. În realitate, nu „vanitatea vine întotdeauna în ajutor, ca să-ţi poţi regăsi sentimentul de superioritate pierdut", ci ambiţia, pe o treaptă mai pură şi mai dureroasă. Dar totul este atît de relativ, încît acum zău că nu mai sînt sigură nici de una, nici de alta...

NAUFRAGIU

Jackie, Şunea, pînă şi matematicianul bolnav, nenea Isak, şi toţi bărbaţii cu steaua galbenă au plecat cu totul pe neaşteptate, încît n-am apucat nici să ne luăm rămas bun de la ei. Au fost trimişi într-un lagăr de muncă. Cei mai mulţi dintre ei erau meşteşugari săraci şi vînzători ambulanţi, rămaşi cu o nimica toată ca mijloc de trai şi cu familii numeroase. Şi totuşi, au dat şi ei cîte ceva pentru Ajutorul Roşu, iar cei mai tineri, ca şi tinerimea locală, s-au înscris în mişcare. Se spunea că unii au reuşit să fugă în munţi, chiar în timpul mobilizării.

Localnicii, de asemenea mici meşteşugari şi mărunţi proprietari, mai ales grădinari şi viticultori, se urcau în căruţe şi plecau, ca să scape cu viaţă.

Şi totuşi ceva se petrecea în casele acum pustii, ceva ca într-un tablou enigmatic. Mama şi tata au devenit extrem de conspirativi. S-au împrietenit cu un medic mobilizat în oraş, care-i vizita în fiecare seară. „Bătrînii conspiratori" lucrau în aşa fel, încît eu n-am putut surprinde nimic. Mama s-a dus de două ori să vadă familia medicului, evacuată la Tîrnovo. Dar cînd s-a hotărît să se ducă din nou la Sofia, să mai aducă încoace „cîte ceva", am insistat să merg şi eu cu ea.

Am călătorit aproape toată ziua într-un tren supraaglomerat, şi am luat-o pe jos, de la gară pînă la dărăpănata, jalnica noastră *„hasienda"*, năpădită pînă la streaşină de trandafiri agăţători. Aceştia ne-au întîmpinat ca nişte fiinţe vii. Cine ştie de ce îmi aminteau mereu de bunicul cel bun, dar nu aveam timp nici pentru amintiri, nici pentru sentimentalisme. Sub uşă am găsit un bileţel de la Vasilka: „Sînt pentru o cură la un sanatoriu!" Faptul, m-a îngrijorat. De la Proiko, de la Inorog, de la Ciorta, de la Oto — nici o veste; dar, aşa cum ne-am înţeles, în paiele coteţului gol am găsit, răsucită ca o ţigară, o hîrtioară. De la „Păstor". Era o înţelegere între noi. „Cînd vei trece pe aici?" Pe coaja unui ou murdar am scris: 15.8. Eram hotărîtă să mă întorc pînă atunci, cu orice preţ.

Mai „evadasem" de cîteva ori, pentru o zi, două. Mama alerga după treburile ei — cînd întunecată, cînd senină, şi rugîndu-mă mereu, dacă

se dă alarma, să alerg la cel mai apropiat adăpost şi imediat după încetare — acasă.

Cu cît sînt părinţii mai plîngăreţi, cu atît sînt copiii mai fără frică şi fără grijă. Îi zic în derîdere: „Să-mi pun şi tingirea de aramă pe cap?"

De astă dată însă mama ieşi încă mai de dimineaţă, după alimente; a luat o papornită mare, cu capac, şi era atît de grăbită, că nici nu ne-am spus la revedere. Eu am mai rămas, m-am cufundat în cărţile din biblioteca invadată de praf (nu aveam nici un alt program), şi cînd eram gata să plec, au început să urle sirenele. Nu-mi venea să mă duc la adăpost, unde se înghesuia atîta lume, încît aerul devenea de nerespirat. Apoi, singură fiind în casa tăcută, m-a cuprins frica, şi, cînd să o iau din loc, au apărut avioanele. Am reuşit să mă ascund într-o nişă sub treptele scării, acolo unde, înainte, frăţiorul meu îşi creştea iepurii. Apoi... începu bombardamentul. A fost poate cel mai scurt, dar cel mai cumplit. Număram bubuiturile, moartă de spaimă, mi se pare că am ajuns la douăsprezece. Apoi am adormit, aşa ghemuită, cum eram. M-au trezit sirenele pompierilor ori poate încetarea alarmei. Nu ştiam dacă mai sînt întreagă: totul mă durea de atîta crispare şi înţepenire. Am intrat în casă, s-o aştept pe mama, am răsfoit din nou cărţile prăfuite, dar senzaţia de apăsare nu mă părăsea, orele se scurgeau, iar mama nu se mai întorcea.

Groaza îmi paraliza voinţa de-a întreprinde ceva, orice ar fi fost. Stam şi-mi imaginam chipul mamei, moartă, cu o claritate nefirească. Un singur gînd umbla prin capul meu: cum de n-am preţuit-o pînă acum?

N-am vărsat nici o lacrimă — mă simţeam cu totul secătuită pe dinăuntru. Mi se părea o batjocură, trebuia să găsesc ceva de băut. Robinetul nu funcţiona, am deschis un compot oarecare, rămas din proviziile din iarna trecută.

Stam şi-mi aduceam aminte de mama în diferitele momente ale vieţii : secvenţe scurte dintr-un film vechi. Avea o frumuseţe deosebită : era vioaie, agilă, parc-ar fi fost din porţelan chinezesc... De ce din porţelan chinezesc ? Fiindcă are pielea mată, ochii puţin migdalaţi, strălucitori. Plăcea la toţi. Şi mie. Mă bucuram mult cînd mi se spunea că semăn cu ea. Dar nu semănam, aveam un fel cu totul diferit de a gîndi, cu totul alte gusturi. Poate că alţii îmi băgaseră în cap, dar eu eram convinsă că mama gîndea „covîrşitor de logic", pe cînd propriile mele gînduri erau cam înceţoşate. (De-ai şti tu ce haos e acum în mine, măicuţă !) Te văd cum stai de vorbă cu Spaimaurşilor şi cu ceilalţi, în camera asta ; te văd, aplecîndu-te, tremurînd, îngrijorată, cu pleoapele înroşite, peste patul meu, cînd aveam febră. Te văd culegînd mere, surîzînd, aruncîndu-le tatei... Te văd pe ţărmul mării... Flux şi reflux. Cum să-i spun tatei ? Şi fraţiorului ? Ciudat, n-am lacrimi, nu plîng, şi-mi vine iar să dorm, tare mult vreau să dorm...

Tocmai atunci bate cineva, încetişor, la uşă : un om cu înfăţişare modestă, un om necunoscut, îmi aduce papornița mamei. Gîtul mi se usucă de tot. Îl aud ca prin vis, spunîndu-mi cu totul neclar :

— Mama ta e la noi. Nu e rănită, i s-a făcut numai rău... nu vrea să chemăm doctorul. O să-i

treacă. M-a trimis să-ţi spun că mîine-poimîine se întoarce acasă. Nu îndrăznesc să te conduc la ea.

Totuşi, din spusele lui, reiese că mama trăieşte, trăieşte !

Mi-am revenit deodată. Am început să rîd. Rîse şi omul.

— Slavă Domnului ! Parcă-ţi înghiţiseşi limba ! Nu-i nimic grav, e numai neplăcut, înţelegi, să nu intervină o... paralizie. Tu rămîi să dormi aici, singură, încuie bine uşa...

— Nu, n-am să rămîn, am hotărît deodată. Plec imediat şi-i aduc pe-ai noştri. Tot trebuie să ne întoarcem cu toţii, pînă la urmă.

— Chiar că ar fi mai bine, dacă or vrea. Iar maică-ta, dacă nu mîine, poimîine, o să fie acasă. Să-mi fie cu iertare. Eşti mare... vă veţi descurca.

Şi a plecat omul, fără să-şi spună măcar numele, dar i se citea pe faţă că nu minte. Şi apoi... totul e aşa de frumos cînd se termină cu bine !

ÎNTOARCEREA

În lunile trecute, m-am ocupat excesiv de mult de mine şi am dat prea puţină atenţie celorlalţi. Egoism ? Nu. O deznădăjduită lipsă a încrederii în sine. Jackie, Şunea, Irocika şi mama lui, toate aceste stele rătăcitoare, cum îşi ziceau ei înşişi, mă copleşeau cu superioritatea lor, dar în acelaşi timp mă şi stimulau, şi eu făceam eforturi înverşunate să-i ajung din urmă. Aşa am fost totdeauna. Dar

asta nu mai este ambiție, ci curat egoism, vanitate. Cîndva, cu toată sinceritatea, imitam, mimam, invidiam. Acum, țin cu orice preț și-mi dau osteneala să mă deosebesc de ceilalți, să-i și întrec, bineînțeles, dar și să nu semăn cu ei. Și nu-mi amintesc de vreun succes care să nu-mi fi făcut plăcere. Primeam cu satisfacție orice atenție, chiar și a oamenilor celor mai neimportanți. Iubeam numai pe unul (astăzi însă nu-l mai iubesc), dar flirtam cu zece — pur și simplu din vanitate, ca să-mi ridic moralul. Numai eu singură știu ce-mi poate pielea. Chiar și tata, care mă cunoaște cel mai bine, mă supraestimează.

La toate acestea mă gîndesc în timp ce trenul străbate defileul Iskerului. În compartiment e întuneric, întuneric e și afară. Atît de întuneric, încît, sub cerul opac, contururile stîncilor se zăresc numai din cînd în cînd. Atunci se deosebesc valorile materiei. Oamenii dormitează. Încerc să disting pe întuneric cam cum arată fiecare. Numai o babă, singură-singurică, sporovăiește întruna, dar nu trezește interesul nimănui. Oamenii simpli nu sînt cea mai mare pacoste a lumii. Mai răi sînt cei care se cred cineva și au pretenții... De la omul simplu la unul grosolan există o seamă de trepte, mai exact, prostia nu este un produs al omului simplu. *„Small fry"* (oamenii mărunți), cum explica Șunea, nu sînt același lucru cu *„small fry of nobility"* (ariviștii), ci tocmai dimpotrivă. *„Nobility"*, în sensul nobleței sufletești, al „bunului simț", al comportamentului etic, nu lipsește omului simplu, ci tocmai ariviștilor, care le confundă cu ifosele. Arivistul n-are nici o picătură din noblețea sufletească, din bunăvoința, din sinceritatea omului mărunt, și asta, în mod obișnuit, merge invers proporțional cu prosperitatea socială. La noi există acum mii de oameni de rînd, asemenea acestui necunoscut aliat al mamei mele, care i-a adus papornița : ei sînt organele invizibile ale opoziției, puternicul Front al Patriei, iar Ganiu, chiar înainte de a pune mîna pe putere, devine nerușinat, nemilos...

Trenul gonește și nu-mi vine să dorm : tulburarea prin care am trecut în timpul zilei mă ține, cu întîrziere, încordată. De aceea sînt atît de dispusă să „filozofez" !

Nu este adevărat că omul își face griji pentru altul atunci cînd vrea să fugă de sine însuși. Acum nu vreau deloc să fug de mine și trebuie să port de grijă și altora. Din nou mă contrazic. Dar mai este și altceva : deosebita mulțumire a conștiinței că depind atîtea lucruri de mine, încît va trebui să găsesc mijlocul să-i duc prea sensibilului meu tată cutremurătoarea (dar nu tragica) veste precum și „ultimatum"-ul de întoarcere.

(La întoarcere trebuie neapărat să-mi găsesc ceva de lucru, deoarece prin buzunarele noastre fluieră vîntul !)

Careva s-a trezit în compartimentul de alături ; discută sau spune ceva cu voce tare, și din ritmul inegal al respirațiilor și al sforăiturilor se desprind propozițiuni întregi :

— Cum vrei tu viitorul ?

Oho, ciulesc urechile. Și iar aceeași voce :

— Viitorul, mama lui... este că cel ce va supraviețui va avea viitor, iar cine nu... va rămîne doar cu atîta... Viitorul ăsta... este o mare ne-

gură... Tu poţi să ţi-l croieşti, iar lui poate să nu-i convină tiparul tău şi să fie el cel care te răscroieşte în aşa fel, încît să nu te mai recunoşti nici tu singur... Cum îi trăsneşte adică, şi cum are chef...

Dar iată că se amestecă o voce mai plină :

— Nu există viitor ! Acum, pe ce pui mîna, ţine-l bine !

Primul însă, deşi e pesimist, are predispoziţii filozofice. El gîndeşte cu „o octavă mai sus".

— Măi, nu este vorba de mine şi de tine. Ce anume ţii tu, nu ştiu, asta e viaţa ! Şase milioane şi ceva de suflete trăiesc în ţara asta, aşa-numită patrie. Cum s-ar zice, ţara părintelui tău. Dar pentru cîţi din aceste şase milioane şi ceva le este ea chiar părintească ? Eu de aceştia vorbesc, adică de ceea ce-i aşteaptă, mă-nţelegi ?

Tocmai cînd discuţia începu să devină mai interesantă, celălalt tăcu.

Mi-amintesc cum odată, tot în tren — aveam pe atunci doisprezece ani — am fost întrebată dacă m-am gîndit ce este viaţa. Am îndrugat ceva. Cum era să fi recunoscut că nu m-am gîndit deloc ! Şi atunci au fost rostite nenumărate sentinţe : că viaţa este o mare, că viaţa e moarte, că viaţa e o clipă, şi încă multe altele. Iar în timp ce trenul trecea printr-un tunel, acela care spunea că e marinar şi că viaţa e o mare, a încercat să mă sărute, dar după asta s-a dovedit că nu era marinar, ci croitor, şi că vorba lui era dintr-o carte de cîntece populare.

„Dar cum îţi reprezinţi tu viitorul ?!" Mi-am pus singură întrebarea, aproape provocator. Acum nu mai sînt la doisprezece ani, ci la douăzeci. Nu mi-l pot închipui de-sine-stătător, simt numai că este foarte aproape... Dar, mai precis ? Libertate, creaţie, lupta cu spiritul mic-burghez, pînă la totala lui nimicire. Acest popor de „şase şi ceva" milioane trebuie să se elibereze de complexele lui naţionale de inferioritate, să înveţe să gîndească şi să scoată la lumină tot ce îi este mai caracteristic : originalitatea sa, posibilităţile, independenţa sa.

— Viitorul va fi minunat ! aproape că am strigat. M-a trezit la realitate fluieratul trenului, care semnala sosirea.

În lumina spălăcită dinaintea zorilor, pe fondul său, mai bine zis, înaintea scheletului gării incendiate de bombardamente, am privit chipul de cretă al tatei, venit să mă întîmpine. Mi s-a strîns inima, dar mi-am adunat întreaga rezervă de încredere şi dîrzenie (pe care le are omul la douăzeci de ani !), i-am făcut semn cu mîna şi i-am zîmbit de departe. Şi am început imediat să-l mint, ceea ce nu făcusem niciodată înainte.

— Am hotărît cu mama să ne întoarcem acasă ! Acolo e linişte. Nu avea rost să ne întoarcem amîndouă ; împachetăm bagajele şi...

Prima etapă a minciunii a trecut glorios. Tata a zîmbit o clipă şi mi-a răspuns trist şi gînditor :

— Dacă nu s-ar fi măritat cu mine, cine ştie ce aventurieră ar fi devenit. De data asta, nu ştiu de ce, tare mă temeam să nu i se fi întîmplat ceva...

Luceafărul de dimineaţă păli şi clipi deasupra Balcanilor, gata parcă să leşine.

— Să știi că Irocika și mama lui au fost alaltăieri arestați. Le-au scos în curte totul, pături, perne — le-au scotocit pianul, tablourile și obiectele și i-au dus cine știe unde... Eu am fost la secție să mă rog de cei de acolo... Mi-au spus să nu-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala. Cu alte cuvinte, nu le-am putut fi de nici un ajutor. Dar unul din cunoscuți, un specialist în fier forjat, mi-a șoptit că ar fi o chestie de valută : i-au bănuit că ar avea ascuns ceva aur... Nu știu cine ar putea să-i ajute pe boemii noștri, cosmopoliți și dada. Toată nădejdea e în tatăl lui Irocika, care a fost înștiințat.

LUNA AUGUST

Mă simt foarte neliniștită. Îmi vine să amîn plecarea barem cu o zi, două, ca să-mi iau rămas bun de la „toate". Știu că deprinderea asta de a-mi lua rămas bun pînă și de la obiectele neînsuflețite e o rămășiță din copilărie, ceva ca un fetișism. Dar grija pentru situația neclară a mamei mele a crescut în același timp cu minciuna și cu naivitatea cu care a fost crezută.

Frățiorul meu se bucură cel mai mult, de parcă în aceste luni ar fi trăit pe o insulă pustie : își va regăsi acolo vechii lui prieteni, scheletele de zmei... iepurașii...

Ah, iepurii ăștia ! Înainte de plecare făcuserăm o adevărată noapte a sfîntului Bartolomeu cu ei, și, cu lacrimi și în silă, totuși i-am mîncat...

Am adunat cum am putut, în cîteva boccele, lucrurile strict necesare menajului, plăpumile pe care le adusesem dincoace. A trebuit să-mi sacrific doar propria mea producție : nu aveam cum să car și tablourile. Am făcut o expoziție pe un zid de piatră, laolaltă cu portretele proprietarilor : ginere, fiică și nepoți. Acestea erau proprietatea lor. Toți erau idealizați (primul meu compromis), dar nu trebuiau oare să se admire ?

Am reușit să fac totuși o șmecherie : îndărătul zîmbetelor și a sprîncenelor încondeiate apărea privirea lividă, fruntea îngustă a gelosului care luptă pentru libertate, dar se teme de egalitate... Apoi despotul rotofei... Celelalte portrete însă erau fără compromisuri : colegul tatei, întors din lagăr — patetic chip renascentist ; decadentul Irocika sub pilota lui, cu mîinile bolnăvicios de fine ; Șunea pe-un fond de hieroglife, precum și portretul unui tînăr, făcut din amintire... Portretul adevăratului proletar, cel cu conștiință de clasă și gata de luptă...

Cînd voi deveni pictor adevărat, știu ce-am să caut : sufletul ! Poate că sună pretențios, literaturizat, n-are importanță. Mijloacele acestei arte oferă posibilități neobișnuite. În pictură, mai mult decît în oricare altă artă, în ajutorul creației vine acea înțelegere care se numește intuiție. Pictorii simt cel mai nemijlocit. Ei păstrează în suflet ceea ce toți ceilalți pierd cînd încetează să mai fie copii : impresionabilitatea acută. Iar intelectul, la adevărații pictori, nu vine în contradicție cu imaginația exaltată ! Sînt convinsă că „hipersensibilitatea" trebuie să fie combinată cu inteligența.

Mi-am luat rămas bun de la toate „operele" mele, fără urmă de humor — de fapt, îmi venea să plîng că le las pe mîinile necruțătoare ale celor cu ifose mic-burgheze, care le vor azvîrli într-un pod prăfuit, în voia soartei...

Tata parcă a înțeles ce se petrece cu mine, și le-a spus :

— Păstrați-le ca ochii din cap ! Ca mîine devine celebră și deveniți și voi celebri odată cu ea !

. . . .

Operațiunea numită „întoarcere" a decurs atît de fericit, încît a fost pur și simplu lipsită de orice romantism.

Mama ne-a întîmpinat neavînd pe ea nici o zgîrietură. Am inspirat toți cu plăcere miresmele casei noastre, ale curții pustiite, năpădite de buruieni. Sentimental, tata a luat din pod vioara de atîta vreme părăsită. Cîndva „Philips"-ul cu imensa lui cutie de bachelită îl fermecase, ca un diavol, și el își închisese sufletul iubitor de muzică în cealaltă cutie de lemn. Acum, sufletul lui a reapărut destul de julit și de scîrțîitor.

Frățiorul nu și-a găsit prea mulți dintre prieteni, dar a scos la iveală un schelet de zmeu, a făcut pap din făină neagră cumpărată la bursa neagră, i-a împletit o coadă roșie imensă și zmeul s-a înălțat mistuindu-se deasupra ruinelor, în cerul albastru al verii.

Au apărut, rînd pe rînd, cînd unul, cînd altul dintre prieteni, primiți cu mare entuziasm : primul a sosit Spaimaurșilor, cu ranița în spinare : făcea permanent naveta între satul de șopi și

craș, nu pierduse nici o scînteie din vioiciunea lui ; ca și odinioară, casa ni s-a umplut de rîsul și de prezența lui. Se întorceau pentru cîteva zile și alți cunoscuți, care, văzîndu-ne, se hotărau să rămînă și ei. Casa era plină, ca mănușa uncheșului din basme. S-a organizat o microcomună, veselă și fără mijloace de schimb. Dar chiar și această comunitate mică își dăduse marea sa jertfă : Fochistul, un poet, împușcat anul trecut într-un tunel. Lipsea și cel mai bun prieten al său, Poetul, tovarăș de drum cu Spaimaurșilor. Se știa că trăiește, dar că a rămas cu „sănătatea șubredă".

Numai eu nu reușeam să am vești de la cei apropiați și nici despre colegii de la Academie. Desigur că se aflau și ei prin locuri îndepărtate. Dar într-o zi, pe cînd „curățam" cotețul, am găsit în cuibar oul cu vechea dată murdărită și cu una nouă însemnată de curînd. Însuși „Păstorul" se prezentă înaintea orei stabilite.

De data asta parcă a răsărit din pămînt. Nu era atît de vioi și radiind de putere, cum mi-l aminteam de la prima noastră întîlnire. Și era chiar neliniștit.

— Există pe lîngă voi un romantic pavilion de vînătoare — am ezitat mult dacă să-l aleg ca reședință, că prea sînt aproape nemții. Acum nu pot să te întreb de oi rătăcite, ci de păsări... Spune-mi, ai putea să devii dactilografă ?

— Pot.

— Să știi că vei avea de făcut o muncă de mare răspundere. Ceea ce trebuie să se întîmple

se va întîmpla în curînd... după aceea, poţi să pictezi tablouri, cîte vrei.

După ce-mi dădu o mulţime de sarcini, parole, adrese, misteriosul cîntăreţ din caval (acum îl asemănam cu flautistul fermecat din balada nemţească medievală), dispăru din nou, spre a reveni înainte de sfîrşitul lunii august.

— E o lucrare foarte urgentă ! vei citi şi vei vedea. Dar s-o scrii foarte frumos, fără nici o greşeală. Pune suflet. Eu te aştept după o oră sus pe deal... Acolo unde se termină grilajul parcului...

Ochii îi erau albaştri-albaştri, dar cu reflexe metalice. (Sînt totuşi curioasă, oare eu i-am făcut vreo impresie ? Nu ! E clar că-i e gîndul la altceva !)

Acasă, mare minune, nu era nimeni. Îndeplinesc aşa cum trebuie întregul ritual conspirativ : deschid fereastra, ies pe uşă, o încui, ascund cheia sub preşul de la uşă, mă întorc pe fereastră, o închid. Ascund maşina de scris în pod, baricadez uşa pe dinăuntru cu soba, mă instalez în fotoliul desfundat (aici cîndva şezuse un „Ciort" !), desfac textul scris de mînă. Sus, o adresă zguduitoare :

CĂTRE PRIMA ZONĂ REVOLUŢIONARĂ DIN SOFIA

Titlul este şi mai zguduitor :

ORDIN DE RĂSCOALĂ ARMATĂ

Pe deal nici ţipenie de om. Nu era nevoie să aştept multă vreme. Mi-a luat cele scrise, m-a

condus pînă la o răscruce şi la despărţire mi-a spus :

— Sînt antialcoolic, dar aş bea şi o butie de vin — atît îmi e de sete !

ZILE PENTRU SENTIMENTE NEMAIÎNCERCATE

Ordinul de răscoală armată a intrat repede în acţiune.

Pe şoseaua spre Istanbul au duduit tancurile toată noaptea. În luminoasa zi de toamnă, feţele oamenilor străluceau, se îmbrăţişa lumea pe stradă şi în tramvaie, plîngînd şi rîzînd. Fantasticul se contopise cu realul. Dorinţa se împlinise. Masele erau cuprinse de un delir din care nimeni nu-şi putea reveni. Nimeni nu mai dormea, nu se mai gîndea la nimic altceva.

Într-o mulţime de necunoscuţi, dar care se simţeau atît de înrudiţi („Aţi văzut vreodată un taur blou cu o mulţime ?") am stat toată după-amiaza la colţul opus din faţa Ambasadei Sovietice, am ascultat discursuri, am strigat şi am scandat lozinci pînă la epuizare.

Prima fiinţă iubită pe care am întîlnit-o a fost Vasilka, idealul meu, în uniformă de partizan, mai slăbită, dar mai energică şi radioasă.

În această blîndă viziune de vis, mi s-a năzărit că-l văd pe undeva pe Proiko, mi s-a părut că este şi acel păstor blond, dar nu m-am repezit să caut pe nimeni — aveam timp... adică nu

aveam timp — nu gîndeam, nu aveam sentimente pentru cineva anume, toţi oamenii îmi erau nespus de dragi.

Spre seară, m-a tras cineva de mînecă : un băiat de la Academie, tot în uniformă de partizan (nu mi s-a întîmplat să lucrez cu el, nici măcar nu ştiam că este de-al nostru, un tovarăş), m-a întrebat dacă sînt înarmată şi mi-a strecurat în mînă un pistol. N-am îndrăznit să-i spun că nu ştiu să trag.

M-au postat cu pistolul în mînă, să păzesc intrarea din spate a Adunării Naţionale. Seara a încununat cu un măreţ final această zi. Mi se părea că au răsărit mii de stele noi... Tîrziu, noaptea, au schimbat straja şi eu m-am îndreptat cu pistolul spre casă, unde lipsa nici nu mi-a fost observată. O mulţime de oameni se adunaseră sub mărul cel mare : făceau ipoteze, încercau să afle cînd vom întîmpina armata sovietică (Dar Uniunea Sovietică ne declarase război ! Niciodată în istorie n-a existat un război în care armatele adversarului să fie aşteptate cu atîta dragoste şi bucurie de întregul popor !).

Merele cădeau din pom, stelele de toamnă cădeau din cer, toţi tăceam, urmărindu-le pe furiş cu privirea, gîndindu-ne în taină la o dorinţă (doar există o asemenea superstiţie !) : „Ce s-a înfăptuit să dureze în veci !"

Dimineaţa nu ştiu ce mi-a venit, sau poate că a fost un ordin, m-am dus la Teatrul Naţional. Acolo, oricine ştia să ţină în mînă o pensulă scria pancarte. La Teatru se găseau culori, şi pînze

de la decorurile vechi, dar nu erau ouă pentru dizolvarea culorilor.

M-am întors din nou acasă. În pivniţă ţineam într-un borcan ouă puse în nişte soluţie de salicilat, dar tot cotrobăind, am constatat că nu mai rămăsese decît soluţia...

Decepţionată, m-am întors iar la teatru, dar acolo, între timp, se şi procuraseră cîteva lădiţe cu ouă din cămara unui club.

Cei de-acolo amestecau culorile în găleţi, adăugau în soluţie vin acrit în loc de oţet, dizolvau culori, lipeau hîrtii, croiau pînze...

Pe duşumeaua goală se năşteau primele lozinci inspirate, se fixau steagurile roşii de beţele lor, se desenau pe ele seceri şi ciocane.

Apoi ne-am căţărat pe una din clădirile avariate de bombardamente, peste drum de Adunarea Naţională : de acolo trebuia să lăsăm în jos o frînghie cu laţ, ca să ridicăm o imensă placardă întru întîmpinarea Armatei Roşii.

Mie mi-au interzis să mă caţăr, dar eu tot m-am strecurat sus, pe scara aproape năruită, pe planşeul de beton aplecat pe-o rînă ca o streaşină, pînă sus, la acoperişul smuls.

Jos — o mare ameţitoare de oameni, steaguri şi flori. Întregul oraş unduia în valuri, apusul ardea şi soarele beat de extaz nu se mai îndura să plece...

(„Aţi văzut vreodată un talbou cu o mulţime ?")

În cea de-a treia zi ne-am dus la Academie. Vreo zece inşi din ani diferiţi. Am observat că

geamurile atelierelor erau sparte — trebuia răzuit chitul de pe ramele de fier spre a le prelungi pentru viaţa nouă.

O pată lîngă peretele de la intrare. Mă opresc. Nu, Nu, asta nu se poate. Nu vreau. Nu-i posibil.

Din micul portret, înconjurat cu o cununiţă de ramuri de pin, dindărătul ochelarilor caraghioşi, cu lentile groase şi ramă neagră, mă priveşte atent, Ciorta. „Căzut pentru libertatea patriei", citesc pe necrologul scris de mînă : „mai, anul 1944".

În mai ? Dar îl văzusem la sfîrşitul lui martie ! Atunci cînd mă întorceam pentru prima oară cu mama de la cumpărături. Sunase alarma. Ne-am înghesuit într-un adăpost. În mulţimea de oameni îmbulzindu-se înnebuniţi, spre intrare, am zărit faţa trandafirie şi buzele moi ale băiatului. Numai că era fără ochelari, şi parcă avea mustăţi. Nu m-a văzut, desigur. Pînă să ajung la ieşire, dispăruse.

Îmi vîjîiau urechile ca de nişte explozii. M-am apropiat de perete şi m-am revoltat împotriva lui Ciorta :

— De ce ! Cum ai putut ! Tocmai acum, cînd am găsit cheia eliberării luminii din beznă ! Cheia... cheia...

Împing uşa atelierului de grafică, unde-i plăcea cel mai mult să stea. E pustiu. Pe jos zac răvăşite bucăţi de linoleum, tipărituri îngălbenite. Vîntul pătrunde prin geamurile sparte, iar uşa care se trînteşte răsună ca o împuşcătură.

Pe rînd se adună şi tovarăşii, colegii mei. Lunganul Kolio, ieşit acum din închisoare, de nerecunoscut, amabil. Patănsoare cu mustăcioara mijind, Goya, încordat, palid. Cu siguranţă că a văzut necrologul, căci se apropie de mine şi-mi şopteşte :

— Aici s-a petrecut o barbarie ! Mai sînt încă ucigaşi. Trebuie să fie găsiţi... Apoi începe să tremure şi să strige. Vocea lui răsună în încăperea goală, pe coridoare, pe scări :

— Cine-i vinovatul ? Cine-i vinovatul ? Face cîteva mişcări convulsive, ca şi cînd ar voi să apuce ceva, şi se prăbuşeşte pe podea.

Speriaţi, ne repezim să-l ajutăm, nu ştim ce-i de făcut, dar Kolio ne dă energic la o parte :

— O să-i treacă... Va trebui să se caute... Acum fiecare o să poată primi asistenţă medicală... O să ajungă pentru toţi...

. . . .

Cine şi-ar fi putut închipui că în cea de-a patra zi de la Facerea lumii noi vom începe să reconstruim un Institut, şi cu atît mai puţin că lucrul acesta va fi nu numai o reconstrucţie, ci de-a dreptul o renaştere !

Am constituit un comitet studenţesc şi, înaintea apariţiei vreunui profesor, ne-am suflecat mînecile şi am început să curăţim terenul.

Fără ezitare şi fără să ne dăm măcar seama cît de simbolică este ridicarea Sclavului căzut cu faţa în jos în preajma potecii pe care tinerетul o să se îndrepte spre artă, ne-ndreptăm spre

el. Ne vine greu să-l scoatem din groapă, fără unelte, cu mîna goală și medităm îndelung la o simplă lege fizică care să ne ajute.

Evrica! Acesta este acum ritmul nostru al tuturor.

Punem mîna pe Sclav tandru și cu nădejde. Hei, rup! Și Sclavul se desprinde de pămînt.

Hei, rup!

Se ridică încet, de parcă s-ar trezi: se clatină pe postamentul lui și, dintr-o dată, parcă și-ar fi venit în fire, se proptește zdravăn și de neclintit.

Stăpînul universului!

Mîinile îi sînt legate, fața lui e expresia însăși a durerii, dar cei care stăm istoviți la picioarele lui știm că acum el e liber. Îl privim amuțiți: capul i se înalță pe fundalul de ruine, cerul senin de septembrie radiază în jurul lui un nimb de lumină.

Și în clipa aceasta, fără să ne-o spunem unul altuia, ne gîndim cu toții la unul și același lucru.

N-o să-l lăsăm să mai cadă cu fața-n jos,
să mai audă uruitul avioanelor,
șuierul sirenelor,
exploziile bombelor,
gloanțele trădătorilor.
N-o să îngăduim să fie batjocorit,
exploatat, umilit, aruncat în arenă
spre distracția unor trîndavi.
El nu este „Ființa supremă" a lui Robespierre,
ci pur și simplu un OM
El — sîntem noi cei de pînă acum.

În numele omului
și al fiilor săi
și al duhului libertății!

Rugăciunea nescrisă a Revoluției. Nu un misticism religios, ci prima spovedanie a ateului în fața altarului artei. Nu un jurămînt teatral, de paradă, ci un crez care înflorește acum.

Sîntem atît de însuflețiți, că nu putem gîndi altfel. Îl privim și, de astă dată, fiecare din noi rostește în gînd jurămîntul:

— *Fie ca niciodată tu, înălțat pe-acest piedestal,*
să nu-ți pierzi capul, amețindu-te,
și să dorești ca ceilalți să se plece în fața ta.
Să nu uiți niciodată
că vechile religii
creau îngeri și demoni,
că istoria nu trebuie să se mai întoarcă
îndărăt niciodată,
că arta nu trebuie să repete modele de mult
depășite...

Răsuflăm din nou și punem iar mîna pe tîrnăcop. A doua problemă este să umplem craterul trecutului, să nivelăm terenul, să creăm fundațiile pe care vom ridica arta.

CUPRINS

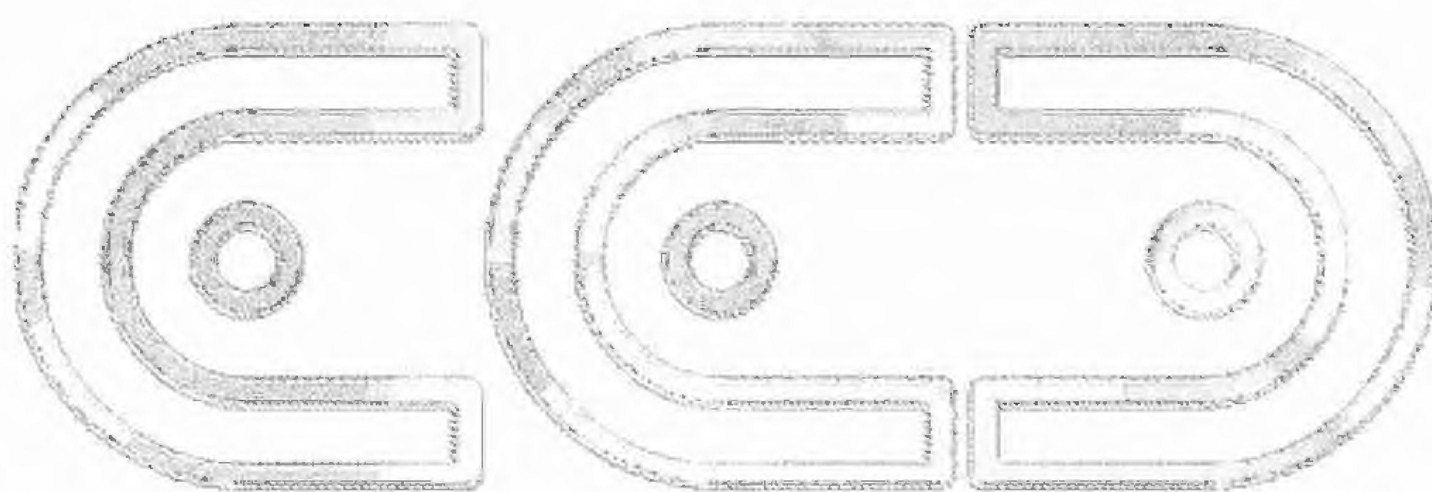
PARTEA ÎNTÎI

„ALISA"

PARTEA A DOUA

DIN JURNALUL „ALISEI"

Scanare și prelucrare digitală

de

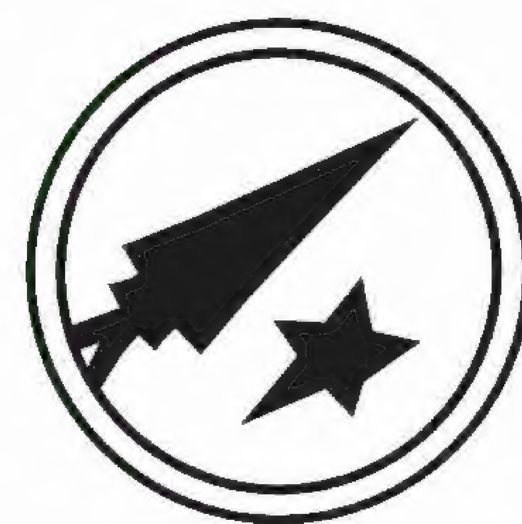
Anonim

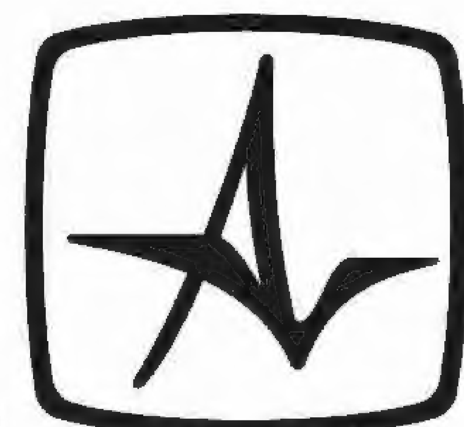
și

CAT Graur

Antwerpen

2024